

Ikäinstituutti

Turvallinen vanhuus kaikille?

– Väestötutkimus moninaisesta ikääntymisestä ja koetusta turvallisuudesta

Jaakko Kaartinen, Erja Rappe, Jere Rajaniemi

TURVALLINEN VANHUUS KAIKILLE?

– Väestötutkimus moninaisesta ikääntymisestä ja koetusta turvallisuudesta

ISBN 978-952-7254-73-8 (pdf)

Kirjoittajat: Jaakko Kaartinen, Erja Rappe, Jere Rajaniemi

Kansikuva: Sakari Röyskö

Taitto: AD Krista Jännäri, Mainospalvelu Kristasta Oy

www.ikainstituutti.fi

©Ikäinstituutti, Helsinki 2025

SISÄLLYSLUETTELO

Tiivistelmä	4
Referat	5
Abstract	6
Raportissa käytetyt keskeiset käsitteet	7
1. JOHDANTO	8
1.1 Ikääntyminen ja sisäinen turvallisuus	8
1.1.1 Väestörakenteen muutos	8
1.1.2 Kotona asumisen turvallisuus	9
1.1.3 Alueelliset erot	9
1.1.4 Väestön monimuotoistuminen	10
1.2 Julkaisun tausta ja tarkoitus	11
2. TUTKIMUSTIEDON TARKASTELU JA KEHITTÄMISKOHEET	13
2.1 Ikääntyneiden turvallisuuden nykytila	13
2.1.1 Koetun turvallisuuden yhteys hyvinvointiin ja terveyteen	13
2.1.2 Ikääntyneiden luottamus yhteiskuntaan	14
2.1.3 Ikääntyneiden turvallisuus väestön hyvinvointia ja terveyttä kuvaavissa indikaattoreissa	14
2.2 Kansainväliset tutkimukset ja vertailu	15
2.3 Tutkimustiedon puutteet ja kehittämiskoheet	16
2.4 Aineistonkeruumenetelmän vaikutus	17
3. TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTO	20
3.1 Määrällinen aineisto	20
3.2 Laadullinen aineisto	22
4. TULOKSET	24
4.1 Luottamus, yhteiskunnan rakenteet ja yhdenvertaisuus	24
4.1.1 Luottamus viranomaisiin ja yhteiskuntaan	24
4.1.2 Asenteiden ja kokemusten eriytyminen	29
4.1.3 Syrjintä ja vähemmistöjen asema	31
4.1.4 Vieraskielisten ikääntyneiden asema ja haasteet	34
4.2 Asuinympäristöt ja palvelut	35
4.2.1 Asuinympäristöjen eriytyminen	35
4.2.2 Huoli palveluiden muuttumisesta ja riittävydestä	39
4.3 Arjen turvallisuus	44
4.3.1 Kotona asumisen turvallisuus ja siihen liittyvät riskit	44
4.3.2 Läheisten tuki ja yhteisöllisyys	46
4.4 Sosioekonomiset haasteet	48
4.4.1 Toimeentulon haasteet	48
4.4.2 Terveys ja toimintakyky	51
4.5 Voimavarat	54
5. JOHTOPÄÄTÖKSET	57
6. TOIMINTASUOSITUKSET	60
Lähteet	62
Liitteet	64
Liite 1. Keskeiset käsitteet ja määritelmät	64

TIIVISTELMÄ

Raportin tarkoituksena on tuottaa tietoa ikääntyneiden turvallisuudesta ja sen kokemisesta, jotta ikääntyvän väestön turvallisuustarpeisiin osattaisiin paremmin vastata. Tietopohjan vahvistaminen antaa turvallisuusviranomaisille, päättäjille ja iäkkäiden parissa toimiville ammattilaisille paremmat mahdollisuudet ennakoivaan ja tehokkaaseen toimintaan ikääntyneiden hyväksi. Tutkimuksen ovat toteuttaneet Taloustutkimus, Ikäinstituutti ja Taso Research sisäministeriön toimeksiannosta.

Tutkimusaineisto kerättiin syksyllä 2024. Se koostuu määrällisestä aineistosta, joka kerättiin yli 74-vuotiaille suunnatulla kirjekyselyllä (1 128 vastaajaa), sekä laadullisesta aineistosta, joka koostuu kymmenestä iäkkäiden vähemmistöryhmien ryhmähaastattelusta. Tutkimus tarkastelee laajasti turvallisuuteen vaikuttavia tekijöitä, kuten luottamusta viranomaisiin, palveluiden saatavuutta ja digitalisaatiota, asuinympäristöjen eroja, sosiaalisten verkostojen merkitystä, toimeentulon haasteita sekä syrjinnän kokemuksia.

Tulosten mukaan iäkkäät kokivat elämänsä pääsääntöisesti turvalliseksi. He luottivat viranomaisiin ja yhteiskunnan toimintaan jopa nuorempia enemmän. Myös sosiaalisten suhteiden, kuten perheen, ystävien ja naapureiden, vaikutus turvallisuuden tunteeseen oli iäkkäillä nuorempia merkittävämpi.

Turvallisuuden tunnetta heikensivät erityisesti koettu syrjintä, heikko taloudellinen tilanne, yksinäisyys sekä puutteet kieli- ja digitaidoissa. Syrjintää kokeneiden luottamus viranomaisiin oli huomattavasti muita matalampi. Myös huoli palvelujen riittävästä ja digitalisoitumisesta nousi selkeästi esiin. Digitalisaatiosta huolissaan olevat kokivat vähemmän turvallisuutta ja luottivat heikommin sosiaali- ja terveyspalveluihin. Lisäksi he, joiden mielestä yhteiskunnassa esiintyy vastakkainasettelua, kokivat elämänsä turvattommaksi.

Haasteista huolimatta ikääntyneillä on merkittäviä voimavaroja. Elämäkokemuksen myötä kertynyt resilienssi, kyky sopeutua ja suhteuttaa asioita sekä aktiivinen oman arjen hallinta tukevat turvallisuuden tunnetta. Raportissa suositellaankin muun muassa tämän potentiaalin tunnistamista ja hyödyntämistä yhteisöllisessä turvallisuustyössä, mikä vahvistaisi sekä ikääntyneiden omaa osallisuutta että koko yhteiskunnan turvallisuutta.

REFERAT

Syftet med undersökningen var att producera information om äldre personers trygghet och hur de upplever den. Detta i syfte att kunna tillgodose säkerhetsbehoven hos de äldre på ett bättre sätt. Ett starkare kunskapsunderlag ger myndigheter, beslutsfattare och yrkespersoner som arbetar med äldre personer bättre möjligheter till en proaktiv och effektiv verksamhet som är till nytta för äldre. Undersökningen har genomförts av Taloustutkimus, Äldreinstitutet och Taso Research på uppdrag av inrikesministeriet.

Undersökningsmaterialet har samlats in hösten 2024. Det består av kvantitativt material som har samlats in genom en brevenkät till personer över 74 år (1 128 svarspersoner) och av kvalitativt material med tio gruppintervjuer med äldre personer som hör till någon minoritetsgrupp.

Undersökningen innehåller en övergripande analys av faktorer som påverkar trygghetskänslan, bland annat förtroende för myndigheter, tillgång till tjänster, digitalisering, skillnader i boendemiljöer, betydelsen av sociala nätverk, ekonomiska svårigheter och erfarenheter av diskriminering.

Enligt resultaten upplever de äldre i regel att deras liv är tryggt. De litar på myndigheterna och verksamheten i samhället till och med mer än yngre personer. Också sociala relationer, till exempel med familjen, vänner och grannar, inverkar mer på trygghetskänslan än hos yngre.

Trygghetskänslan rubbas särskilt av upplevd diskriminering, dålig ekonomisk situation, ensamhet och bristande språkkunskaper och digitala färdigheter. Förtroendet för myndigheterna hos dem som har upplevt diskriminering är betydligt sämre än hos andra. Även oron över otillräckliga tjänster och digitalisering lyfts fram tydligt. De som är oroade över digitaliseringen upplever färre trygghetskänslor och litar inte lika mycket på social- och hälsovårdstjänsterna. De som tycker att det förekommer motsättningar i samhället känner sig också otryggare i livet.

Trots utmaningarna har de äldre betydande resurser. Den resiliens som livserfarenheten har medfört, förmågan att anpassa sig, sätta saker i perspektiv och hantera sin egen vardag förbättrar trygghetskänslan. Rapporten rekommenderar bland annat identifiering och användning av denna potential i det gemensamma trygghetsarbetet, vilket stärker både de äldre personernas egen delaktighet och tryggheten i hela samhället.

ABSTRACT

This report seeks to provide insights into the safety of older people and how they experience it, so that we can better meet the safety needs of an ageing population. Strengthening the knowledge base gives security authorities, decision-makers and professionals working with older adults a better chance to act proactively and effectively for their benefit. The study was commissioned by the Ministry of the Interior and carried out by Taloustutkimus, the Age Institute and Taso Research.

Data was collected in autumn 2024, and it includes both quantitative and qualitative material. The quantitative data comes from a postal survey sent to people aged over 74, with 1,128 responses. The qualitative data consists of ten group interviews with older people from minority backgrounds. The study takes a broad look at factors that affect safety, such as trust in authorities, access to services, digitalisation, differences in living environments, the importance of social networks, financial challenges, and experiences of discrimination.

According to the results, older people generally felt their lives were safe. They trusted the authorities and the functioning of society even more than younger people. Social relationships, like those with family, friends and neighbours, played a bigger role in their sense of safety than they did for younger age groups.

However, feelings of safety were weakened by experiences of discrimination, financial hardship, loneliness and limited language or digital skills. Those who had faced discrimination had significantly lower trust in the authorities. Concerns about the adequacy of services and the pace of digitalisation also stood out. People who were worried about the digital transformation felt less safe and had less trust in health and social services. In addition, those who felt that society was becoming more polarised also felt less safe in their daily lives.

Despite these challenges, older people have many strengths. Life experience brings resilience and an ability to adapt and put things into perspective. This, together with a proactive approach to managing daily life, supports a sense of safety. The report recommends recognising and making use of this potential in community-based safety work, which would strengthen both the participation of older people and the safety and security of society as a whole.

RAPORTISSA KÄYTETYT KESKEISET KÄSITTEET

ELÄMÄNKULKU: Elämäntietä kuvaa ihmisen elämän etenemistä tapahtumien ja jaksojen kautta, joita ilmentävät käännekohtat kuten eläkkeelle jääminen. Yksilön elämäntietä vaikuttavat omat ja läheisten elämäntapahtumat sekä yhteiskunnalliset tilanteet ja normit.

HYVINVOINTI: Hyvinvointia tarkastellaan yksilöiden ja yhteisöjen tasoilla, sisältäen terveyden, elinolosuhteet ja elämänlaadun. Ikääntyneiden hyvinvointiin vaikuttavat erityisesti terveys, toimintakyky, sosiaaliset suhteet ja toimeentulo.

IKÄISMI/AGEISMI: Ikäismi tarkoittaa ikään perustuvia kielteisiä tunteita, asenteita, uskomuksia ja syrjintää. Ikääntyneet kokevat usein ikäsyrjintää, joka heikentää heidän terveyttään, elämänlaatuaan ja osallistumistaan.

IKÄYSTÄVÄLLISYYS: Ikäystävällisyys viittaa ympäristöön, joka huomioi iäkkäiden tarpeet ja tukee heidän aktiivisuuttaan, osallisuuttaan ja hyvinvointiaan. Tällaisessa ympäristössä palvelut ovat helposti saatavissa ja asuinalueet esteettömiä ja viihtyisiä.

IKÄÄNTYNYT IHMINEN: Ikääntyneinä pidetään tilastollisesti 65 vuotta täyttäneitä. Ikääntymiseen liittyvät määritelmät viittaavat kalenteri-ikä, toimintakykyyn ja väestöllisiin tarkasteluihin. Raportissa ikääntyneistä ihmisistä käytetään myös termejä iäkäs ja ikäihminen.

KALTOINKOHTELU: Ikääntyneisiin kohdistuva kaltoinkohtelu voi sisältää fyysistä, psyykkistä, seksuaalista tai taloudellista hyväksikäyttöä ja hoidon laiminlyöntiä. Se heikentää ikääntyneiden hyvinvointia ja terveyttä.

KOETTU TURVATTOMUUS: Turvattomuuden kokemukset heikentävät ikääntyneiden hyvinvointia ja lisäävät sosiaalista eristäytymistä. Turvattomuus liittyy yksinäisyyteen, terveyden heikkenemiseen ja rikollisuuden pelkoon.

LUOTTAMUS: Luottamusta voidaan tarkastella suhteessa toisiin ihmisiin, ihmisryhmiin, organisaatioihin, yhteiskuntaan ja sen rakenteisiin sekä teknologioihin. Luottamus liittyy rehellisyyteen ja oikeu-

denmukaisuuteen suhteessa ihmisiin, organisaatioihin ja yhteiskuntaan. Ikääntyneiden turvallisuuden tunteelle keskeistä on luottamus naapureihin ja palvelujärjestelmään.

OSALLISUUS: Osallisuus on kokemus kuulumisesta yhteisöön, merkityksellisyydestä ja mahdollisuudesta vaikuttaa asioihin. Se lisää hyvinvointia ja turvallisuutta sekä ehkäisee yksinäisyyttä ja syrjäytymistä.

SISÄINEN TURVALLISUUS: Sisäisellä turvallisuudella tarkoitetaan niitä yhteiskunnan ominaisuuksia, joiden kautta ihmiset voivat nauttia oikeusjärjestelmän takaamista oikeuksista ja vapauksista ilman rikollisuudesta, häiriöistä, onnettomuuksista ja niihin rinnastettavista kansallisista ja kansainvälisistä ilmiöistä johtuvaa pelkoa tai turvattomuutta. Näin ollen sisäinen turvallisuus pohjautuu ihmisoikeuksien, oikeusvaltioperiaatteen, demokratian sekä vapauden, vakauden, hyvinvoinnin, yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämiseen kaikessa toiminnassa.

TOIMINTAKYKY: Toimintakyky tarkoittaa fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia edellytyksiä selviytyä arjen toiminnoista. Toimintakyvyn muutokset ovat yksilöllisiä ja alkavat yleistyä 75 vuotta täyttäneillä.

TURVALLISUUDEN TUNNE: Turvallisuuden tunne syntyy kokemuksista ja liittyy ikääntyneillä liikkumiseen ja sosiaaliseen turvallisuuteen. Asuin ympäristön viihtyisyys ja palvelujen saatavuus ja saavutettavuus vahvistavat turvallisuuden kokemusta.

RESILIENSSI: Resilienssi tarkoittaa kykyä palautua vastoinkäymisistä ja sopeutua niihin. Ikääntyneiden resilienssi koostuu fyysisistä ja henkisistä voimavaroista sekä ympäristön tuesta.

YHTEISÖLLISYYS: Yhteisöllisyys viittaa yhteisöön, jossa on yhteinen arvopohja ja yhteenkuuluvuuden tunne. Se edistää turvallisuuden tunnetta ja hyvinvointia, ja syntyy ihmisten arjesta ja paikallisista olosuhteista.

Käsitteiden tarkemmat kuvaukset löytyvät liitteestä 1.

1. JOHDANTO

1.1 Ikääntyminen ja sisäinen turvallisuus

Hyvä sisäinen turvallisuus tarkoittaa sitä, että ihmiset voivat nauttia yhteiskunnan tarjoamista oikeuksista ja vapauksista ilman rikollisuudesta, häiriöistä, onnettomuuksista ja muista ikävistä kansallisista tai kansainvälisistä ilmiöistä johtuvaa pelkoa tai turvattomuutta. Sisäiseen turvallisuuteen liittyy näin ollen vahvasti myös tunne turvallisuudesta, joka on Suomessa pääosin melko korkea. Turvallisuuden tunnetta tukevat muun muassa luottamus viranomaisiin, toisiin ihmisiin ja mediaan. Parhaimmillaan turvallisuus onkin kansalaisen näkökulmasta sitä, ettei turvallisuutta tarvitse edes ajatella.

Turvallisuuden kokonaiskuva on moninainen, eikä erilaisia turvallisuusongelmia voi suoraan verrata toisiinsa. Turvallisuus on myös jatkuvassa muutoksessa sen perusteella, mitkä uhat ja ongelmat nousevat esille sekä kuinka turvallisuudesta ja turvattomuudesta puhumme. Tilastollisesti arjen turvallisuus on ajan kuluessa parantunut merkittävästi. Esimerkiksi henkirikoksen uhriksi joutumisen todennäköisyys oli 1980-luvulla yli kaksinkertainen nykypäivään verrattuna. Tielikenteessä kuolleiden määrä on laskenut lähes puoleen viimeisen kymmenen vuoden aikana. Myös tulipalojen sekä tulipaloissa kuolleiden määrä on laskenut selvästi 2010-luvulla.

Turvallisuuden ja turvallisuuden tunteen varmistaminen koko maassa ja kaikille ihmisille on sosiaalisesti kestävä yhteiskunnan ydintä. Tämän raportin tarkoitus on tarkastella ikääntyneiden turvallisuutta ja turvallisuuden kokemuksia, jotta ymmärtäisimme niitä paremmin ja osaisimme siten tuottaa turvallisuutta alati kasvavalle väestönosalle. Raportti antaa sisäisen turvallisuuden viranomaisille ajantasaista ja luotettavaa tietoa ikäihmisten turvallisuuteen ja turvallisuuden tunteeseen liittyvistä aihealueista. Se antaa tärkeitä syötteitä moniin eri sisäasiainhallinnon tehtäviin ja edistää näin ollen työtä kohti sisäministeriön visiota: ”Turvallinen yhteiskunta kaikissa oloissa.

1.1.1 Väestörakenteen muutos

Suomen väestörakenteen suuri murros tunnistetaan sisäasiainhallinnon strategisessa ennakointitoiminnassa merkittäväksi ilmiöksi, jolla on syvällisiä vaikutuksia myös sisäiseen turvallisuuteen, sen palveluiden tuottamiseen, laatuun, käytettävyyteen ja kohdentamiseen. Väestön ikääntyminen, elinikien piteneminen ja työikäisen väestön väheneminen ovat keskeisiä muutoksen ajureita, joita syntyvyyden lasku entisestään kiihdyttää.

Suomi kuuluu maailman ikääntyneimpiin maihin. Tilastokeskuksen (2025a) mukaan Suomessa oli 65 vuotta täyttäneitä ja tätä vanhempia henkilöitä vuoden 2024 lopussa 1,3 miljoonaa, 24 % väestöstä. Heidän määränsä ennustetaan ylittävän 1,5 miljoonan rajan 2040-luvun alussa, mikä vastaisi neljänestä koko väestöstä. Mikäli nettomaahanmuutto jatkuu noin 40 000 henkilön tasolla ja nykyisellä ikärakenteella, yli 65 vuotta täyttäneiden suhteellinen osuus koko väestöstä kääntyy lähivuosikymmeninä laskuun. Kuitenkin lähitulevaisuudessa erityisesti vanhimpiin ikäluokkiin kuuluvien absoluuttinen määrä tulee kasvamaan. Nyt 75 vuotta täyttäneitä on 652 831 ja vuonna 2040 heitä arvioidaan olevan noin 876 000. Yhteiskunnan onkin mukauduttava laajasti entistä iäkkäämmän väestön tarpeisiin.

Suurin osa 65 vuotta täyttäneistä elää aktiivista ja itsenäistä arkea, mutta samalla kasvava joukko erityisen iäkkäitä ja toimintakyvyltään heikentyneitä henkilöitä tarvitsee enenevässä määrin tukea. Väestön ikääntymiseen liittyy terveys- ja sosiaalipalveluiden tarpeen lisääntyminen, mikä korostaa ennaltaehkäisevien toimien ja tehokkaasti kohdennettujen resurssien tärkeyttä. Yleensä toimintakyky alkaa heikentyä 75 vuoden iässä, mutta yksilökohtaiset erot voivat olla huomattavia. Kaikkein vanhimmissa ikäryhmissä toiminnan rajoitteet ja avun tarve ovat yleisimpiä, mikä korostaa kohdennettujen tukitoimien ja palveluiden merkitystä erityisesti heille.

Ihmisten eläessä entistä pidempään aiempaa toimintakykyisempinä on hyvä huomata, että iäkkäät voisivat osallistua nykyistä enemmän sisäisen turvallisuuden edistämiseen. Vapaaehtois- ja kansalaisjärjestötoiminnan kautta he voisivat merkittävästi tukea viranomaisia ja muita kansalaisia monissa tehtävissä. Tämä ei vain vahvistaisi yhteisöjen turvallisuutta, vaan toisi myös lisää merkityksellisyyttä ja osallisuutta heidän omaan elämäänsä.

1.1.2 Kotona asumisen turvallisuus

Nykyinen ikäpolitiikka korostaa kotihoitoa ja kodinomaisten ratkaisujen ensisijaisuutta, minkä seurauksena paljon tukea tarvitsevien asuminen omissa kodeissaan on lisääntynyt. Myös ikääntyneet itse haluavat usein asua kotonaan niin pitkään kuin se on turvallisesti mahdollista. Omassa kodissaan ikääntyneistä asuukin jo noin yhdeksän kymmenestä: 65 vuotta täyttäneistä 96 %, 75 vuotta täyttäneistä 93 % ja 85 vuotta täyttäneistä henkilöistä 84 % (THL Sotkanet). Myös yksinasuminen yleistyy vanhetessa: yli 60-vuotiaista yksin asuu kolmannes mutta yli 75-vuotiaista jo lähes puolet (Tilastokeskus 2025b). Vanhenemisen myötä asumisen tarpeet kuitenkin muuttuvat ja asuntokantamme ei vielä riittävällä tavalla vastaa ikääntyneiden turvallisen asumisen tarpeisiin.

Tavoite ikääntyneiden kotona mahdollisimman pitkään asumisesta ja samanaikainen palveluiden kattavuuden heikentyminen on johtanut tilanteeseen, jossa kotona asuu joko ilman palveluita tai varsin niukkojen palveluiden varassa yhä enemmän ikääntyneitä henkilöitä. Tällöin joku muu taho kuin vanhuspalvelut päätyy huolehtimaan heidän tarpeistaan. Tämä yhteiskunnallinen muutos korostaa monia turvallisuuteen ja turvallisuuden tunteeseen liittyviä asioita, minkä vuoksi on tärkeää ymmärtää ikääntyvää väestöä ja heidän tarpeitaan syvemmin, jotta heidän turvallisuuttaan voidaan parhaiten edistää.

Suomessa on nykyisin noin 150 000 henkilöllä muistisairausdiagnoosi, ja arviolta 23 000 henkilöä sairastuu vuosittain. Ennusteiden mukaan vuonna 2040 muistisairaita henkilöitä on 247 000. (Roitto ym. 2024.) Muistisairaiden vanhusten kotona asuminen tuo mukanaan myös erityisiä turvallisuusriskejä, kuten huoneistopalot. Näitä riskejä on pyritty ehkäisemään muun muassa pelastuslaitosten ja sosiaali- ja

terveyspalveluiden (sote) välisellä yhteistyöllä. Erilaisissa hankkeissa on tunnistettu ja tuettu asukkaita, joiden kotona on erityisen suuri riski tulipaloille tai muille onnettomuuksille. Samalla pyritään luomaan pitkäaikaisia ratkaisuja, jotka parantavat sekä yksilön että yhteisön turvallisuutta.

Onnettomuuksien, tapaturmien, rikosten sekä muiden turvallisuusongelmien seuraukset ovat usein huomattavasti vakavampia ikääntyneille kuin nuoremalle väestölle (Sisäministeriö 2018). Esimerkiksi tapaturmista toipuminen on hitaampaa eikä rikoksen uhriksi joutunut vanhus välttämättä osaa tai pysty hakemaan apua ajoissa. Erityisesti muistisairaudet vaikuttavat merkittävästi ihmisen toimintakykyyn ja tekevät hänet monella tapaa haavoittuvaksi, lisäten muun muassa alttiutta kaatumisille ja tapaturmille. Näiden seurauksena itsenäinen selviytyminen kotona voi vaarantua, ja palvelutarve, kuten hätäkeskus-, ensihoito- ja pelastuspalveluiden tarve, kasvaa huomattavasti.

Kotitalouksien pienentyminen ja yksin asumisen yleistymisen luovat uusia haavoittuvuuksia niin arjessa kuin erilaisissa kriisi- ja häiriötilanteissa. Yksin asumisen ja yksinäisyyden nähdään vähentävän väestön kriisinkestävyyttä, ja yksinasujien joukossa itsenäisesti pärjäävien määrä pienenee. Tämä tekee yhteisöllisyyden ja ennaltaehkäisevän tuen vahvistamisesta entistä tärkeämpää.

1.1.3 Alueelliset erot

Maaseutualueilla ikääntyvien väestönosuus on kaupunkialueita korkeampi – kaupunkialueilla 65 vuotta täyttäneitä on 21 % väestöstä, kun maaseutualueilla osuus on 30 %. Kaupunkialueiden asukkaista 75 vuotta täyttäneitä on 10 % ja maaseutualueilla 15 %. Erot ovat merkittäviä ja kertovat, kuinka haastavassa tilanteessa hyvin monet kunnat ja hyvinvointialueet ovat palveluiden ja talouden järjestämisen kanssa. Toistaiseksi väestötrendit näyttävät, että kehitys jatkuu saman suuntaisena tulevaisuudessa suurimpien kaupunkiseutujen ollessa ainoita muuttovoittoisia alueita. (SYKE & Tilastokeskus 2024a.)

Ikääntyneiden suhteellinen osuus on suurta etenkin taantuvissa kunnissa, joista työikäiset ja perheelliset ovat muuttaneet pois. Maakunnista äärimmäisimpänä tapauksena Etelä-Savossa vuonna 2024 oli 65 vuotta täyttäneitä 34 % ja heidän osuutensa olisi

ennusteen mukaan vuonna 2040 jo 37 % väestöstä. Sen sijaan Uudenmaan väestöstä 18 % oli 65 vuotta täyttäneitä vuonna 2024 ja ennusteen mukaan 2040 heitä olisi vajaa 20 %. (Tilastokeskus 2024b.)

Suomen kaupungistumiskehitys on kiihtynyt 2000-luvulla ja väestönkasvu keskittyy aiempaa harvemmille seuduille. Nopeimmin väestö on kasvanut suurimmilla kaupunkiseuduilla. Monilla keskisuurilla ja pienillä kaupunkiseuduilla sekä kaupungin läheisellä maaseudulla väestömäärä on kääntynyt loivaan laskuun ja muualla maaseudulla väestön väheneminen on ollut nopeampaa. Kaupungistumisaste oli 73 % vuonna 2020 ja nousee nykytrendien perusteella 79 %:iin vuoteen 2050 mennessä (Ympäristöministeriö 2024). Väestön ikääntyminen hidastaa kaupungistumista tulevina vuosikymmeninä, sillä muuttoalttiiden nuorten aikuisten ikäluokkien osuus väestöstä pienenee.

Kaupungistumiskehitys tuo mukanaan etuja, kuten lyhyemmät avunsaantiajat tiheään asutuksen alueilla, mutta myös haasteita. Väestökeskittymät kaupungeissa edellyttävät viranomaisilta korkeaa suorituskkyä, mutta tiheä asutus voi tehdä valvonta- ja hälytyspalveluiden tuottamisesta kustannustehokkaampaa. Suurimmissa kaupungeissa hyvä- ja huono-osaisen väestön alueellinen eriytyminen on lisääntynyt (kts. esim. URMI kaupunkianalyysi I tai VNK 2021), mikä voi vaikuttaa sekä turvallisuuden kokemuksiin että palveluiden saavutettavuuteen.

Kaupungistumisen kääntöpuolena maaseutualueet menettävät väestöään ja monet peruspalvelut häviävät pienemmiltä paikkakunnilta, mikä heikentää ikääntyneiden mahdollisuuksia turvalliseen ja itsenäiseen asumiseen. Ikääntyneestä väestöstä merkittävä osa asuu maaseutualueilla harvemman palveluverkon piirissä: noin 60 000 (36 %) yli 85-vuotiaista, 160 000 (33 %) 75–84-vuotiaista ja 240 000 (35 %) 65–74 -vuotiaista. On tärkeää varmistaa, että myös harvaan asutuilla alueilla, joissa esimerkiksi poliisipalvelujen vasteajat ovat huomattavasti pidempiä, asukkaiden turvallisuustarpeet täyttyvät.

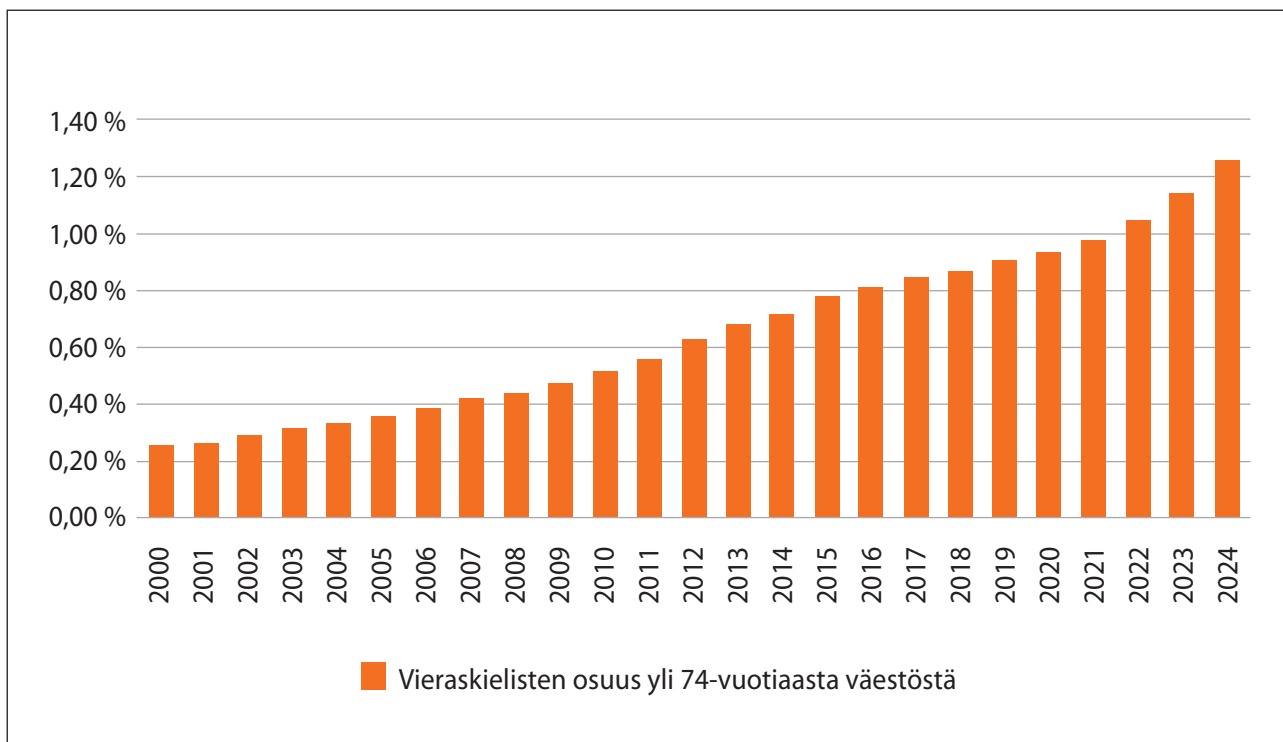
Harvaan ja tiheästi asutuilla alueilla on omat erityispiirteensä, jotka vaativat yksilöllistä ja alueellisesti kohdennettua palveluiden suunnittelua. Poliisi on panostanut harvaan asutuissa kunnissa yksiköiden väliseen yhteistyöhön parantaakseen palveluiden

laatua ja saatavuutta. Pelastustoimen toimintavalmius on valtakunnallisesti hyvällä tasolla, tosin alueellisesti toimintavalmiusajoissa on eroavuuksia. Tämä palveluiden epätasainen tarjonta heijastuu myös väestön luottamukseen turvallisuusviranomaisia ja yhteiskuntaa kohtaan. Viranomaistietojen mukaan luottamus on korkeinta kaupunkien keskusta-alueilla mutta heikointa harvaan asutulla maaseudulla, mikä kuvastaa turvallisuuspalveluiden kehitystarpeita ikääntyvien ja syrjäseuduilla asuvien näkökulmasta.

1.1.4 Väestön monimuotoistuminen

Ulkomaalaistaustaisia on Suomessa yli 600 000 henkilöä. Heidän määränsä on kasvanut tasaisesti kahden viime vuosikymmenen aikana. (Tilastokeskus 2025c.) Ulkomaalaistaustainen väestö keskittyy erityisesti pääkaupunkiseudulle, jossa heistä asuu puolet. Kehitys tuo mukanaan kulttuurista ja etnistä monimuotoisuutta. Suomeen tulleet muuttajat ovat keskimäärin nuorempia kuin kantasuomalainen väestö. Samaten maahanmuuttajat ovat Suomessa syntyneitä terveempiä, eivätkä terveyserot näytä kapenevan iän myötä. Yli 65-vuotiaita ulkomaalaistaustaisia maahanmuuttajia Suomessa asuu 34 700 (Tilastokeskus 2025d) ja vieraskielisten osuus yli 74-vuotiaasta väestöstä on nyt 1,2 % (kuva 1). Suomessa asuvista ikääntyneistä maahan muuttaneista suurin osa on taustaltaan entisen Neuvostoliiton alueelta. Myös Ukrainan sotaa paenneiden joukossa on verrattain paljon ikääntyntä väestöä.

Vaikka etninen segregaatio on Suomessa Pohjoismaiden mittakaavassa vähäistä, turvallisuustarpeiden moninaisuus kasvaa erityisesti kaupunkialueilla, missä väestörakenne on monimuotoistunut (Kauppinen 2019). Eri alueilla asuvien ja eri väestöryhmiin kuuluvien suomalaisten arki ja kokemukset näyttävät erkaantuvan toisistaan, ja heidän turvallisuustarpeensa vaihtelevat huomattavasti. Tämä kehitys lisää tarvetta turvallisuuspalveluiden yksilölliselle kohdentamiselle ja resurssien optimoinnille. Erityisesti ikääntyvien ja monimuotoisten yhteisöjen turvallisuushaasteiden huomioiminen on tärkeää, jotta voidaan varmistaa yhdenvertaiset ja toimivat palvelut kaikille väestöryhmille.

Kuva 1. Vieraskielisten yli 74-vuotiaiden osuuden kehitys (%) väestössä vuosina 2000–2024.

1.2 Julkaisun tausta ja tarkoitus

Sisäministeriössä on tunnistettu tarve saada tietoa ikääntyneiden turvallisuuden tilasta, joka on nousut yhä tärkeämmäksi teemaksi väestörakenteen voimakkaan muutoksen vuoksi. Ikäinstituutti, Taloustutkimus ja Taso Research toteuttivat tutkimuksen ikääntyneiden turvallisuudesta ja turvallisuuden kokemuksesta sisäministeriön toimeksiannosta. Ikäinstituutin lisäksi tutkimuksen suunnittelussa ikääntyneisiin liittyvää asiantuntemusta ja näkemystä on saatu vanhusasiavaltuutetulta. Hankeryhmässä mukana työtä ohjaamassa ovat olleet sisäministeriöstä erityisasiantuntijat Sini Erholtz ja Leena Seitovirta. Tässä raportissa kuvataan tutkimuksen keskeinen sisältö ja tulokset.

Petteri Orpon hallitusohjelman (Vahva ja välittävä Suomi 20.6.2023) mukaan kaikilla on oikeus tuntea olonsa turvalliseksi ja hyväksi Suomessa. Sisäministeriö pyrkii edistämään tätä tavoitetta ja turvallisuutta yhteiskunnassa konsernistrategiassaan määrittelemien vaikuttavuustavoitteiden avulla. Ikääntyneiden turvallisuuteen liittyvät erityisesti ministeriön vaikuttavuustavoitteet: kiireellisten viranomaispalveluiden saatavuus on hyvä, väkivalta ja onnettomuudet vä-

henevät ja ihmiset luottavat turvallisuusviranomaisiin. Toiminnassa otetaan huomioon eri alueiden ja niillä asuvan väestön tarpeet sekä haasteet.

Ikääntyneiden turvallisuutta on tarkasteltu aiemmin sisäministeriön toimesta vuonna 2011 julkaistussa ja vuonna 2018 päivitettyssä Turvallinen elämä ikääntyneille -toimintaohjelmassa. Ohjelmaa tai sen päivitystä varten ei kuitenkaan tehty erillistä ikääntyneille suunnattua kyselytutkimusta ikääntyneiden turvallisuuskokemusten kartoittamiseksi, vaan ohjelmien tietoperusta pohjautui aikaisemmissa tutkimuksissa esille nousseisiin havaintoihin. Suomen väestön koostuessa yhä suuremmassa määrin ikääntyvistä ihmisistä, on ikääntyneiden turvallisuuden ymmärtäminen ja merkitys sisäisessä turvallisuudessa kasvanut.

Tutkimus on toteutettu sisäministeriön tutkimus-, kehittämis- ja innovaatio (TKI) -rahoituksella. Sisäministeriön TKI -toiminnalla tuetaan hallitusohjelman ja konsernistrategian toimeenpanoa. Tavoitteena on tuottaa uutta tietoa ja ratkaisuja vastaamaan ennakoivasti tulevaisuuden haasteisiin. Tämä raportti tuottaa tietoa sisäasiainhallinnon ennakointitoiminnassa tunnistettuun ilmiöön "Väestön ikääntyminen

haastaa hyvinvointivaltion ja palvelutuotannon” liittyen. Meillä on runsaasti tutkimusta ikääntyvän yhteiskunnan vaikutuksista eläkejärjestelmään, julkisen talouden kestävyys- sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden tarpeen kasvuun, mutta huomattavasti vähemmän on tutkittu ikääntyvän väestön vaikutuksia turvallisuuteen ja sisäisen turvallisuuden palveluiden tarpeeseen sekä yleisen luottamusilmapiirin kehittymiseen.

Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa ryhmästä, josta sisäisen turvallisuuden viranomaisilla ei ole riittävästi tietoa. Tutkimuksessa pureudutaan ikäihmisten turvallisuuteen liittyviin arvoihin, asenteisiin ja käyttäytymiseen – sekä niiden eroavaisuuksiin. Tutkimuksessa selvitetään myös viranomaisluottamusta, minkä perusteella pystytään saamaan tietoa siitä, mikä viranomainen on eri kohderyhmille vaikuttavin toimija tuomaan viestiä turvallisuusasioista. Tutkimuksen tavoitteena on väestökyselyn avulla muodostaa kokonaiskuvaa ikäihmisten turvallisuudesta ja sen kokemisesta sekä siitä, mitkä asiat näihin vaikuttavat. Haastatteluaineiston kautta syvennetään kuvaa iäkkäiden arjesta ja eri ryhmien elämäntilanteisiin liittyvistä turvallisuustarpeista.

Keskeisiä tutkimuskysymyksiä ovat:

- Mitkä tekijät vaikuttavat ikääntyneiden turvallisuuteen?
- Minkälaisia erilaisia ryhmiä iäkkäät muodostavat turvallisuuden suhteen?
- Mitkä ovat keskeisimmät ikääntyneiden turvallisuushuolet ja miten ne ovat jakautuneet taustamuuttujien suhteen?
- Eroavatko ikääntyneet tai ikääntyneiden eri ikäryhmät muista aikuisista turvallisuuden suhteen?
- Mitkä tekijät aiheuttavat haasteita ikäihmisten elämässä turvallisen arjen ja palvelujen saannin osalta?
- Mitkä ovat ikääntyneiden voimavarat turvallisuudessa?

Tutkimus auttaa saamaan realistisemman kokonaiskuvan turvallisuudesta huomioidessaan väestöryhmän, joka yleensä jää väestötutkimuksien ulkopuolelle. Tutkimuksesta kerättyä laajaa tietopohjaa voidaan analysoida useasta eri näkökulmasta sen mukaan, mitä ilmiötä halutaan tarkkailla tai millä viranomaisella on tiedontarve. Se antaa turvallisuusviranomaisille näkymän turvallisuuden relevanteista alueellisista eroista. Tietopohjan vahvistamisen seurauksena turvallisuusviranomaiset, päättäjät, soteammattilaiset sekä ikääntyneille palveluita tuottavat toimijat pystyvät kehittämään ja kohdistamaan omaa toimintaansa niin, että ikäihmisten turvallisuushaasteisiin kyetään vastaamaan ennakoivammin ja tehokkaammin. Tämän lisäksi ikääntyneet itse saavat uutta tietoa asioihin vaikuttamisen tueksi. Tämä on ajankohtaista tietoa tilanteesta, jossa on vasta äskettäin siirrytty hyvinvointialueisiin.

2. TUTKIMUSTIEDON TARKASTELU JA KEHITTÄMISKOHTEET

Tässä luvussa tarkastelemme ikääntyneiden koettua turvallisuutta ja yhteiskuntaa kohtaan tunnettua luottamusta aiempien tutkimusten avulla. Lisäksi kuvaamme, millaista tilastotietoa iäkkäiden turvallisuuteen liittyen kunnissa ja hyvinvointialueilla kerätään. Lopuksi esitämme, mitä puutteita ikääntyneitä koskevassa tutkimustiedossa on ja kuinka käytetty tutkimusmenetelmä voi valikoida tutkimukseen osallistujia ja siten vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin.

2.1 Ikääntyneiden turvallisuuden nykytila

Se, millaisia turvallisuusongelmia ihminen arjessaan kohtaa tai mitä hän pelkää, riippuu hänen henkilökohtaisista ominaisuuksistaan, olosuhteistaan ja kokemuksistaan. Viranomaisten tietopohjan perusteella turvallisuuteen ja sen kokemukseen vaikuttavia tekijöitä ovat muun muassa ikä, sukupuoli, etninen tausta, terveys, äidinkieli, asuinpaikka ja sosioekonominen asema.

2.1.1 Koetun turvallisuuden yhteys hyvinvointiin ja terveyteen

Iäkkäiden turvallisuuden kokemus muodostuu yksilön, hänen toimintakykynsä ja elämäkokemustensa sekä ympäristöön liittyvien tekijöiden vuorovaikutuksessa. Hyvä toimintakyky vahvistaa turvallisuuden kokemusta ja luottamusta omaan pärjäämiseen, jolloin myös tapaturmien riski pienenee. Nuoremmilla eläkeikäisillä ei ole yleensä merkittäviä turvallisuuteen liittyviä huolia. Päivittäisen elämänsä erittäin tai hyvin turvalliseksi kokeekin yli puolet (55 %) 65 vuotta täyttäneistä (THL Sotkanet 2025).

län karttuessa alttius ympäristön olosuhteille lisääntyy ja henkilöt, joilla on terveydessään ja toimintakyvyssään rajoitteita, reagoivat herkemmin turvallisuuteen vaikuttaviin tekijöihin. Toimintakykyyn liittyvät ongelmat alkavat yleistyä 75 ikävuoden jälkeen. Tällöin turvallisuuden merkitys elämänlaadulle vahvistuu, sillä turvattomuuden tunne voi lisätä iäkkäiden pelon ja haavoittuvuuden kokemuksia. (Rappe & Rajaniemi 2021.)

Turvattomuuden kokemisen yleisyyttä iäkkäillä on vaikea arvioida, koska turvattomuuteen liittyy monia eri tekijöitä. Turvattomiksi itsensä kokevien osuudet vaihtelevatkin eri tutkimuksissa sen mukaan, miten turvattomuus tai turvallisuus kulloinkin on määritelty. Heldan ja Helakorpi (2014) ovat päätelleet, että turvattomuuden kokeminen vähentyi iäkkäiden keskuudessa 2000-luvulla. Vuonna 2005 miehistä kaksi kolmesta ja naisista neljä viidestä raportoi vähintään yhden turvattomuutta aiheuttavan tekijän (Sulander ym. 2006). UusiHannun (2015) tutkimuksessa 75 vuotta täyttäneistä kotona asuvista iäkkäistä turvattomuutta koki 30 % ja turvattomuus lisääntyi iän myötä. TerveSuomi -tutkimuksen mukaan päivittäisen elämänsä ei ollenkaan tai vähän turvalliseksi 65 vuotta täyttäneistä tuntee keskimäärin 4,6 %. Naiset kokevat turvattomuutta enemmän kuin miehet. (THL Sotkanet 2025.)

Turvattomuuden tunne liittyy iäkkäillä usein yksinäisyyteen. Tyypillisesti turvattomuutta kokee yksin asuva iäkäs nainen. Yksinäisyyden lisäksi turvattomuuden kokemuksia aiheuttavat terveyden ja toimintakyvyn huononeminen sekä kaatumisen ja liikenteen pelko. Keskeisiä turvattomuutta aiheuttavia tekijöitä Kansalaisturvallisuuden tila -tutkimuksen mukaan iäkkäillä olivat yksinäisyys (75 %), muistisairaudet (70 %), ulkopuolisen avun riittämättömyys (60 %), fyysiset sairaudet (47 %) ja tapaturmat (36 %) (Kekki & Mankkinen 2016). Turvattomuutta koetaan eniten ilta- ja yöaikaan (Laatikainen 2009). Pimeä ja rauhaton ympäristö, väkivallan uhka sekä rikoksen uhriksi joutumisen pelko voivat myös aiheuttaa turvattomuuden tunteita ja rajoittaa liikkumista. Turvattomuuden tunne ei aina liity mihinkään todelliseen turvallisuuden uhkaan, mutta vaikuttaa silti käyttäytymiseen ja toimintaan.

Harvaan asutuilla seuduilla palveluiden ja julkisen liikenteen vähäisyys, huonot kulkuyhteydet ja pitkät asiointimatkat sekä niiden aiheuttamat kustannukset huolestuttavat iäkkäitä asukkaita. Noin joka neljäs 70 vuotta täyttänyt kokee haittaa pitkistä etäisyyksistä julkisiin palveluihin ja huonosta julkisesta liikenteestä (Vilkko ym. 2018).

Koettu turvallisuus liittyy iäkkäillä terveydentilaan ja kuolleisuuteen, henkiseen ja fyysiseen toimintakykyyn ja elämänlaatuun (Parra ym. 2010, Won ym. 2016). Koetun turvallisuuden yhteys hyvinvointiin välittyy etenkin fyysisen aktiivisuuden kautta. Turvattomuuden kokemukset heikentävät kokemusta ympäristön hallinnasta, jolloin halukkuus toimintaan ja liikkumiseen vähenee, mikä nopeuttaa toimintakyvyn heikkenemistä (Won ym. 2016). Iäkkäillä, joilla on fyysisen toimintakyvyn rajoitteita, asuinalueen koettu turvallisuus on yhteydessä psyykkiseen terveyteen (Choi & Matz-Costa 2018).

Kun iäkkäiden vuorovaikutus lähiympäristönsä kanssa vähenee, heidän sosiaalinen turvaverkkonsa pienenee, mikä voi aiheuttaa yksinäisyyttä ja heikentää luottamusta niin toisiin ihmisiin kuin yhteiskuntaankin. Turvattomuuden tunteet lisäävätkin iäkkäiden sosiaalista eristäytymistä ja masennusta sekä voivat nopeuttaa ikääntymistä kuormittamalla elimistöä (Geronimus ym. 2015, Sun ym. 2019). Turvallisuuden tunnetta puolestaan vahvistavat kokemukset itsenäisyydestä ja mieluisat toiminnan mahdollisuudet (Fali & Koivukangas 2011).

Turvallisuuden kokeminen on yhteydessä asuinalueen viihtyisyyteen ja palveluiden saavutettavuuteen. Viihtyisyys lisää paikan käyttäjiä ja sosiaalista kontrollia. Päivittäis- sekä sosiaali- ja terveystalvelujen helppo saatavuus ja naapurien sekä läheisten muodostama turvaverkko ovat tärkeitä iäkkäiden turvallisuuden tunteelle. Turvallisuutta lisää, kun ympäristössä on monipuolisesti eri toimintoja, jolloin sitä käyttävät monenlaiset ihmiset eri vuorokauden aikoina (Hirvola 2016). Syrjäkylillä tietoisuus toisista ihmisistä ja yhteisöllisyys lisäävät turvallisuuden tunnetta ja edistävät avun saantia (Fali & Koivukangas 2011, Oinas 2019).

2.1.2 Ikääntyneiden luottamus yhteiskuntaan

Demokraattinen, oikeudenmukaiseksi koettu yhteiskunta perustuu luottamukselle ja sen pohjalta syntyvälle vastavuoroisuudelle sosiaalisissa suhteissa (OECD 2021). Kansalaispulssi-kyselyllä selvitetään 15–74-vuotiaiden mannersuomalaisten ajankohtaisia mielipiteitä ja luottamusta viranomaisten toimintaan. Kyselyn mukaan yhteiskuntaa oikeudenmukaisena pitää 65 % kansalaisista ja yhtä suuri osuus myös luottaa toisiin ihmisiin. Elämänsä turvalliseksi

kokee 85 %. Luottamus terveydenhuoltoon on heikentynyt viime vuosina voimakkaasti. Korkeimmillaan se oli vuona 2020, jolloin täydellisesti tai melko paljon terveydenhuoltoon luotti yli 90 % kansalaisista. Tällä hetkellä vastaava osuus 60–74-vuotiaista suomalaisista on 67 %. (Valtioneuvosto 2025.)

Tutkimuksessaan Jylhä ym. (2025) tarkastelivat ikääntyneiden suomalaisten tuntemaa luottamusta yhteiskunnallisiin instituutioihin, erityisesti sosiaali- ja terveystalveluihin. Heidän mukaansa ikääntyneet 65–84-vuotiaat suomalaiset luottavat yhteiskunnallisiin instituutioihin ja terveystalveluihin sitä vahvemmin, mitä parempi sosioekonominen asema heillä on. Sen sijaan luottamus ympärivuorokautisen hoidon saantiin oli heikkoa sosioekonomisesta asemasta riippumatta. Vain viidennes vastaajista luotti siihen, että Suomessa saa ympärivuorokautista hoitoa ja neljä kymmenestä luotti kotihoidon saatavuuteen. Vastaajat olivat myös usein epävarmoja kannastaan, sillä ”en osaa sanoa” -vastauksia oli paljon. Tutkimuksessa huonompi toimintakyky oli yhteydessä alhaisempaan luottamukseen. Samansuuntaisesti Eläkeliiton +60-barometrin mukaan huonoksi koettu terveydentila oli suorassa yhteydessä terveys- ja hoivapalveluita kohtaan tunnettuun tyytymättömyyteen (Eläkeliitto 2021).

Koettu luottamus heijastuu myös yksinäisyyden kokemiseen, joka on yksi ikääntyneiden tärkeimpiä turvattomuuden tunteen taustalla olevia tekijöitä. Kun luottamus on vahvaa, ikääntyneiden sosiaalinen osallistuminen on vilkkaampaa ja yksinäisyyden kokemuksia on harvemmin (Rapoliene & Aartsen 2021).

2.1.3 Ikääntyneiden turvallisuus väestön hyvinvointia ja terveyttä kuvaavissa indikaattoreissa

Väestön ikääntymiseen varautuminen ja iäkkäiden asukkaiden turvallisuudesta huolehtiminen on tärkeä osa kuntien ja hyvinvointialueiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä eli HYTE-työtä. Turvallisuuden roolia on toisinaan korostettu lisäämällä turvallisuus HYTE-termiin puhumalla HYTETU-työstä.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen seurannassa ja arvioinnissa turvallisuuteen liittyvät indikaattorit eivät kuitenkaan tule mitenkään erityisesti esille. Keskeiset indikaattorit löytyvät lähinnä kuntien ja hyvinvointialueiden laajoista hyvinvointikertomuksista,

hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä tarkastelevasta TEAvisarista sekä iäkkäiden osalta ikääntyneiden palveluihin liittyvästä laatusuosituksesta. Hyvinvointikertomuksiin on löydettävissä indikaattoritietoja Kuntaliiton hallinnoimasta sähköisen hyvinvointikertomuksen työvälineestä (www.hyvinvointikertomus.fi). Indikaattoreita kuvataan Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) laatimissa hyvinvointikertomusten vähimmäistietosisällössä (THL 2025). Vähimmäistietosisällön indikaattorilista on kuitenkin vielä luonnos, eikä siten velvoittava.

Vähimmäistietosisältöön kuuluu itsearviointi alueen ja kuntien hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen työn rakenteesta, resursseista ja prosesseista. Tämä kuvaa hyvin sitä, että turvallisuus on nostettu tärkeäksi osaksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä. Ikääntyneiden turvallisuuteen liittyviä indikaattoreita on kuitenkin vaikea hahmottaa. Kunnissa ja hyvinvointialueilla käytössä olevat iäkkäisiin kohdistuvat indikaattorit liittyvät ikääntyneiden terveyteen ja toimintakykyyn ja siten ne linkittyvät myös turvallisuuden kysymyksiin. Tällaisia ovat lisäksi iäkkäiden yksin asumiseen ja pienituloisuuteen liittyvät indikaattorit. Suoremmin turvallisuuteen viittaavat seuraavat indikaattorit: Kaatumisiin ja putoamisiin liittyvät hoitajaksot 65 vuotta täyttäneillä sekä Päivittäisen elämänsä turvattomaksi kokeneiden osuus, joista on saatavissa tiedot myös iäkkäiden osalta.

TEAvisarissa on enemmän rakenteisiin ja toimintatapoihin liittyviä indikaattoreita (teaviisari.fi). Turvallisuuden osalta keskeinen indikaattori kuvaa paikallista turvallisuussuunnitelmaa ja sen käsittelyä keskeisissä hallintoelimissä.

lääkäiden turvallisuuden arvioinnin kannalta keskeiset ohjeistukset liittyvät ikääntyneiden palveluja koskevan laatusuosituksen indikaattoreihin (Sosiaali- ja terveysministeriö ym. 2024). Turvallisuus ei kuitenkaan tule kovinkaan suoraan esille, vaan turvallisuuteen linkittyvät indikaattorit ovat samantapaisia kuin hyvinvointikertomuksen vähimmäistietosisällössä. Turvattomuuden kokemisen ja kaatumisten lisäksi mukana on terveyteen ja toimintakykyyn sekä avunsaantiin ja yksinäisyyteen liittyviä indikaattoreita. Lisäksi mukana on ikäystävälliseen asuinympäristöön liittyviä indikaattoreita, joilla on merkitystä iäkkäiden turvallisen asumisen kannalta.

lääkäiden turvallisuuden kannalta huomionarvoista on se, että indikaattorien kautta saadaan hyvin vähän tietoa asuinympäristön esteettömyydestä ja turvallisuudesta. Nämä tiedot olisivat kuitenkin ensiarvoisen tärkeitä nykyisessä tilanteessa, jossa yhä useampi toimintakyvyltään heikentynyt ikäihminen asuu omassa kodissaan.

2.2 Kansainväliset tutkimukset ja vertailu

Taloudellisen kehityksen ja yhteistyön järjestö OECD julkaisee säännöllisesti laajan kansainvälisen vertailun kansalaisten luottamuksesta keskeisiin yhteiskunnallisiin instituutioihin. Tiedonkeruussa on kuusi ikäluokkaa, joista yksi on yli 65-vuotiaat. Nämä tulokset kuitenkin raportoidaan pääosin koko väestön tasolla ja otos on Suomen osalta kokonaisuudessaan vain 1035 henkilöä, joten tulosten perusteella ei pysty muodostamaan yleiskuvaa ikääntyneiden kokemasta luottamuksesta.

Health at Glance: Europe on Euroopan komission ja OECD:n julkaisema raporttisarja, jossa arvioidaan, miten EU:ssa edistytään terveydenhuoltojärjestelmien tehokkuuden, saavutettavuuden ja muutosturvallisuuden parantamisessa. Kahden vuoden välein julkaistavassa raportissa EU-maita arvioidaan tasapuolisesti julkisesti saatavilla olevan datan ja indikaattorien perusteella. Tutkimuksessa tunnistetaan väestön ikääntyminen EU:n laajuisena ilmiönä. Tutkimus tuottaa tietoa muun muassa siitä, miten yli 65-vuotiaat itse arvioivat omaa terveydentilaansa, mutta ei ikääntyneiden turvallisuudesta.

Suomalaisessa keskustelussa on usein nostettu Japani ja Italia esimerkeiksi ikääntymisen vaikutuksista. Japanissa ikääntyneiden osuus koko väestöstä alkoi kasvaa ennen muita teollisuusmaita ja 65 vuotta täyttäneiden osuus on 30 %. Italiassa puolestaan yli 65-vuotiaiden osuus väestöstä 24 %, mikä vastaa Suomen tilannetta. Molemmissa maissa väestöpyramidin rakenteeseen on vaikuttanut sodanjälkeisten ikäluokkien suuruus ja nopeasti laskenut syntyvyys.

Tarkasteltaessa maiden väestörakenteita niin Suomen, Italian kuin Japaninkin voidaan nähdä olevan samansuuntaisessa tilanteessa. Lähivuosien ajan kai-

kissa kolmessa maassa ikääntyneiden ja erityisesti 80 vuotta täyttäneiden määrä tulee kasvamaan. Tilanne on samanlainen kaikissa EU-maissa ja lähes kaikissa teollistuneissa maissa: laskeneen syntyvyyden takia huoltosuhteeseen liittyvää kehityskulkua voi kääntää lähivuosikymmenten ajan vain maahanmuutto.

Italiaan ja Japaniin verrattuna Suomi on sekä väestömäärältään että taloudeltaan pienempi, harvaan asuttu ja palvelurakenteeltaan hajautunut. Vaikka maaltamuuttoa tapahtuu kaikissa maissa, Suomessa maaseutumaisten alueiden väestön samanaikainen väheneminen ja ikääntyminen sekä maan sisäisen muuttoliikkeen voimakas keskittyminen muutamille kaupunkiseuduille on poikkeuksellista juuri siksi, että väestön määrä on Suomen kokoon nähden pieni.

Verrattuna Italiaan, Japaniin tai muihin suuriin maihin Suomen pieni väestö voi kuitenkin mahdollistaa väestörakenteen nopeamman tasapainottumisen maahanmuuton avulla. 2000-luvun aikana Suomeen muuttaneet yli puoli miljoonaa asukasta ovat merkittävästi kasvattaneet työikäisten osuutta väestössä: suurimmat ikäluokat eivät Suomessa enää ole 1945–1950 syntyneitä ikäluokkia, vaan 30–36-vuotiaita. Ilman maahanmuuttoa myös syntyvyys olisi vielä paljon matalampaa. Jo noin joka kuudes lapsi syntyy vieraskieliseen perheeseen. Suomen väestön määrä onkin jatkanut kasvuaan 2000-luvulla syntyvyyden romahtamisesta huolimatta. Tällä on merkittävä vaikutus yhteiskunnan kykyyn tuottaa ja ylläpitää palveluja kasvavalle ikääntyneiden määrälle alueellisesti.

Kansainvälistä tarkastelua varten Italiaa ja Japania parempi vertailumaa Suomelle on Ruotsi, joka vastaa alueeltaan ja väestömäärältään paremmin Suomen olosuhteita. Ruotsissa väestö on 2000-luvulla kasvanut noin 1,5 miljoonalla hengellä maahanmuuton kautta. Vaikka Ruotsissakin huoltosuhde on hitaasti heikentynyt, muutos on väestönkasvun ansiosta ollut Suomea paljon kestävämpää. Vuonna 2013 yli 65-vuotiaiden määrä Ruotsissa oli 19,1 %, Suomessa 18,8 %. Vuoden 2024 lopussa osuus Ruotsissa 20,3 % ja Suomessa 23,4 %.

Suomea koskevat erityispiirteet merkitsevät, että myös tulevaisuuden kehitykseen liittyviä kysymyksiä, kuten palveluverkon hoitamista pitkien etäisyyksien maassa sekä Suomeen muodostuvaa merkittä-

vää vieraskielisten ikääntyneiden palvelutarvetta tulee tarkastella ja seurata erityisesti Suomea koskevan tutkimuksen kautta.

2.3 Tutkimustiedon puutteet ja kehittämiskohteet

Ikäluokista nopeimmin kasvavat 75 vuotta täyttäneiden ikäluokat, mutta silti media, erilaiset etujärjestöt, hyvinvointialueet ja yritykset rajaavat kyselytutkimuksista usein yli 70- tai 80-vuotiaat pois sitä perustelematta. Tulosten raportoidaan kuitenkin koskevan koko aikuisväestöä ja kerättyjä tietoja käytetään laajasti yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Tämä puute näkyy myös Euroopan väestön digitaistoja kuvaavassa DESI-indeksissä, jossa tarkastellaan vain 16–74-vuotiaita. Indeksä, jota käytetään digitaalisiaatiostrategioiden pohjana, jättää näin kaikkein iäkkäimpien kokemukset ja näkemykset täysin huomiotta. Ikääntyneiden osallistuminen digitaalisten palveluiden kehittämiseen olisi tärkeää, sillä juuri tämä ryhmä hyötyisi erityisesti käyttäjäystävällisistä ja saavutettavista ratkaisuista.

Vakiintunein tiedonkeruumenetelmin emme myöskään tavoita vanhimpia ikäryhmiä, jolloin heidän kokemuksensa ja näkemyksensä jäävät kuulematta. Kokonaisen ikäryhmän ohittamista kansallisia mielipiteitä mitattaessa voidaan pitää ikäismin (ageismi) eräänä ilmentymänä. Tällainen tilastollinen näkymättömyys heijastuu päätöksenteossa, jossa iäkkäiden tarpeet jäävät monesti toissijaisiksi. Lisäksi turvallisuuden kokemukset, jotka ovat olennaisia elämänlaadun kannalta, eivät välttämättä heijastu täysimääräisesti tutkimuksissa kerättyihin tietoihin, mikä heikentää yhteiskunnan kykyä reagoida ikääntyneiden tarpeisiin kokonaisvaltaisesti.

Sillä, että ikääntyneiden näkemyksistä ja kokemuksista tiedetään yleisesti työikäistä väestöä vähemmän, on merkitystä sisäiselle turvallisuudelle paitsi väestörakennemuutoksen vuoksi, myös siksi, että turvallisuuden kokemus tai tunne on myös tärkeä osa sisäistä turvallisuutta.

Huomioitavaa on myös se, että tiedonkeruun menetelmien valinta vaikuttaa ikäryhmän sisäiseen edustavuuteen. Selvitettäessä esimerkiksi hyvinvointiin tai turvallisuuden tunteeseen liittyviä kysymyksiä olennaista on muodostaa mahdollisimman hyvä

kokonaiskuva. Se merkitsee esimerkiksi koulutus- ja tulotason sekä aluetyyppien (kaupunkikeskustoista harvaan asutulle maaseudulle) kontrollointia. Tutkimuksissa ikääntyneitä ei tulisi kohdella yhtenä ryhmänä, vaan mielipiteiden, kokemusten ja todellisuuksien moninaisuutta tulee tarkastella iästä riippumatta samalla tavalla kuin työikäistenkin kohdalla. Erityisesti verkkopaneeleja hyödynnettäessä vanhimmat ikäluokat jäävät aliedustetuiksi, sillä rekrytointimenetelmät ja verkkopaneelien digitaaliset käyttöliittymät heikentävät vanhimpien ikäryhmien edustavuutta. Vinoumaa, joka tästä voi aiheutua, kuvaamme seuraavassa luvussa tähän tutkimukseen liittyvällä esimerkillä.

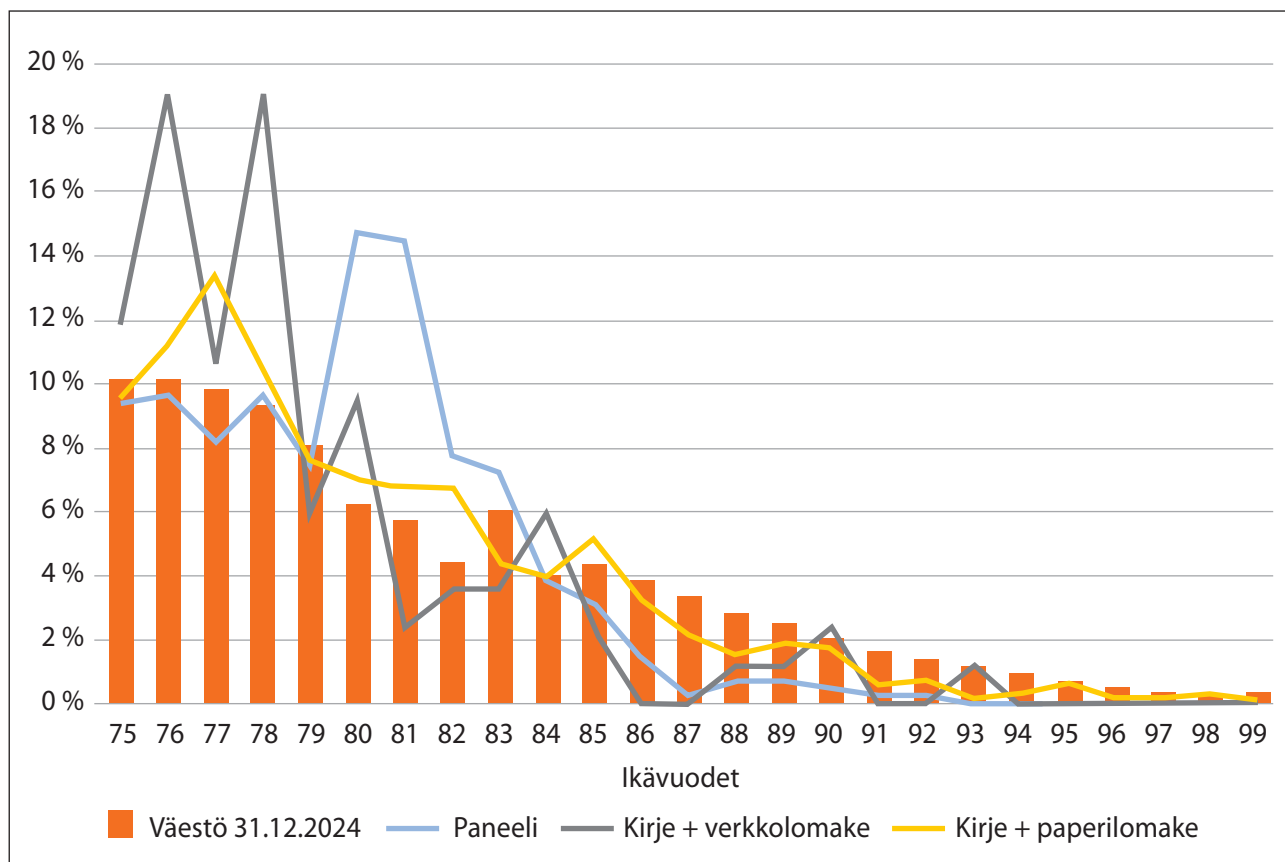
2.4 Aineistonkeruumenetelmän vaikutus

Ikäihmisten turvallisuuden tunteen selvittämiseksi mahdollisimman kattavasti yli 74-vuotiaiden turvallisuuteen ja turvallisuuden tunteeseen liittyvässä määrällisessä tiedonkeruussa käytimme kahta eri menetelmää: verkkopaneelia ja kirjekyselyä. Kumminkin aineistot kerättiin syys-lokakuussa 2024.

Verkkopaneeleista (Taloustutkimus ja Norstat) kerätyssä väestöllisestä aineistossa (N= 3326 yli 17-vuotiaasta vastaajaa) yli 74-vuotiaita oli 413 henkilöä. Kirjekyselystä väestörekisteristä satunnaisotannalla poimittiin yli 74-vuotiaista 6000 henkilön otos, jotka saivat vastata kyselyyn joko paperi- tai verkkolomakkeella. Kyselyyn saatiin 1128 vastausta, joista paperilomakkeella vastanneita oli 1044 ja sähköisellä lomakkeella 84.

Seuraavaksi tarkastelemme, millaisia eroja aineiston edustavuudessa on verkkopaneelissa, kirjekyselyyn verkkolomakkeella ja kirjekyselyyn paperilomakkeella vastanneiden välillä.

Kolmen aineiston edustavuudessa oli merkittäviä eroja. Kirjekutsuun paperilomakkeella vastanneiden aineisto vastasi selvästi parhaiten väestöllisiä tilastoja. Verkkopaneelissa ja kirjekutsuun verkkolomakkeella vastanneissa korostui 79–82-vuotiaiden osuus (kuva 2). Verkkolomakkeella vastanneissa yli 84-vuotiaat alikorostuivat väestölliseen tasoon nähden. Paperilomakkeella vastanneiden osalta alikorostuma oli selvästi pienempi ja myös vanhimpiin ikäluokkiin kuuluvia on mukana.

Kuva 2. Aineistojen ikävuosittainen edustavuus tiedonkeruumenetelmän mukaan.

Eri tavoin kyselyyn vastanneiden osalta väestöllisessä edustavuudessa oli iän lisäksi merkittävää vaihtelua muissakin taustamuuttujissa (taulukko 1). Kirjekyselyyn paperilomakkeella vastanneet edustivat sosiodemografisten ja alueellisten tekijöiden jakaumiltaan parhaiten suomalaisia yli 74-vuotiaita. Verkkopaneelissa ja kirjekutsuun verkkolomakkeella vastanneiden osalta ylikorostuivat miehet, Uudella-

maalla ja sisemmillä kaupunkialueilla asuvat, korkeakoulutetut ja parempituloiset, jotka asuivat useammin yhdessä puolisonsa kanssa. Paperilomakkeella vastanneiden sukupuolijakauma ja maakunnittainen osallistuminen oli väestöllisesti edustavaa, kun taas verkkopaneelissa ja verkkolomakkeella vastanneiden maakunnittainen vaihtelu oli verrattain suurta.

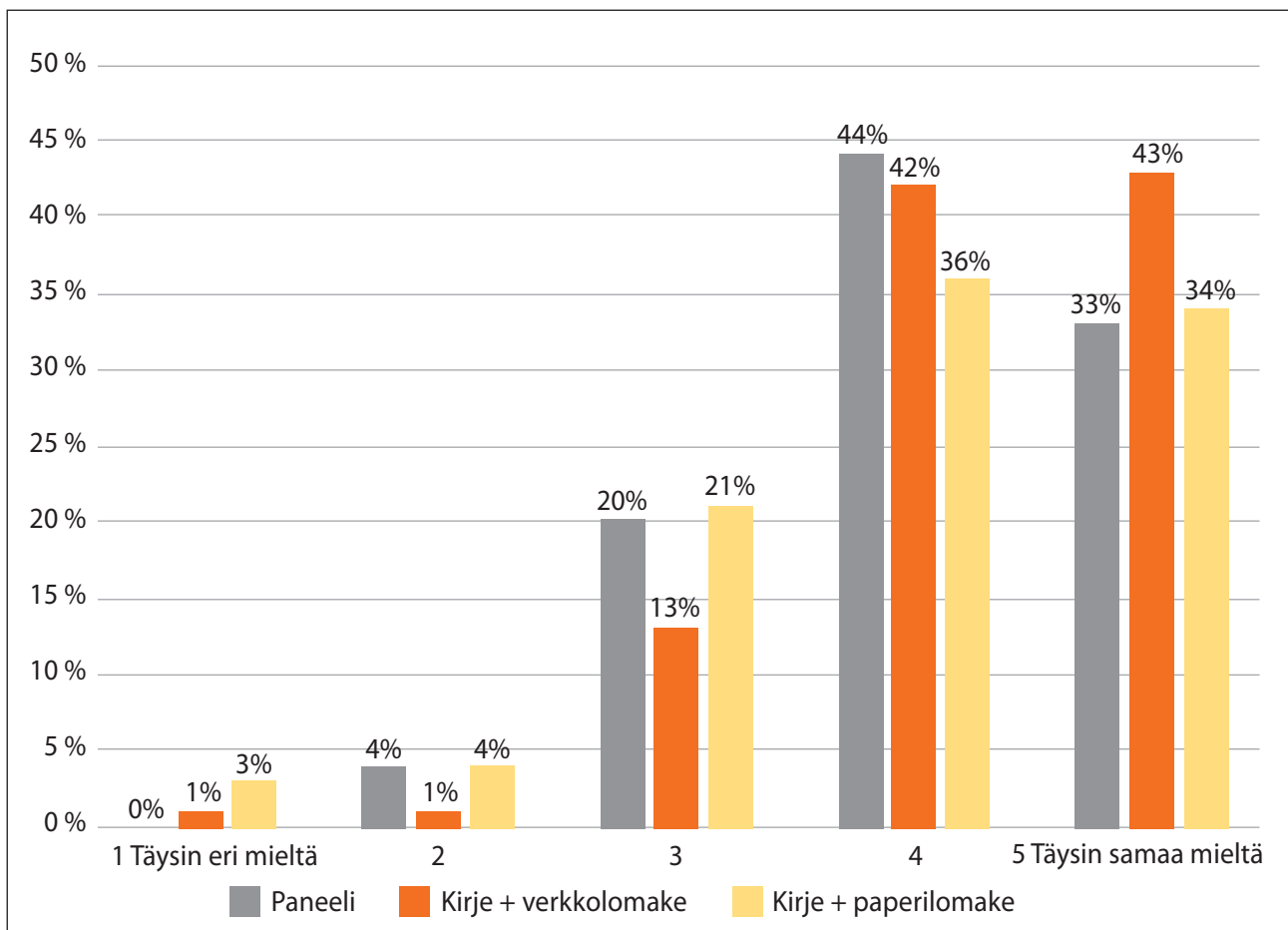
Taulukko 1. Prosentuaaliset erot yli 74-vuotiaiden vastaajien taustamuuttujien jakaumissa eri tiedonkeruumenetelmien mukaan suhteessa väestötilastoihin.

	Tilastokeskus 31.12.2024	Verkko- paneelissa vastanneet (N=413)	Kirjekyselyyn verkko- lomakkeella vastanneet (N=84)	Kirjekyselyyn paperi- lomakkeella vastanneet (N=1044)
Naiset	60 %	47 %	31 %	60 %
Miehet	40 %	53 %	61 %	40 %
Yhden hengen taloudet	56 %	41 %	36 %	52 %
Helsingissä ja Uudellamaalla asuvien osuus yli 74-vuotiaista	25 %	40 %	40 %	27 %
Sisimmillä kaupunkialueilla asuvien osuus yli 74-vuotiaista	37 %	54 %	54 %	41 %
Ydinmaaseudulla asuvien osuus yli 74-vuotiaista	12 %	6 %	1 %	11 %
Yliopisto-/korkeakoulu- tutkinnon suorittaneiden osuus yli 74-vuotiaista	13 %	33 %	33 %	17 %

Erot vastaajien taustamuuttujissa eri menetelmillä kerätyissä aineistoissa vaikuttivat tutkimuksen kysymysten vastausjakauksiin. Tämän vuoksi on tärkeää kiinnittää huomio siihen, millä menetelmällä aineistoa on kerätty ja keitä sen avulla on tavoitettu.

Paperilomakkeella vastanneet olivat viimeisen 12 kuukauden aikana ottaneet useammin yhteyttä hätäkeskukseen (verkkopaneeli 13 %, verkkolomake 14 %, paperilomake 19 %) ja heille oli sattunut

useammin vakava tapaturma (verkkopaneeli 2 %, verkkolomake 1 %, paperilomake 4 %). Erot tiedonkeruumenetelmien välillä näkyivät myös merkittävän suurena hajontana tutkimuksen turvallisuuden kokemusta koskevassa väittämässä (kuva 3). Verkkopaneelissa vastanneista 77 % koki elämänsä turvallisesti (vastaukset 4+5), kirjekutsuun verkkolomakkeella vastanneista 85 % ja paperilomakkeella vastanneista 70 %.

Kuva 3. Yli 74-vuotiaiden vastaajien vastausjakaumat väittämään ”Koen, että elämäni on turvallista” asteikolla 1–5 tiedonkeruumenetelmän mukaan.

Tiedonkeruun menetelmien erot näkyivät myös koetuissa huolissa: paperilomakkeella vastanneet tunsivat enemmän huolta omaa itseä koskevista asioista (vakava sairastuminen, vakava tapaturma) ja kovista uhista (ampuma-aseella tehtyt rikokset, terrorismi, sotilaallinen isku Suomeen). Eroa esiintyi myös arvoihin ja yhteiskunnallisiin näkemyksiin liittyvissä vastauksissa. Esimerkiksi isänmaallisuuden ja uskonnon merkitys on paperilomakkeella vastanneilla korkeampi, samoin maanpuolustustahto.

Ongelma koskee osittain paneeliaineistojen rajallisuutta esimerkiksi koulutusjakauman ja alueellisuuden osalta vanhimmissa ikäryhmissä, mutta osin kyse on itse tiedonkeruun menetelmästä: verrattuna paperilomakkeella vastanneisiin, verkkolomakkeella vastanneiden itsearvioitu toimintakyky oli parempi ja näkemykset esimerkiksi kotihoidon saatavuudesta valoisammat. Merkittävin palveluihin liittyvä ero paperi- ja verkkolomakkeella vastanneiden välillä liittyi huoleen palvelujen digitalisoitumisesta: paperilomakkeella vastanneista 45 % oli siitä erittäin

huolissaan, verkkolomakkeella vastanneista 15 %. Tällaisella erolla on palvelujen suunnittelun kannalta huomattava vaikutus.

Aineiston tarkastelu osoittaa, että muodostettaessa väestöllistä kuvaa yli 74-vuotiaista pelkkään verkkopaneelitutkimukseen nojautuminen voi tuottaa vääristyneen kuvan ikääntyneiden tilanteesta ja näkemyksistä. Etenkin heikommassa asemassa olevat ikääntyneet jäävät huolineen aliedustetuiksi.

Mikäli yli 74-vuotiaita tutkitaan vain paneelitutkimuksissa, tulee tarkemmalla otossuunnittelulla huolehtia ikäryhmien edustavuudesta esimerkiksi 5 vuoden luokissa, sukupuolen, koulutustaustan, asuinpaikan ja talouden koon osalta. Tarkempi otossuunnittelukaan ei silti poista tiedonkeruun menetelmään liittyviä vaikutuksia ikääntyneiden osalta, ja siksi on erittäin suositeltavaa toteuttaa tiedonkeruut tarjoamalla kyselyihin myös paperilomakevaihtoehto.

3. TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTO

Sisäministeriö seuraa väestön turvallisuuden ja turvallisuuden tunteen kehittymistä ministeriön ja hallinnonalan tiedolla johtamisen mahdollistamiseksi. Tässä tutkimuksessa tuotettu tieto täydentää kuvaa väestön turvallisuudesta ja turvallisuuden tunteesta, joka tällä hetkellä rajoittautuu pääosin alle 75-vuotiaisiin. Näin sisäisen turvallisuuden viranomaiset voivat seurata ikäihmisten turvallisuuden tilan kehittymistä pitkällä aikavälillä ja arvioida toteutettujen toimien vaikutuksia.

Tutkimuskysymykset tuottavat tietoa muun muassa ikäihmisten asenteista, arvoista, turvallisuuteen liittyvistä kokemuksista ja turvallisuuden tunteeseen vaikuttavista sosiodemografisista tekijöistä. Samalla tutkimuksessa on rakennettu viitekehys sille, miten ikääntyneiden turvallisuutta ja turvallisuuden kokemusta voidaan tutkia monimenetelmällisesti, jotta mahdollisimman moni ikäihminen pystyisi osallistumaan siihen ja tavoitettaisiin myös henkilöitä, jotka yleensä jäävät kyselyiden ja verkkopaneelien ulkopuolelle. Tutkimuksen aineistoa kerättiin sekä määrällisin että laadullisin menetelmin.

3.1 Määrällinen aineisto

Tässä raportissa esitettävät yli 74-vuotiaiden turvallisuuden tunteeseen liittyvät määrälliset tulokset perustuvat kirjekyselyllä kerättyyn aineistoon. Tulosten tarkastelussa väestöllisenä vertailuaineistona on käytetty luvussa 2.4 mainitun verkkopaneelin alle 75-vuotiaiden tuloksia. Verkkopaneelin yli 74-vuotiaita vastaajia ei sisällytetty analyysiin taustamuuttujiin liittyvien, väestöllisestä edustavuudesta poikkeavien vinoumien vuoksi.

Kirjekyselyyn poimittiin väestörekisteristä satunnaisotannalla yli 74-vuotiaista 6 000 henkilön otos siten, että se olisi mahdollisimman edustava iän, sukupuolen, sosioekonomisen aseman ja maantieteellisen sijainnin suhteen. Heille lähetettiin kutsu vastata kyselyyn joko kirjeen mukana toimitetulla paperilomakkeella tai kutsuun sisällytetyn QR-koodin ja linkin kautta verkkolomakkeella. Kyselyyn oli mahdollista vastata joko suomeksi tai ruotsiksi.

Kirjekyselyn vastaajat tunnistautuivat kutsuun satunnaistetulla koodilla. Kyselyn päätyttyä osoiterekisteri tuhottiin, eikä vastausaineisto ole palautettavissa tunnistettaviin henkilöihin. Aineisto kerättiin 10.9.–31.10.2024. Kyselyyn vastasi 1 128 henkilöä, joista paperilomakkeella vastanneita oli 1 044 ja sähköisellä lomakkeella 84. Kyselyn vastausprosentti oli 18,8 %. Kyselyyn vastanneiden taustamuuttujat on esitetty taulukossa 2. Kyselylomakkeessa turvallisuuteen vaikuttavia tekijöitä, huolia ja luottamusta sekä yhteiskunnallisia ja arvoihin liittyviä mielipiteitä selvitettiin useilla erillisillä kysymyksillä, joita tutkimuksessa tarkastellaan kokonaisuutena. Kokonaisuutena kirjekyselyn reliabiliteetti on hyvä: 95 % luotettavuustasolla aineiston virhemarginaali on 3 %.

Luottamusta ja mielipiteitä erilaisiin väittämiin vastaajat arvioivat viisiportaisella Likert-asteikolla ja huolestumisen astetta eri tekijöihin kolmiportaisella asteikolla 3=Erittäin huolestunut 2=Jonkin verran huolestunut 1=En ole huolestunut. Tuloksissa viisiportaisten asteikkojen positiivisia (4+5) ja negatiivisia arvoja (1+2) on yhdistetty, samoin huolten osalta raportoinnissa arvot 2=jonkin verran huolestunut ja 3=erittäin huolestunut on yhdistetty kuvaamaan huolta kokevien kokonaismäärää.

Taulukko 2. Kyselyyn vastanneiden yli 74-vuotiaiden henkilöiden taustamuuttujien prosentuaaliset osuudet verrattuna väestöllisiin jakaumiin.

	Kyselytutkimukseen paperi- ja verkko- lomakkeella vastanneet (N=1128)	Tilastokeskus 31.12.2024
Naiset	58 %	60 %
Miehet	42 %	40 %
Yhden hengen taloudet	51 %	56 %
Helsingissä ja Uudellamaalla asuvien osuus yli 74-vuotiaista	28 %	25 %
Sisimmillä kaupunkialueilla asuvien osuus yli 74-vuotiaista	42 %	37 %
Ydinmaaseudulla asuvien osuus yli 74-vuotiaista	10 %	12 %
Yliopisto-/korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus yli 74-vuotiaista	18 %	13 %

Aineiston analyysin aluksi tarkasteltiin keskeisten muuttujien vastausjakaumia. Tämä sisälsi kategoristen muuttujien prosenttiosuuksien laskemisen ja jatkuvien muuttujien osalta keskiarvojen, mediaanien, hajontojen ja min/max-arvojen esittämisen. Näin saatiin yleiskuva aineiston rakenteesta ja vastaajien profilista. Ristiintaulukoimalla tutkimuksen teeman kannalta keskeisiä muuttujia ja tarkastelemalla jakaumia prosenttiosuuksina muodostettiin käsitys muuttujien välisistä suhteista. Muuttujien välisiä yhteyksiä tarkasteltiin Pearsonin χ^2 -testillä.

Faktorianalyysillä selvitettiin tutkimuksen väittämäpatteristoista niiden taustalla olevia piileviä rakenteita (faktoreita) useiden havaittujen muuttujien välillä. Faktorianalyysiä käytettiin sekä eksploratiivisesti latenttien faktoreiden tunnistamiseen, että tutkimushypoteesien tarkistamiseen. Erityisesti faktorointia käytettiin digitalisaatiota koskevien huolten tarkasteluun suhteessa muihin tutkimuksessa kysyttyihin huolenaiheisiin. Analyysissa käytettiin painottama-

ton pienimmän neliösumman -menetelmää ja Alfa-faktorointia. Faktoreiden rotatoinnissa käytettiin Varimax-rotatiota. Faktoreiden valintaperusteena toimi Eigenvalue > 1 -sääntö.

Logistista ordinaalista regressiota käytettiin tutkimaan tarkemmin digitalisoitumista koskevan huolen ja terveydenhuoltojärjestelmää kohtaan tunnetun sekä koetun turvallisuuden tunteen välistä suhdetta. Mallin avulla tulkittiin, kuinka huolen arvon muutos vaikuttaa terveydenhuoltojärjestelmään koetun luottamuksen ja turvallisuuden tunteen muuttujaluokkien välisiin todennäköisyyksiin.

Klusterianalyysillä selvitettiin, miten hyvin aineisto jakautuisi oman toimijuuden, koetun hyvinvoinnin ja turvallisuuden tunteen suhteen vastaajien samankaltaisten ominaisuuksien perusteella. Klusterointiin käytettiin kahtatoista muuttujaa ja menetelmäksi valittiin K-means, koska se on kyseisessä analyysissä tehokas. Tavoitteena oli selvittää, muodostuisiko

klusteroinnilla kaksi erottuvaa ryhmää ja millaisia eroja niiden alueellisessa esiintyvyydessä on. Muodostettuja segmenttejä kuvattiin vertailemalla eri muuttujien jakaumia niiden välillä. Aineiston tilastolliset analyysit tehtiin IBM SPSS Statistics 29.0.2.0 -ohjelmistolla.

3.2. Laadullinen aineisto

Aineisto kerättiin tekemällä ryhmähaastatteluja vähemmistöihin ja vaikeasti tavoitettaviin ryhmiin kuuluvien ikääntyneiden kanssa. Laadullisella aineistolla syvennettiin kyselytutkimusten antamaa kokonaiskuvaa ikääntyneiden turvallisuuden tunteesta ja siihen kytkeytyvistä tekijöistä sekä kontekstoituihin väestötasolla löydettyjä yleisen tason ilmiöiden yhteyksiä arjen havaintoihin ja kokemuksiin.

lääkäiden turvallisuuden tunteen kartoittamiseksi Ikäinstituutti toteutti 29.9.–11.11.2024 kaikkiaan kymmenen fokusryhmähaastattelua eri taustoja edustavien ikäihmisten ryhmissä. Haastateltavat koottiin ryhmiä edustavien järjestöjen avulla ja paikan päällä tehdyt haastattelut tapahtuivat heidän tiloissaan. Kaksi haastattelua toteutettiin etäyhteydellä Teams-sovelluksella. Tavoitteena oli koota haastateltavia erityisesti vaikeasti tavoitettavista ryhmistä. Haastateltaviksi pyrittiin saamaan kotonaan asuvia, mielellään 70 vuotta täyttäneitä ikäihmisiä.

Aineisto kerättiin ryhmiltä, jotka edustivat Suomen perinteisiä kulttuurivähemmistöjä (saamelaiset ja romanit), uusia kieli- ja kulttuurivähemmistöjä (arabian-, somalin- ja vietnaminkieliset), sateenkaariväestöä, päihdekuntoutujia, muistisairaita, entisiä omaishoitajia sekä harvaan asutuilla alueilla asuvia ikäihmisiä. Yksi ryhmistä koostui tavallisen kerrostalon asukkaista. Kieli- tai kulttuuritaustan mukaan erottuvat ryhmät muodostivat puolet aineistosta.

Ryhmiä koot ja ikäjakaumat eivät olleet täysin selkeitä, sillä haastattelut toteutettiin usein ryhmissä, jotka kokoontuivat muutoinkin, joten kaikki osallistujat eivät suoraan kuuluneet tavoiteltuihin haastateltaviin.

Haastatteluihin osallistui yhteensä 78 henkilöä, iältään 65–88-vuotiaita. Osallistujista olivat pääosin 65–88-vuotiaita mutta neljässä ryhmässä oli myös joitakin alle 65-vuotiaita osallistujia. Suurimmassa haastatteluryhmässä oli 20 ja pienimmässä 2 osallistujaa. Lopuissa osallistujia oli 5–10. Kolmessa vieras-kielisten ryhmähaastatteluissa oli mukana tulkki.

Haastatteluissa keskusteltiin turvallisuuteen liittyvistä teemoista haastattelurungon ohjaamina seuraavista aihealueista:

- Mitkä tekijät aiheuttavat omassa elämässäsiurvattomuutta? Mikä huolettaa?
- Keneen luotat? Mihin luotat? Mikä aiheuttaa epäluottamusta?
- Mitkä tekijät edistävät turvallisuuden tunnettasi?
- Millä tavoin turvallisuuden tunnetta voi pitää yllä? Mitkä asiat rauhoittavat mieltä ja poistavat huolia?

Kiinnostuksen kohteena olivat ihmisten huolet sekä turvallisuuden tuottajat niin kodin piirissä, omassa asuinympäristössä kuin laajemminkin yhteiskunnassa. Haastatteluissa otettiin esille myös seuraavia keskusteluteemoja: palvelujen saatavuus, palvelujen sähköistyminen ja digipalvelut, luottamus viranomaisiin, media ja tiedon lähteet, huoli huijatuksi tulemisesta tai väärän tiedon leviämisestä, pelot ja huolet ulkona liikuttaessa, väkivallan tai rikosten pelko sekä iän vaikutus turvallisuuden kokemiseen.

Koska haastateltavana oli erilaisia vähemmistöryhmiä ja käsiteltävänä sensitiivisiä aiheita, haastattelujen toteutuksessa sekä aineiston analyysissä ja raportoinnissa kiinnitettiin erityistä huomiota eettisyyteen. Tutkimuksen tarkoitus ja toteutustapa kuvattiin haastateltaville tarkkaan etukäteen sekä haastattelun aluksi. Tiedote tutkimuksen taustoista ja toteutuksesta sekä haastattelujen teemarunko oli kirjallisesti toimitettu haastattelun järjestäjälle etukäteen jaettavaksi haastatteluihin osallistujille ja se oli saatavissa myös haastattelutilanteessa.

Ennen haastattelua haastateltaville kerrottiin haastattelujen tarkoitus ja taustat, esiteltiin keskustelun aiheet sekä pyydettiin lupa haastattelujen tallentamiseen. Haastateltaville korostettiin, että osallistuminen on vapaaehtoista ja sen voi halutessa keskeyttää missä vaiheessa tahansa. Lisäksi tuotiin esille, että haastattelut ovat luottamuksellisia, eikä osallistujia voida tunnistaa haastattelusta kerätyn tiedon pohjalta tehdyistä julkaisuista.

Haastattelut toteutti kaksi Ikäinstituutin tutkijaa. Pissimmät haastattelut kestivät noin 2 tuntia ja lyhyin noin 40 minuuttia. Yleensä haastattelujen kesto oli tunnin ja kahden tunnin väliltä. Haastattelutilanteissa haastateltavia kohdeltiin kunnioittavasti ja arvostavasti. Haastattelujen aluksi osallistujat yleensä esittäytyivät kertoen etunimensä ja ikänsä. Haastateltavien henkilötietoja ei kuitenkaan tallennettu myöhempää käyttöä varten.

Haastattelut tallennettiin ja litteroitiin teksteiksi analyysia varten. Litteroitua tekstiä kertyi kaikkiaan 178 sivua. Kaikista haastatteluista tehtiin myös muistiinpanot. Aineisto säilytetään tietoturvalisestii Ikäinstituutissa ja sitä käsittelevät vain selvityksen tekijät. Äänitallenteet tuhotaan haastattelujen analysoinnin jälkeen.

Tekstiaineisto koodattiin Atlas.ti-ohjelmalla. Koodauksessa lähdettiin liikkeelle haastattelurungon yleisistä teemoista, joita täydennettiin aineistosta löytyvillä, yleisiä teemakoodoja tarkentavilla teemakoodailla. Analyysin metodia voidaan kuvata teemoitteluun keskittyväksi laadulliseksi sisällönanalyysiksi.

Tulosten raportoinnissa on pyritty sensitiivisyyteen: tarkoituksena ei ole tuoda haastatteluista esille asioita, joista ryhmille on haittaa tai jotka saattavat vahvistaa ryhmään kohdistuvia ennakkoluuloja. Raportoinnissa käytetyt sitaatit ovat siinä muodossa ettei niiden perusteella ole mahdollista tunnistaa haastateltavia.

Tulosten luotettavuutta on pyritty lisäämään tarkastelemalla ryhmähaastattelujen tuloksia yhdessä tutkimusryhmän kanssa, jolloin myös määrällisen väestökyselyn tulokset ovat olleet samanaikaisesti tarkasteltavina. Tämä on mahdollistanut aineistojen yhdenmukaisuuksien ja vastaavuuksien havaitsemisen. Lisäksi haastattelut ja aineiston analyysin ovat toteuttaneet Ikäinstituutin tutkijat, jotka ovat perehtyneet ikääntyneiden turvallisuuden kysymyksiin ja joilla on kokemusta ikäihmisten haastattelemisesta ja laadullisen tutkimuksen tekemisestä.

4. TULOKSET

Tutkimuksen tuloksia tarkastellaan seuraavaksi ryhmiteltynä teemoihin, jotka nousivat sekä tutkimusaineistosta että sisäasiainhallinnon konsernistrategiasta (luottamuksen merkitys) ja hallinnonalan strategisesta ennakointitoiminnassa tunnistetuista ilmiöistä: väestörakenteen muutos, alueiden eriytyminen, muuttoliikkeiden merkityksen kasvu, valtion voimakas velkaantuminen sekä resilienssin merkityksen kasvu. Teemoissa on tuotu esille sekä määrällisestä että laadullisesta aineistosta saadut tulokset.

4.1 Luottamus, yhteiskunnan rakenteet ja yhdenvertaisuus

Suomea pidetään yleisesti luottamusyhteiskuntana. Luottamus turvallisuusviranomaisiin on keskimäärin korkeaa, mutta on myös iso joukko niitä, joiden luottamus on vähäistä. Luottamus demokratiaan, yhteiskunnan instituutioihin ja muihin ihmisiin luo perustan vakaalle ja turvalliselle yhteiskunnalle. Tiedämme tutkimuksista, että turvallisuuden ja luottamuksen välillä on yhteys: ne, jotka luottavat viranomaisiin, näkevät turvallisuustilanteensa myönteisemmin. Luottamuksen ylläpito ei ole itsestään selvää. Monet muutostekijät kuten teknologian kehittyminen, muutokset sote-palveluissa ja kiristynyt turvallisuustilanne lisääntyneine informaatiovai-kuttamisineen haastavat luottamusta. Tässä luvussa tarkastelemme ensin ikääntyneiden luottamusta yhteiskuntaan, asenteiden ja arvojen eriytymistä, syrjintää ja vieraskielisten asemaa turvallisuuden kokemuksiin liittyen.

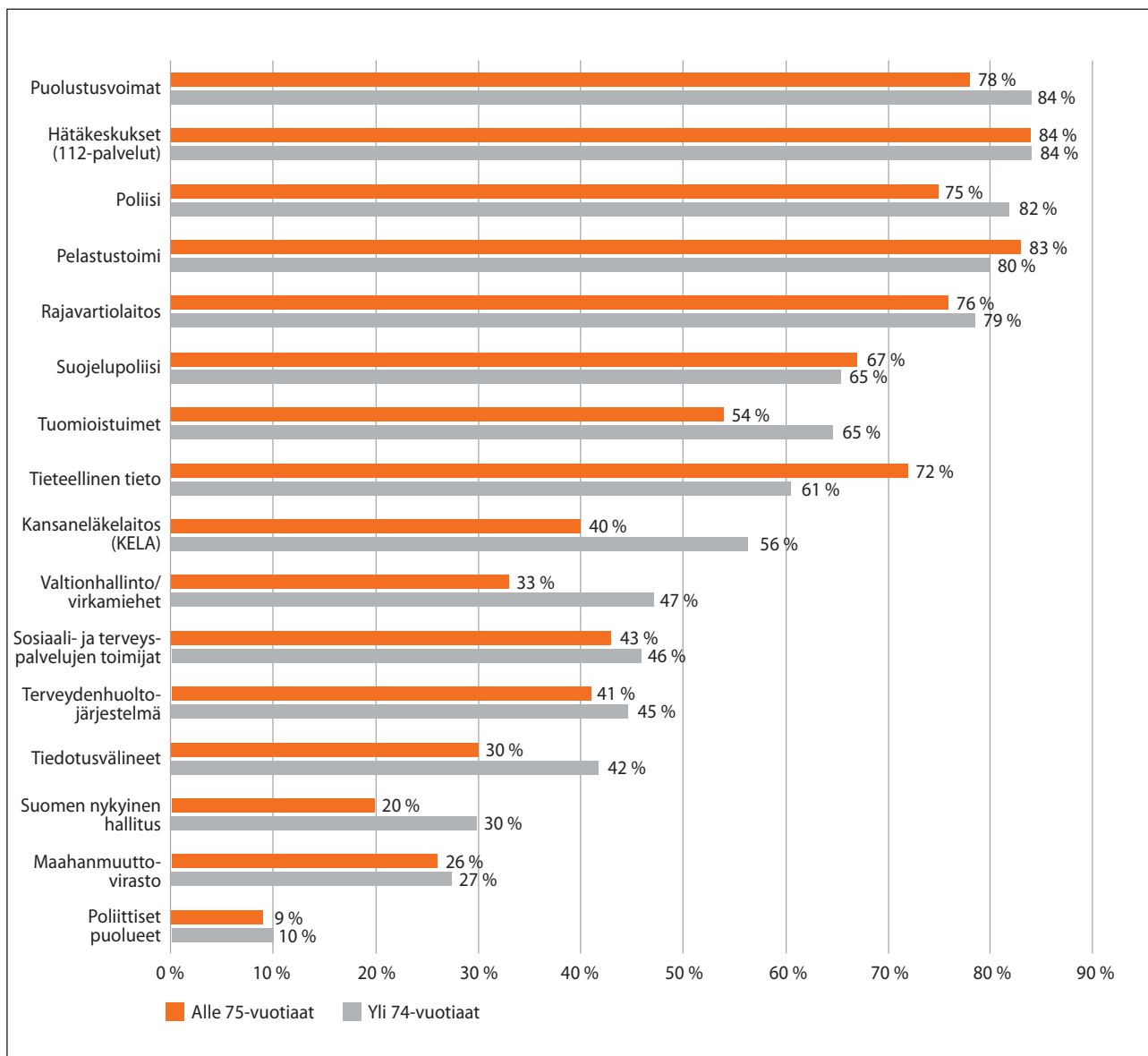
4.1.1 Luottamus viranomaisiin ja yhteiskuntaan

Kyselytutkimuksessa yli 74-vuotiaat vastaajat luottivat vahvasti turvallisuusviranomaisiin ja heistä 70 % kokikin elämänsä turvalliseksi. Kysyttäessä luottamusta 16 eri viranomaiseen, toimijaan tai asiaan ikääntyneet tunsivat vahvinta luottamusta puolustusvoimiin ja hätäkeskukseen (84 %). He luottivat myös paljon poliisiin, pelastustoimeen ja rajavartiolaitokseen. Sen sijaan luottamus sosiaali- ja terveys-

palveluihin oli heikompaa. Vastaajista Kelaan luotti 56 %, sosiaali- ja terveyspalvelujen toimijoihin 46 % ja terveydenhoitojärjestelmään 45 %. Heikointa luottamus oli poliittisiin puolueisiin.

lääkkäät suomalaiset luottivat enemmän viranomaisiin ja yhteiskunnan toimintaan kuin nuoremmat, alle 75-vuotiaat (kuva 4). Yli 74-vuotiaiden luottamus oli muuta väestöä matalampaa vain pelastustoimen, suojelupoliisin ja tieteellisen tiedon osalta. Suurin myönteinen luottamusero muuhun väestöön verrattuna kohdistui valtionhallintoon ja virkamiehiin, Kelaan sekä tuomioistuimiin. Hallitusta kohtaan tunnettu epäluottamus ikääntyneillä oli merkittävästi vähäisempää kuin alle 75-vuotiaalla väestöllä.

Verrattuna nuorempiin yli 74-vuotiaista huomattavasti harvempi koki epäluottamusta viranomaisia ja yhteiskunnallisia toimijoita kohtaan. Myös täyttä luottamusta kokevien ikääntyneiden määrä oli suurempi. Juuri epäluottamukseen liittyvät erot ovat merkittäviä. Esimerkiksi valtionhallintoa ja virkamiehiä kohtaan epäluottamusta (vastaukset 1+2 asteikolla) tunsivat yli 74-vuotiaista 13 % ja alle 75-vuotiaista 29 %. Tuomioistuimiin epäluottamusta tunsivat yli 74-vuotiaista vain 7 % ja alle 75-vuotiaista 16 %.

Kuva 4. Luottamusta eri viranomaisiin ja instituutioihin mittaavien väittämien vastausten ”Luotan jonkin verran” ja ”Luotan erittäin paljon” prosenttiosuus yli 74-vuotiaiden ja nuorempien kyselyaineistoissa.

Paremmasta luottamuksesta seuraa, että vanhemmat ikäluokat kokevat viranomaisten tuottavan itselleen enemmän turvallisuuden tunnetta kuin alle 75-vuotiaat. Kokonaisuudessaan viranomaisten ja yhteiskunnallisten toimijoiden vaikutus turvallisuuden tunteeseen oli ikääntyneillä parempi kuin muulla väestöllä. Suurin ero liittyi Kelaan ja tiedotusvälineisiin, jotka muun väestön tasolla ovat turvallisuuden tuottajina epävarmoja, mutta joihin ikääntyneet suhtautuivat keskimäärin selvästi myönteisemmin.

Ainoa viranomainen, joka lisää muun väestön turvallisuuden tunnetta enemmän kuin ikääntyneiden on pelastuslaitos: yli 74-vuotiaissa oli vähemmän vastaajia, jotka kokivat pelastuslaitoksen lisäävän turvalli-

suuden tunnettaan paljon (43 %) verrattuna muiden vastaajien osuuteen (50 %). Ero on suhteellisen pieni, mutta mielenkiintoinen. Yli 74-vuotiaat olivat muuta väestöä enemmän huolissaan tulipaloista (Pearson χ^2 , $p < 0,001$). Tulipaloista huolestuneet puolestaan luottivat pelastuslaitokseen hieman vähemmän kuin muut (Pearson χ^2 , $p < 0,001$) ja matalampi luottamus pelastuslaitokseen oli yhteydessä matalampaan turvallisuuden tunteeseen. Tarkasteltaessa tulipaloista huolestuneiden ryhmää, sen keskimääräinen luottamus pelastuslaitokseen oli hieman matalampi kuin heillä, jotka eivät olleet tulipaloista huolissaan. Sama ryhmä myös koki keskimäärin hieman heikompaan turvallisuuden tunnetta (Pearson χ^2 , $p = 0,010$).

Luottamus yhteiskunnallisia instituutioita ja lähimpiä yhteisöjä kohtaan näkyy siinä, miten paljon suomalaisen yhteiskunnan toimintakykyyn uskotaan. Yli 74-vuotiaista 76 % luotti yhteiskunnan olevan varautunut toimimaan vakavan häiriö- tai kriisitilanteen sattuessa, alle 75-vuotiaista 74 %. Nopeaan avun saantiin hätätilanteessa luotti ikääntyneistä 68 %, nuoremmista vastaajista 67 %. Luottamus yhteiskunnan toimintakykyyn on ikääntyneillä siis vähintään samalla tasolla kuin muulla väestöllä.

Niiltä osin kuin ikääntyneiden luottamuksessa ja suhtautumisessa yhteiskuntaan ilmenee haurautta, se näyttää kytkeytyvän negatiiviseen arviointiin tai kokemukseen julkisista toimijoista ja palveluista sekä poliittisista toimijoista. Näiden kokemusten taustalla korostuu heikompi taloudellinen tilanne ja siihen kytkeytyvät huolet.

Vanhustyön ja sosiaalityön koettiin eniten heikentävän luottamusta ja turvallisuuden tunnetta. Yli 74-vuotiaista 12 % vastasi sosiaalityön ja 22 % vanhustyön heikentävän turvallisuuden tunnettaan. Turvallisuuden tunteella oli vahva yhteys kokemukseen työn toimivuudesta: Heistä, jotka kokivat vanhustyön heikentävän turvallisuuden tunnettaan, 78 % arvioi vanhustyön onnistuvan huonosti. Sosiaalityön turvallisuuden tunnettaan heikentäväksi kokeneista puolestaan 58 % arvioi sosiaalityön onnistuvan huonosti. Heikot kokemukset palveluista olivat vahvasti yhteydessä taloudelliseen ahdinkoon. Niistä, jotka kertoivat selvistä taloudellisista vaikeuksista, 50 % koki sosiaalityön onnistuvan huonosti ja 64 % koki vanhustyön onnistuvan huonosti.

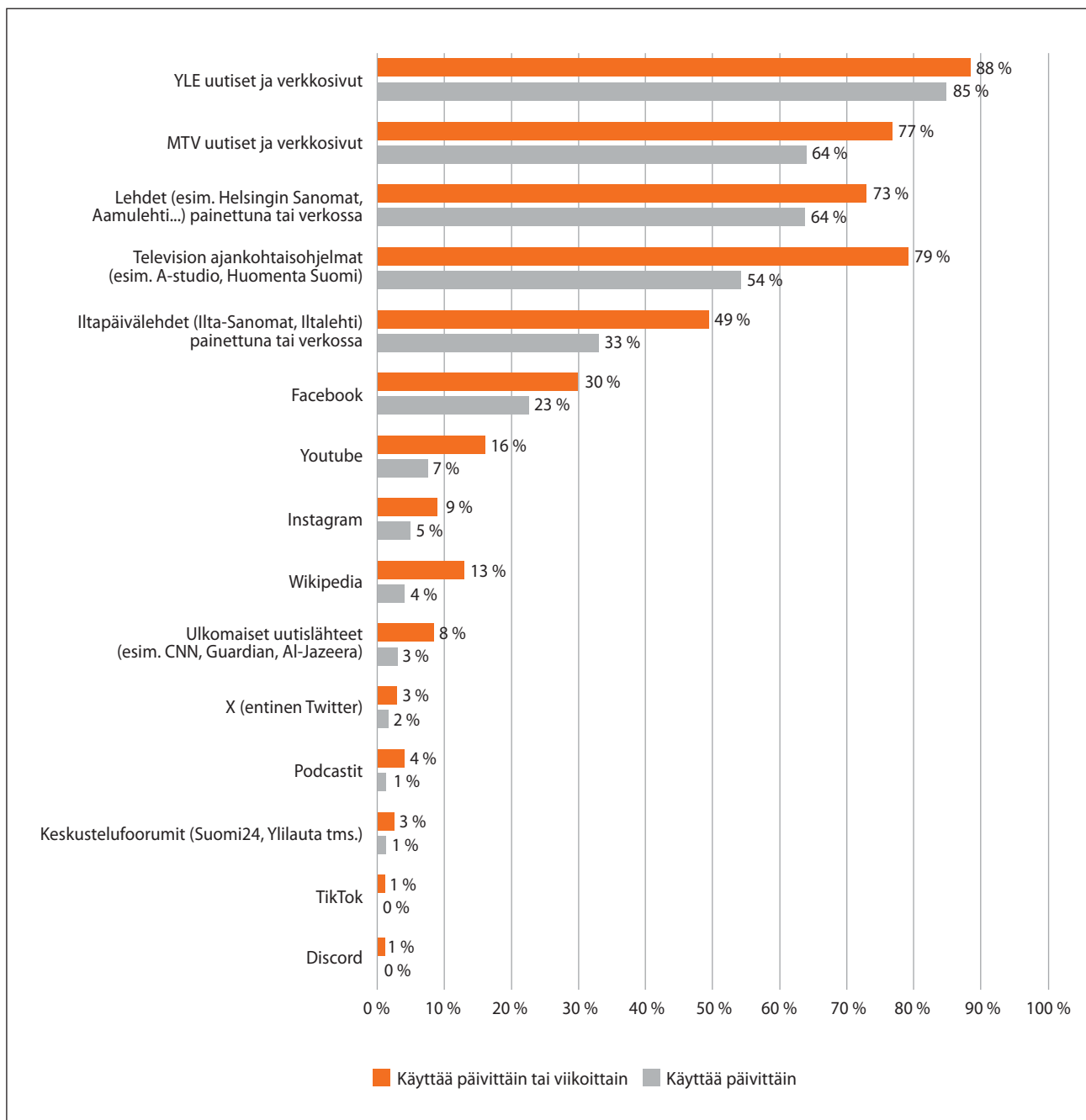
Vanhus- ja sosiaalityön turvallisuuden tunnetta heikentävällä vaikutuksella oli yhteys matalampaan osallisuuteen, heikentyneeseen luottamukseen ja heikompaan kokemukseen suomalaisen yhteiskunnan oikeudenmukaisuudesta. Niistä, jotka kokivat vanhustyön heikentävän turvallisuuden tunnettaan, 96 % oli huolissaan ikääntyneiden palvelujen riittävyydestä, 92 % asenteista ikääntyneitä kohtaan ja 89 % palvelujen digitalisoitumisesta. Joka viidenellä oli kokemus, ettei kukaan välitä heistä. Tällaiset kokemukset heijastuvat laajemmin näkemykseen viranomaisten ja yhteiskunnan toimintakyvystä. Ikääntyneistä, joiden turvallisuuden tunnetta sosiaalityö heikensi, joka kymmenes arvioi, ettei hätäkeskuksessa vastattaisi nopeasti, ja joka kuudes arvioi, ettei saisi hätätilanteessa apua nopeasti.

Lisäksi joka kuudes 74–79-vuotiaista vastaajista koki, että Kela heikentää heidän turvallisuuden tunnettaan. Tämä vastaa väestötasolla yli sataatuhatta ikääntynyttä. Tässä ryhmässä korostuivat ne, joilla oli voimakas huoli omasta toimeentulosta ja terveydestä.

Luottamusta terveydenhuoltojärjestelmään heikensi erittäin voimakkaasti näkemys siitä, että terveyspalvelut onnistuvat toiminnassaan huonosti. Näkemys terveyspalvelujen onnistumisesta selitti 43 % terveydenhuoltojärjestelmää kohtaan tunnetun luottamuksen vaihtelusta. Näkemys terveyspalvelujen onnistumisesta huonosti kytkeytyi useisiin erilaisiin tekijöihin, esimerkiksi siihen, kokeeko kotinsa tai asumismuotonsa turvattomaksi ja onko huolissaan kotihoidon riittämättömästä tasosta. Vakavan sairastumisen kokeneet poikkesivat myönteisempään suuntaan muista arviossaan terveydenhuoltojärjestelmän onnistumisesta. Sen sijaan koetut taloudelliset vaikeudet, heikko osallisuus ja näkemys suomalaisen yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuudesta heikensivät merkittävästi käsitystä terveydenhuoltojärjestelmän onnistumisesta työssään, ja sitä kautta myös luottamusta terveydenhuoltojärjestelmää kohtaan.

Sen sijaan luottamus toisiin ihmisiin oli iäkkäiden ja nuorempien suomalaisten keskuudessa samalla tasolla. Kysyttäessä, kuinka paljon ihmisiin voi yleensä luottaa, 30 % yli 74-vuotiaista vastaajista arvioi, että luottaa voi ainakin jonkin verran. Tämä osuus on kuitenkin alhaisempi kuin Kansalaispulssi-kyselyssä 15–74-vuotiaiden kokema luottamus, 65 %. Ihmisten väliseen perusluottamukseen verrattuna ikääntyneiden korkeampi luottamus viranomaisiin ja julkisiin toimijoita kohtaan heijastaa kiinnittyneempää asennoitumista yhteiskunnan toimintaan ja palveluihin.

Ikääntyneiden kyselyaineistossa 42 % vastaajista ilmoitti luottavansa tiedotusvälineisiin ja 17 % ei luottanut (kuva 5). Niiden kuudentoista vastaajan osalta, joiden molemmat vanhemmat eivät ole syntyperäisiä suomalaisia, ei esiintynyt merkittävää eroa suhtautumisessa väitteeseen ”Perinteiset mediat eivät kerro asioista puolueettomasti”: vastaajista 41 % on väittämästä samaa mieltä.

Kuva 5. Yli 74-vuotiaiden päivittäinen ja viikoittainen mediakäyttö kanavittain.

Vain 18 % ikääntyneistä arvioi, että on helppoa erottaa, mikä on sosiaalisessa mediassa totta ja mikä ei. Niistä, jotka mainitsivat hankkineensa tietoaan ajankohtaisista asioista ja maailman tapahtumista pääosin ikääntyneiden suosituimman somekanavan Facebookin kautta, usko perinteisen median puolueettomuuteen oli alempi kuin muilla.

Ikääntyneistä 55 % arvioi, että tiedotusvälineet onnistuvat toiminnassaan ainakin jokseenkin hyvin. Vajaa puolet vastaajista (45 %) oli sitä mieltä, että

tiedotusvälineet lisäävät turvallisuuden tunnetta ainakin jonkin verran mutta 14 % arvioi tiedotusvälineiden heikentävän turvallisuuden tunnettaan vähintään jonkin verran.

Puolustusliitto Natoon liittymisen koettiin lisänneen luottamusta yhteiskunnan vakauteen ja turvallisuuteen. Kyselyaineistossa 79 % vastaajista koki Nato-jäsenyyden lisäävän turvallisuuden tunnettaan. Ne, jotka kokivat Nato-jäsenyyden lisäävän turvallisuuden tunnettaan, luottivat yhteiskunnan toiminta-

valmiuteen enemmän, suhtautuivat tulevaisuuteen luottavaisemmin ja kokivat elämänsä turvallisemmaksi.

Haastatteluryhmissä yleinen puhe suomalaisesta yhteiskunnasta kuvasi luottamusta: viranomaisiin ja yhteiskunnan toimivuuteen luotettiin. Suomi on hyvinvointiyhteiskunta, ja eläkkeet maksetaan ajallaan. Etenkin oikeuslaitos, poliisi ja yleisradio tiedontuottajana koettiin luotettavina. Vieraskieliset olivat kiitollisia yhteiskunnan tuesta. Myös heikon toimintakykynsä vuoksi ulkopuolisesta avusta täysin riippuvaiset ryhmät luottivat ja tukeutuivat yhteiskunnalta saatavaan apuun.

Joo, kyllä mä Suomen poliisiin luotan hyvin ja yleisesti ottaen Suomen valtion hoitamiseen suomalaisten hyväksi. Semmonen filis mulla on ihan selkeesti. (Päihdekuntoutujien ryhmä)

Meillä on turvaa Suomessa. Joo. Ei oo mitään ongelmia. Joo. Jos tulee sairauksia, sä menet lääkäriin. Jos jotain tapahtuu, sä soitat poliisille. (Vieraskielisten ryhmä)

Et se maksaa aina, kun mulla tulee eläkepäivä, niin mulle tipahtaa rahaa tilille. Eli se ei jätä maksamatta. Ettei mun tarte mennä jonneki ja vaatia oikeudessa, että nyt ne rahat mulle. Eli et se vaan tipahtaa tilille. (Muistisairaiden ryhmä)

Tämän yleisen tason luottamuksen taustalla esille tuli myös luottamusta rapauttavia asioita ja kehityskulkuja, jotka olivat eri iäkkäiden ryhmissä erilaisia. Keskeinen luottamusta heikentävä asia oli sosiaali- ja terveyspalvelujen ja etenkin lähipalvelujen saatavuus ja saavutettavuus. Palvelut vähenevät, terveydenhuollossa on jonoja, sähköinen asiointi on vaikeaa ja viranomaiskieli etäännyttää. Esille tuotiin myös se, että vain äänekkäät pärjäävät ja vain sitkeät saavat asiansa lävitse.

Mut siinä kohtaa mun luottamus kans loppu, et miten nää leikkausjonot aiotaan hoitaa. (Omaishoitajien ryhmä)

Vähemmistöpalvelujen asia on aina yhdestäkin henkilöstä kiinni, että jos ihminen haluaa edistää, jos siel on semmonen virkamies tai virkainainen. Mutta joka ei halua, nii se pistää alimmaiseksi läjään sen paperin. Se on kuitenkin aina kiinni yhestäkin ihmisestä [...] (Saamelaisten ryhmä)

Joka huutaa kovemmin saa jotain, mutta muut, hiljaset jää ihan jalkoihin. (Omaishoitajien ryhmä)

Joillakin vähemmistöryhmillä oli myös sosiaali- ja terveyspalvelujen suhteen kokemuksia ennakkoluuloista, syrjinnästä ja rakenteellisesta rasismista. Yhdenvertaisuuden ei nähty toteutuvan eikä yhteiskunnan haluan pitää huolta kaikista kansalaisistaan luotettu. Vaikka poliisiin yleensä luotetaan, myös poliisien ennakkoluuloja ja syrjiviä käytäntöjä tuotiin esille.

Se, että on se, pelätään ihan järjettömästi koronaa, koska korona vei ihmisiä, koska meil oli sitte tää, että kun on heikko usko siihen yhteiskunnan auttamiseen ja yhteiskunnan haluan olla meidänkin puolellamme, niin monethan ei ottanu koronarokotusta... (Romanien ryhmä)

Vastaaja 1: Poliisiin mä varmaan luotan [- -] Niin, poliisiin. Poliisi on, joo. Äskän oli mielessä kans, et poliisiin vois ehkä keskimäärin. Vastaaja 2: Ehkä luottaa. Vastaaja 4: Ku aina paljastuu sitte jostaki jotaki. Mutta noin, jos kokonaisuutena kattoo sitä laitosta, nii kyllä mää vielä ainaki. (Omaishoitajien ryhmä)

Vieraskieliset iäkkäät kokivat ongelmia asumiseen ja elämiseen liittyvien sosiaalitukien saamisessa sekä etenkin kansalaisuuden hakemiseen liittyvissä viranomaisprosesseissa. Jos kansalaisuutta ei ollut saatu, koettiin ulkopuolisuutta. Lisäksi oikeuslaitoksen osalta suomalaiset rankaisemiskäytännöt nähtiin liian pehmeinä.

Ja myös hän sano, että se riippuu sosiaalityöntekijä. Jos hänellä on hyvä mieli, hän voi myöntää sinulle, ja myös miksi on epäilys, jotkut voi saa ja toinen ei saa, vaikka he ovat molemmat eläkkeellä ja heillä on sama tulot, miksi hän saa ja toinen ei saa. (Vieraskielisten ryhmä)

Luottamus mediaan ja niiden välittämiin uutisiin vaihteli: niihin joko luotettiin tai suhtauduttiin varauksella. Yleisradion välittämiä tietoja pidettiin yleisesti luotettavina. Vieraskieliset pitivät myös suomalaista mediaa luotettavana, mutta tiedon saantia vaikeutti kielitaidon puutteet, minkä vuoksi tietoa haettiin omakielisistä verkkolähteistä tai sitä saatiin sosiaalisen median kautta.

Haastattelututkimusten perusteella mediasta saatavan tiedon todenperäisyyttä tuli haastateltavien mielestä arvioida, eikä siihen voinut heti luottaa. Sen, että viestit välittyvät mediassa jonkun tahon esittämänä tietystä näkökulmasta eivätkä edusta puolueetonta viranomaiskantaa, todettiin vaikeuttavan luotettavuuden arviointia. Kielteinen uutisointi sote-palveluiden saatavuudesta lisäsi huolia ja vähensi ikääntyneiden luottamusta siihen, että he saivat tarvittaessa asianmukaista hoitoa.

Suomen uutiset on maailman luotettavimmat uutiset. (Päihdekuntoutujien ryhmä)

Vaikka monet yhteiskunnan instituutioista nauttivat luottamusta, politiikkaan ja päättäjien toimintaan suhtauduttiin epäilevästi. Asioita ei osata ajatella ikäkäiden näkökulmasta ja vähemmistöryhmien huomioiminen riippuu poliittisista suhdanteista.

Haastatteluissa tuli esille, että mahdollinen sota tulevaisuudessa aiheutti huolta etenkin niiden keskuudessa, joiden elämään toinen maailmansota oli vaikuttanut, mikä tuli esille myös kyselyaineistossa. Joillakin oli jopa toimintasuunnitelmia mahdollisten kriisien varalle mutta yleisemmin tulevaan suhtauduttiin omalta osalta tyynesti – tulevaisuuden uhat eivät enää ehtisi vaikuttaa omaan elämään. Sen sijaan huolta kannettiin seuraavista sukupolvista.

Yhteenvetona luottamuksesta voidaan todeta, että ikääntyneiden muuta väestöä viranomaisia kohtaan myönteisemmän ja yhteiskuntaan vahvasti kiinnittyneen todellisuuden sisällä on merkittävää huolta heidän tarvitsemien palvelujen saatavuudesta ja toimivuudesta. Koettu suuri huoli heikentää myös luottamusta terveydenhoitojärjestelmää, sen toimijoita sekä poliittisia toimijoita kohtaan. Jos palveluverkko ja sen toiminta heikkenee, sen voi ennakoida vaikuttavan laajemmin siihen, miten luottamus viranomaisiin ja yhteiskunnan julkista sektoria ja poliittista järjestelmää kohtaan kehittyy.

KESKEISET NOSTOT

■ **Ikääntyneet luottavat viranomaisiin keskimäärin nuorempia enemmän:** Yli 74-vuotiaiden luottamus viranomaisiin ja yhteiskunnan instituutioihin, kuten puolustusvoimiin, Kelaan ja tuomioistuimiin, on tilastollisesti pääsääntöisesti vahvempaa kuin muulla väestöllä. Tämä luottamus lisää heidän turvallisuuden tunnettaan.

■ **Huoli palveluista heikentää luottamusta:** Merkittävänä huolenaiheina ikääntyneillä korostuvat sosiaali- ja terveyspalveluiden, erityisesti vanhustyön, saatavuus ja toimivuus. Negatiiviset kokemukset palveluista, byrokraattisuus, vaikeaselkoinen viranomaiskieli, digitalisaatio, koettu syrjintä erityisesti vähemmistöryhmien kohdalla ja heikko taloudellinen tilanne voivat heikentää luottamusta näihin palveluihin, niiden toimijoihin ja poliittisiin päättäjiin. Tämä ilmiö heijastuu laajemmin kokemukseen yhteiskunnan oikeudenmukaisuudesta ja turvallisuudesta.

■ **Median vaikutus näkyy luottamuksen kokemuksissa:** Vaikka perinteiseen mediaan, etenkin Yleisradioon, luotetaan yleisesti, kriittinen uutisointi esimerkiksi sote-palveluista lisää huolta. Hankaluutta koetaan erityisesti sosiaalisen median tietojen luotettavuuden arvioinnissa.

4.1.2 Asenteiden ja kokemusten eriytyminen

Väestöllisissä tutkimusaineistoissa on voitu havaita, että Suomessa on 2020-luvulla lisääntynyt arvoihin kytkeytyvä polarisaatio. Erityisesti se näyttäytyy toisaalta liberaalien ja toisaalta autoritaaristen ja kansallismielisten arvopäämäärien vastakkainaset-

teluna. Perinteiseen poliittiseen polarisaatioon on muodostunut affektiivisen polarisaation piirteitä, jolla tarkoitetaan tunnepohjaista ja vihamielistä vastakkainasettelua toisella tavalla ajattelevia kohtaan. Affektiivinen polarisaatio madaltaa luottamusta yhteiskunnassa ja heikentää sen toimintakykyä sekä viranomaisten mahdollisuuksia tuottaa turvallisuutta kaikille. Affektiivisen polarisaation kasvulla on yhteys yhteiskunnalliseen eriytymiseen sosioekonomisten ja alueellisten tekijöiden sekä median käytön osalta.

Ikääntyneet eivät ole suomalaisen yhteiskunnan polarisaatiokehityksen ulkopuolella. Tutkimuksessa yli 74-vuotiaista useampi kuin joka kolmas arvioi Suomessa esiintyvän vastakkainasettelua hyvin- ja huonosti toimeentulevien, työssä olevien ja työttömien, EU-myönteisten ja EU-kriittisten, syntyperäisten suomalaisten ja maahanmuuttajien, kasvukeskusten ja syrjäseudun, poliitikkojen ja kansan välillä. Vasemiston ja oikeiston sekä teollisuuden ja luonnonsuojelun välillä vastakkainasettelun tunnisti yli puolet vastaajista.

Erityisesti maahanmuutto, ilmasto- ja ympäristöky-symykset sekä vähemmistöoikeudet ovat vahvistuneet affektiivisen polarisaation teemoina. Toisin kuin muun väestön osalta, ikääntyneistä selvästi useampi oli huolissaan rasismista kuin maahanmuutosta. Ikääntyneet ovat maahanmuuton suhteen asenteiltaan suvaitsevaisempia, mutta vähemmistöihin kohdistuvia torjuvia asenteita esiintyy ikääntyneiden erilaisissa sosiodemografisissa ryhmissä. Maahanmuuttoa piti uhkana Suomelle ja suomalaisuudelle joka viides, hieman yli puolet vastaajista oli vastakkaista mieltä. Lähes joka toinen piti ilmastomuutoksen hillitsemistä tärkeämpänä asiana kuin teollisuuden kilpailukykyä, joka kuudes oli vastakkaista mieltä. Homo- ja lesbopareille haluaisi heteroparien kanssa samat avioliitto- ja adoptio-oikeudet vajaa puolet vastaajista, joka kolmas oli vastakkaista mieltä. Alle 75-vuotiaassa väestössä vastakkaista mieltä on joka viides. Ikääntyneissä on siis enemmän niitä, joiden suhtautuminen seksuaalivähemmistöjen oikeuksiin on varautunut.

Yli 74-vuotiaiden aineistossa voimakkaat mielipiteet edellä olleiden väittämien puolesta tai niitä vastaan olivat yhteydessä todennäköisempänä pidettyyn uhkaan väestöryhmien välisten vastakkainasettelujen lisääntymisestä. Ilmastotoimia, maahanmuuttoa

ja vähemmistöoikeuksia vastustavat kokivat tiedotusvälineet harvemmin turvallisuutta tuottavana ja luottivat vähemmän valtionhallintoon ja virkamiehiin, terveydenhuoltojärjestelmään ja tieteelliseen tietoon.

Ikääntyneistä vastaajista 9 % sekä koki maahanmuuton uhaksi että vastusti seksuaalivähemmistöjen oikeuksia. Nuoremassa väestössä vastaavan ryhmän osuus on 13 %. Ikääntyneissä vastaajissa näihin maahanmuuttoon ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksiin torjuvasti suhtautuviin kuului tavallista enemmän perinteisiin tapoihin ja käsityksiin kiinnittyneitä ja uskonnollisia henkilöitä. He olivat tavallista harvemmin ilmastomuutoksen torjunnan, kehitysavun ja yhteiskunnallisen yhdenvertaisuuden puolustajia. Joukkoon kuuluvista EU heikensi joka kolmannen ja maahanmuuttovirasto joka toisen turvallisuuden tunnetta.

Luottamusta toisiin ihmisiin yli 74-vuotiailla vastaajilla heikensivät etninen tausta (23 %), uskonnollinen vakaumus (28 %) ja poliittinen mielipide (36 %). Luovut ovat samalla tasolla kuin nuoremassa väestössä, paitsi uskonnollisen vakaumuksen osalta, joka heikentää nuoremman väestön osalta luottamusta enemmän (40 %). Maahanmuuttajiin ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksiin torjuvasti suhtautuvista (9 % vastaajista) kaksi kolmasosaa oli miehiä ja heillä korostui matala koulutusaste ja maaseututausta. Heistä puolet kertoi toisten ihmisten etnisen taustan ja joka kolmas uskonnollisen vakaumuksen heikentävän heidän luottamustaan. Yhdeksän kymmenestä oli huolestunut maahanmuutosta ja maahanmuuttajien keskittymisestä tietyille asuinalueille. Heistä tavallista harvempi oli valmis ottamaan vastaan pakolaisia Ukrainasta ja tavallista useamman asenteet venäläisiä kohtaan ovat muuttuneet sodan myötä. Ryhmässä luottamus toisiin ihmisiin yleensäkin oli matalammalla tasolla. Noin joka kahdeksas oletti joutuvansa lähiomaisen ja joka kuudes sosiaali- ja terveysalan ammattilaisen kaltoinkohtelemaksi seuraavan kolmen vuoden kuluessa ja viidennes koki katkeruutta yhteiskuntaa kohtaan.

Yhteiskunnassa koetulla vastakkainasetteluilla on heijastus turvallisuuden tunteeseen: ne, joiden mielestä vastakkainasettelua ei esiinny, kokivat elämässä olevan turvallisempaa. Niistä yli 74-vuotiaista, jotka eivät kokeneet yhteiskunnassa ristiriitaa kan-

sallisen ja kansainvälisen kulttuurin välillä, 79 % koki elämänsä olevan turvallista, kun taas heistä, jotka kokivat ristiriitaa esiintyvän, 72 % koki elämänsä turvalliseksi.

KESKEISET NOSTOT

■ **Arvoihin liittyvä vastakkainasettelu näkyy myös ikääntyneiden parissa:** Yli 74-vuotiaat tuntevat yhteiskunnassa laajasti polarisaatiota. Maahanmuutto, ilmasto ja vähemmistöoikeudet jakavat teemoina mielipiteitä myös heidän keskuudessaan.

■ **Kielteiset asenteet kasaantuvat tietyille ryhmille ja heikentävät luottamusta instituutioihin:** Aineiston perusteella noin joka kymmenes ikääntynyt suhtautuu torjuvasti sekä maahanmuuttoon että seksuaalivähemmistöjen oikeuksiin. Tämä ryhmä luottaa selvästi vähemmän esimerkiksi valtionhallintoon, terveydenhuoltoon ja tieteelliseen tietoon. Heillä myös yleinen luottamus toisiin ihmisiin on heikompaa.

■ **Koettu vastakkainasettelu heijastuu suoraan turvallisuuden tunteeseen:** Ne ikääntyneet, jotka kokevat yhteiskunnassa vähemmän vastakkainasettelua eri ryhmien välillä, kokevat myös oman elämänsä turvallisemmaksi. Polarisaatio ei näin ollen näyttäydy vain abstraktina ilmiönä, vaan se on yhteydessä henkilökohtaiseen turvallisuuden kokemukseen.

4.1.3 Syrjintä ja vähemmistöjen asema

Vaikka ulkomaalaistaustaisen väestön osuus on Suomessa kansainvälisessä vertailussa yhä pieni, suomalainen yhteiskunta monimuotoistuu koko ajan kasvavan maahanmuuton takia, ja kehityskulun odotetaan jatkuvan tai jopa voimistuvan. Yhteiskunnan monimuotoistuminen ja moniarvoistuminen ovat osa talouden, politiikan ja kulttuurin globalisaatiokehitystä, joka lisää eri kulttuureihin, vakaumuksiin ja erilaisiin jaettuihin elämäkokemuksiin perustuvien ryhmien määrää yhteiskunnassa.

Suomeen muuttaneiden syrjintäkokemukset ovat hyvin yleisiä: 42 % on kokenut syrjintää edellisen vuoden aikana. Syrjintää kohdistuu erityisesti miehiin. Afrikan (pois lukien Pohjois-Afrikan) maista tulleista miehistä peräti 63 % ja Lähi-idästä ja Pohjois-Afrikasta Suomeen muuttaneista miehistä 58 % kertoo

kokeneensa syrjintää Suomessa. (Kuusio ym. 2023.) Syrjintää tapahtuu kaikkialla yhteiskunnassamme ja usein näkymättömästäkin, esimerkiksi työnhaussa ja työelämässä, palveluissa ja viranomaiskohtaamisissa, opinnoissa ja asumisessa, julkisilla paikoilla ja verkossa. Koettu eriarvoisuus, syrjintä ja rasismi vaikuttavat vahingollisesti turvallisuuden ja laajemmin yhteenkuuluvuuden tunteeseen.

Määrälliseen tutkimusaineistoon vieraskielisiä vastaajia kertyi niukasti. Jotta aineisto olisi ollut kieliryhmien osalta väestöllisesti edustava, kerätyssä 1128 vastaajan aineistossa olisi pitänyt olla 14 vieraskielistä. Kyselytutkimus toteutettiin suomeksi ja ruotsiksi, eikä siinä kysytty vastaajan äidinkieltä. Kyselyssä kuitenkin selvitettiin, onko vastaajan vanhemmista toinen tai molemmat syntyneet muualla kuin Suomessa. Tällaisia vastaajia aineistossa oli 16.

Kyselytutkimuksessa vastaajat saivat valita annetuista 47 vaihtoehdosta viisi sanaa, joiden he kokivat eniten kuvaavan itseään. Yksikään vastaajista, joiden vanhemmista toinen tai molemmat olivat syntyneet muualla kuin Suomessa, ei identifioitunut maahanmuuttajaksi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin itsensä identifioi vain neljä vastaajaa. Kummastakaan ryhmästä ei kukaan kertonut kokeneensa syrjintää kuluneen vuoden aikana. Tyypillisen kokoisissa väestöllisissä kyselytutkimusaineistoissa vähemmistöryhmät ja niiden piirissä koetut erityiset kokemukset jäävät vain viitteellisiksi tai kokonaan löytymättä.

Kyselyssä 22 vastaajaa (2 % vastaajista) ilmoitti kokeneensa syrjintää kuluneen 12 kuukauden aikana. Tämä vastaajaryhmä oli profiililtaan muista erottuva. Syrjintää kokeneet olivat monella tavalla muita heikommassa asemassa ja olivat muita enemmän huolissaan. Heistä 86 % asui yksin, 46 % kuului THL:n osallisuusindikaattorin perusteella erittäin matalan osallisuuden piiriin (osallisuusindikaattorin pistemäärä <50/100). Yli puolet ilmoitti, ettei tule kovin hyvin toimeen. Koettu syrjintä oli vahvasti yhteydessä toimeentuloa koskeviin huoliin ja joka kolmas syrjintää kokeneista identifioi itsensä köyhäksi. Yhdeksän kymmenestä oli huolissaan syrjityksi tulemisesta, toimeentuloon liittyvistä vaikeuksista ja mahdollisuudesta ennakoida omaa tulevaisuutta. Tämä oli kaksinkertainen määrä muihin verrattuna.

Kyselyaineistossa syrjintää kokeneiden luottamus tuomioistuimiin, valtionhallintoon ja virkamiehiin, maahanmuuttovirastoon, pelastustoimeen, terveydenhuoltojärjestelmään, sosiaali- ja terveystalvelujen toimijoihin sekä Kelaan oli huomattavasti matalammalla tasolla kuin muilla. Syrjintää kokeneet vastaajat olivat kuluneen vuoden aikana olleet muita useammin yhteydessä hätäkeskukseen tai asioineet viranomaisien kanssa. Ryhmään kuuluvilla oli sattunut merkittävästi useammin vakava tapaturma tai sairastuminen – lähes puolet heistä oli sairastunut vakavasti viimeisen 12 kuukauden aikana, kun muista vastaajista sairastuneita oli vajaa viidennes.

Syrjintää kokeneista 86 % koki kotihoidon tason Suomessa riittämättömäksi ja elämänsä turvalliseksi koki vain joka kolmas, kun taas koko aineistossa vastaava luku oli 70 %. Kahdella viidestä oli usein tunne, ettei kukaan välitä heistä, nelinkertainen määrä muihin verrattuna. Lähes joka neljäs oli kokenut sanallista häirintää.

Ryhmähaastatteluissa oli mukana myös niitä ryhmiä, joihin kohdistuu rasismia, syrjintää ja ennakkoluuloja. Näissä ryhmissä tuotiin esille kokemus rasismista ja syrjinnän lisääntymisestä. Myös käsityksiä eri ryhmien kokeman rasismista yleisyydestä tuli ilmi. Huolta rasismista suhteen herättivät niin humalaiset kantasuomalaiset kuin huumeiden käyttäjät arvaamattomalla käyttäytymisellään. Vähemmistöryhmien väliset jaot ja jännitteet tulivat haastatteluissa jonkin verran esille. Eroavaisuuksia syntyi esimerkiksi siitä, miten eri ryhmät hankkivat toimeentulonsa – kävivätkö töissä vai katsottiinko heidän elävän pääosin työttöminä sosiaalietuuksien varassa. Uusien maahanmuuttajien koettiin lisänneen levottomuutta, koska työttömyys on heidän keskuudessaan yleistä. Jos vähemmistöryhmän edustaja oli ahkera ja menestynyt, saatettiin sekin kokea vääränä ja epäilyksiä herättävänä. Myös seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumiseen saattoi liittyä ryhmien välisiä ennakkoluuloja.

Syrjinnän kokemukset liittyivät usein julkisilla paikoilla liikkumiseen ja ihmisten reaktioihin, mikä sai välttelemään tilojen käyttöä ja niiden läpi kulkemista. Etniset ryhmät nähdään helposti ensin ennakkoluulojen pohjalta, ja vasta sitten muiden taustatekijöiden, kuten iän, kautta.

Ku ne pelkää mennä yleisiin kulkuneuvoihin, että justiin tän kohtelun takia. Ja muutenki, et jos ne on liikuntarajotteisia, niin se on vaikeeta. (Romanien ryhmä)

Osa vähemmistöryhmistä toi esille myös poliisien ennakkoluulot ja syrjivän käytöksen. Mm. etninen profilointi nostettiin esille. Se, että vähemmistöryhmistä vallitsee stereotyyppisiä käsityksiä tai että koko ryhmä leimataan yksittäisen tapausten mukaan tietynlaiseksi, on yleistä. Romanit kertoivat etenkin ostoskeskusten vartioiden syrjivästä käytöksestä.

[N]iin sitten se poliisi vastaa mulle näin, se vanhempi konstaapeli, että no eihän tuo ole väärin. Jos sä oot homo, niin kai ne nyt saa sanoa sen? (Sateenkaariseniorien ryhmä)

Syrjintää kerrottiin koettavan myös sosiaali- ja terveyspalveluissa, minkä vuoksi vähemmistöt jättävät helpommin palveluja käyttämättä. Lisäksi vähemmistöille ei ole aina saatavissa heille räätälöityjä palveluja, kuten vähemmistökohtaisia hoitokoteja tai omankielisiä palveluja. Esille tuli myös kokemus siitä, ettei vähemmistöjä osata ottaa mukaan palvelujen kehittämiseen.

Saamelaiset nostivat esille etenkin omankielisten palvelujen puutteen. Kielellä on merkitystä varsinkin iäkkäänä, jolloin myöhemmin opittu kieli ei palaudu mieleen.

[S]itten on niitä, jotka eivät enää muista suomea. On siellä sitten jo taivaltanu elämänkaarta pitempään. Ei tarvi olla mitenkään muistisairas, mut hätätilassa vain ei osaa suomeks kertoa. (Saamelaisten ryhmä)

Vähemmistöaseman kerrottiin tuottavan köyhyyttä ja ulkopuolisuutta. Monessa vähemmistöryhmässä itsetunto on ulkopuolisuuden kokemusten myötä koetuksella. Jotta hyväksytään yhdenvertaisesti, tulee olla muita parempi. Romanit kertoivat, että heidän asemaansa vaikuttaa köyhyyttä ja ulkopuoli-

suutta ylläpitäviä mekanismeja, jotka liittyvät oman yhteisön pitkälliseen vähemmistöasemaan ja sen historiaan, kuten kiertävään elämään. Esimerkiksi eläkkeet ovat monella katkonaisen tai puuttuvan työelämän vuoksi jääneet pieniksi.

Seksuaalivähemmistöt taas toivat esille vähemmistöstressin ja syrjinnän pitkän historian, jolla on vieläkin jälkensä iäkkäämmässä vähemmistön edustajissa. Se, että homoseksuaaliset teot poistettiin rikoslaisista 1971 ja homoseksuaalisuus sairausluokituksesta vasta 1981, on muovannut syvästi monen seksuaalivähemmistöön kuuluvan ikääntyneen identiteettiä. Vanhetessa koetut ikävät tapahtumat voivat nousta mieleen ja aiheuttaa pelkoja paljastumisesta etenkin muistisairaille henkilöillä. Sateenkaari-ihmisten asema yhteiskunnassa on parantunut viime vuosikymmeninä, eivätkä he juurikaan koe eriarvoisuutta esimerkiksi sote-palveluissa. Kuitenkin yhä edelleen transihmiset voivat kokea pelkoa väkivallasta julkisilla paikoilla.

Sillon 70-luvulla, niin se oli yleensä joku mielen-terveystabletti, vihree tabletti. Ja hirveen moni puhuu vihreistä tableteista, että niitä piti syödä, et sit muuttuu heteroksi. Ja se onnettomasti, et ne tabletit oli varmaan niin heikkoja, ettei se muuttunutkaan. (Sateenkaariseniorien ryhmä)

Toi on yks hirveen paha asia sen takia, et kun muistisairaus iskee, niin se vie lähimuistin pois. Tämmönen henkilö unohtaa sen, että missä eletään, vaan se palaa johonkin menneisyyteen. Ja pahinta on se, että jos se palaa johonkin rikoslakiin, 60-luvulle, että nyt ne tulee kohta viemään mut. [- -] Et koska se on niin järkyttävää, kun muistisairas uskoo täysin siihen, mitä se kokee, näkee ja kuulee. Se kuulee asioita, se näkee asioita, mitä me ei muut huomata ees. Ja se pelko on aivan hirvee. (Sateenkaariseniorien ryhmä)

Haastatteluissa tuli lisäksi esille vähemmistöjen heikko näkyvyys yhteiskunnassa, mikä voi osaltaan ylläpitää ennakkoluuloja ja syrjiviä käytäntöjä. Omien asioiden rohkeaa esille tuomista pidettiin siksi tärkeänä ja vähemmistöjä edustavien järjestöjen roolia keskeisenä.

Se on varmaan just noin, että siinä kaikkein tärkeintä on se, et me uskalletais osittain tulla näkyviin. Ei kaikkien tarvi tulla, mutta ne, jotka uskaltais, niin olis näkyvii sillai, että asioista puhuttais enemmän[...] (Sateenkaariseniorien ryhmä)

[M]eidän täytyy vaa lisätä tietoutta aina vaa enemmän ja enemmän, koska se rikkoo ennakkoluuloja, mitä enemmän ne tietää meistä, mitä enemmän me voijaan näyttää sitä hyvää esimerkkiä, et kaikki ei oo samanlaisia, niin kyllä mää uskon, että se on kuitenkin se juttu, että millä me voijaan elää eteenpäin. (Romanien ryhmä)

KESKEISET NOSTOT

■ **Syrjinnän kokemukset ovat yleisiä ja kasaantuvat heikommassa asemassa oleville:** Suomeen muuttaneista ja muista vähemmistöryhmistä monet kokevat syrjintää, joka heikentää turvallisuuden ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Syrjintää kokeneet ovat usein monella tapaa huono-osaisia: heillä on matalampi osallisuus, toimeentulohuolia, ja he ovat useammin sairastaneet vakavasti.

■ **Syrjintäkokemukset voivat heikentää luottamusta viranomaisiin ja palveluihin:** Syrjintää kokeneiden luottamus yhteiskunnan keskeisiin instituutioihin, kuten tuomioistuimiin, viranomaisiin ja sote-palveluihin, on huomattavasti matalampi kuin muiden. Kokemukset esimerkiksi diskriminaatiosta tai ennakkoluuloista palveluissa voivat johtaa siihen, että palveluita jätetään kokonaan käyttämättä.

■ **Vähemmistöasema voi tuottaa rakenteellista ja historiallista haittaa:** Syrjintä ei näytyä vain yksittäisinä tekoina, vaan se liittyy osalla vastaajista pitkäkestoisiin rakenteisiin ja historiallisiin asenteisiin. Esimerkiksi saamelaisten omankielisten palveluiden puute tai seksuaalivähemmistöjen aiempi kriminalisointi aiheuttavat osalle yhä pelkoja ja ulkopuolisuutta. Vähemmistöt voivat kokea, että heidän on oltava "muita parempia" tullakseen hyväksytyiksi.

4.1.4 Vieraskielisten ikääntyneiden asema ja haasteet

Ikääntyneiden vieraskielisten määrä sekä suhteellinen osuus väestöstä kasvaa voimakkaasti. Vuonna 2000 Suomessa oli Tilastokeskuksen tietojen mukaan vain 865 yli 74-vuotiaasta vieraskielistä - sama määrä, joka 2020-luvulla on ollut vuosittainen kasvu. Tämä tarkoittaa, että vieraskielisten ikääntyneiden palveluihin liittyvät erityiset tarpeet ilmenevät ja kasvavat nopeasti, esimerkiksi kieleen ja kulttuurisensiivisiin käytäntöihin liittyen.

Vieraskielisten ikääntyneiden turvallisuuden kokemuksista saatiin tietoa ryhmähaastatteluissa, sillä kyselyllä heitä ei tavoitettu. Haastattelut toivat esille laajasti turvallisuuteen liittyvien tekijöiden kirjoa ja niihin liittyviä haasteita. Haastatteluihin osallistui kolme vieraskielisten ryhmää: arabiankieliset, somalinkieliset ja vietnaminkieliset.

lääkäiden maahanmuuttajien taloudellinen asema on huono ja toimeentulon vaikeudet yleisiä, minkä vuoksi he tarvitsevat sosiaalietuuksia. Asuminen, lääkkeet ja julkisen liikenteen maksut ovat kalliita. Erilaisten etuuksien ja tukien hakeminen koettiin vaikeaksi puutteellisen kielitaidon ja palveluiden digitalisoinnin vuoksi. Myös tietoisuus tukien saamisen mahdollisuudesta saattoi olla puutteellista.

Terveyspalveluissa ajanvarausten tekeminen ja puhelimella asiointi koettiin hankalaksi. Omankielistä apua, palveluneuvontaa ja tulkkipalveluita ei ollut riittävästi saatavilla ja kasvokkaisten tapaamisen mahdollisuuksia on yhä vähemmän. Tarvetta koettiin olevan myös hyvinvointia ylläpitävälle toiminnalle ja toimitiloille. Suomalaisen yhteiskunnan toimintatapoja ja rakenteita oli vaikea hahmottaa ja ymmärtää. Lisäksi se, että suomalaisten viranomaisten toimintaperiaatteet eivät olleet tuttuja, synnytti pelkoja esimerkiksi lastensuojeluviranomaisia kohtaan.

Se on ongelma, kun meillä ei ole suomen kieli, meillä ei ole suomen kielen taitoa. Sen takia ei meillä paljon tietoja. Emme voi tietää paljon asioita, jotka uutisissa tai tapahtumissa[...] (Vieraskielisten ryhmä)

Kansalaisuuden puuttuessa haasteet korostuivat ja ulkopuolisuuden tunne vahvistui. Maahanmuuttoon ja kansalaisuuden hakemiseen liittyvät viranomaispalvelut saattoivat olla hakijan kannalta hitaita sekä työläisiä ja tuottaa turhautumisen kokemuksia asiakirjojen vanhentuessa kesken prosessin. Kansalaisuuden saamisen ehtona oleva kielitaitovaatimus koettiin kohtuuttomaksi iäkkäänä maahan tulleita kohtaan. Kansalaisuuden puuttuminen tilanteessa, jossa henkilö on ollut vuosikymmeniä maassa, tehnyt töitä ja maksanut veroja, tuotti alemmuudentunteita. Epävarma maailmantilanne lisäsi kansalaisuuden puutteesta aiheutuvia pelkoja maastakarkoituksesta ja vaikeutti matkustamista muissa maissa asuvien perheenjäsenten tai sukulaisten luokse.

Moni ulkomaalaistaustainen ikäihminen oli hyvin riippuvainen omilta kielitaitoisilta lapsiltaan ja lapsenlapsiltaan saatavasta avusta. Se, ettei voi tai osaa itse hoitaa omia asioitaan heikensi itsetuntoa ja tunnetta elämänhallinnasta. Lapsien ja heidän perheidensä elämäntavat ovat suomalaistuneet aikataulutetuiksi töiden, koulujen ja harrastusten mukaan. Avun pyytäminen etenkin päiväaikaan voitiin kokea hankalaksi, eikä omaa perhettä haluttu vaivata kaikissa asioissa.

Joo, paperihakemus ja toi on vaikee. Mut lapset aina huoltaa kaikki. (Vieraskielisten ryhmä)

Yhteisölliseen tukeen pohjautuvan kulttuurin ja sen perinteiden ylläpitäminen suomalaisessa yksilö- ja järjestelmäkeskeisessä kulttuurissa ei ole helppoa. Moni kantoikin huolta nuorten erkaantumisesta omasta kulttuuristaustastaan ja kielestään. Vieraskielisten lapsenlapsilla ei välttämättä ole samaa kieltä isovanhempiensa kanssa. Yhteistä aikaa lastenlasten kanssa on vähän, ja suulliselle kommunikaatiolle, jonka kautta välittää oman suvun historiaa, kulttuuria ja kieltä, ei löydy tilaisuuksia. Moni vieraskielinen tulee maista, joissa vanhojen ihmisten kunnioitus kuuluu olennaisesti kulttuuriin. Se, että Suomessa ei olekaan "ohituskaistaa" ja ilmaisia palveluita ikääntyneille, voi tuntua hämmäntävältä ja aiheuttaa turvatomuuden tunteita.

KESKEISET NOSTOT

■ **Palvelujärjestelmän ei koeta vastaavan tarpeisiin riittävällä tasolla:** Ikääntyneillä vieraskielisillä korostuivat koetut haasteet sosiaali- ja terveyspalveluiden käytössä. Puutteellinen kielitaito, palveluiden digitalisaatio ja riittämättömät tulkkipalvelut vaikeuttavat asiointia, ja erilaisten tukien hakeminen koetaan hankalaksi. Tämä voi luoda riippuvuutta omista lapsista ja heikentää tunnetta elämänhallinnasta.

■ **Kansalaisuuden puute ja byrokratia luovat ulkopuolisuutta:** Hitaat ja monimutkaiset viranomaisprosessit, erityisesti kansalaisuuden hakemisessa, voivat aiheuttaa turhautumista ja ulkopuolisuuden tunnetta. Kohtuuttomaksi koettu kielitaitovaatimus ja epävarma asema ilman kansalaisuutta lisäävät turvattomuutta ja pelkoa esimerkiksi maastakarkoituksesta.

■ **Kulttuurierot heijastuvat arjen kokemuksiin:** Yhteisöllisistä kulttuureista tulevien ikääntyneiden voi olla vaikea sopeutua suomalaisen yhteiskunnan yksilökeskeisyyteen, jossa ikäihmisten kunnioitus ei näy samalla tavalla kuin lähtömaassa. Samalla he kantavat huolta oman kielen ja kulttuurin siirtymisestä nuoremmille sukupolville, joilla ei välttämättä ole enää yhteistä kieltä isovanhempiensa kanssa.

4.2 Asuinympäristöt ja palvelut

Ikääntyneiden lukumäärä ja suhteelliset osuudet asukkaista vaihtelevat huomattavasti erilaisissa yhdyskuntarakenteissa ja maan eri alueilla. Samoin palveluiden kattavuudessa ja saavutettavuudessa on suuria eroja sekä alueellisesti että niiden järjestämisen suhteen. Haasteet kasvukeskuksissa ja väestöltään vähenevillä alueilla ovat erilaisia. Vähenevän väestön alueiden palveluverkko harvenee ja etäpalveluiden ja liikkuvien palvelujen ohella tarvitaan yhteispalveluja ja koulu- sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden kuljetuksia maaseudun peruspalveluiden turvaamiseksi.

Rakennusten ja infrastruktuurin vajaakäyttö yleisyy väestöään menettävillä alueilla (Valtioneuvosto 2024). Asuinrakennuksia on jäänyt tyhjilleen erityisesti maakuntien reunakunnissa ja haja-asutusalueella. Tämä voi houkutella rikollisia toimijoita ja

heikentää alueen turvallisuutta. Tässä luvussa tarkastelemme sitä, kuinka erilaiset asuinympäristöt ja palveluiden käyttöön liittyvät tekijät olivat yhteydessä ikääntyneiden kokemaan turvallisuuteen.

4.2.1 Asuinympäristöjen eriytyminen

Alueellista vaihtelua tarkasteltiin kyselyaineistossa kaupunki-maaseutu-luokituksen kautta. Kaupunki-alueisiin sisältyvät sisempi ja ulompi kaupunkialue sekä kaupungin kehysalue, maaseutualueisiin puolestaan luetaan kaupungin läheinen maaseutu, maaseudun paikalliskeskukset, ydinmaaseutu sekä harvaan asuttu maaseutu. Yli 74-vuotiaiden väestöstä kaupunkialueilla asuu kaksi kolmasosaa ja maaseudulla kolmannes.

Maaseutu- ja kaupunkialueilla asuvien ikääntyneiden koulutusasteessa oli huomattava ero. Korkeakoulu- ja yliopistokoulutuksen saaneita oli kaupunkialueilla kolminkertaisesti maaseutualueisiin verrattuna. Tämä heijastui myös tulotasoon. Maaseutualueilla asuvista ikääntyneistä 15 % ei kokenut tulewansa kovin hyvin toimeen, kaupunkialueilla asuvista vastaava osuus oli 10 %.

Ikääntyneet kokivat elämänsä yhtä lailla turvallisesti sekä kaupungissa (69 %) että maaseudulla (68 %). Eri tekijöiden vaikutuksessa ikääntyneiden turvallisuuden tunteeseen ei esiintynyt suurta vaihtelua kaupunki- ja maaseutualueiden välillä. Joitain eroja kuitenkin ilmeni. Terveyspalvelujen koki heikentävän turvallisuuden tunnettaan maaseutualueilla 19 % vastaajista ja kaupunkialueilla 15 %. Sosiaalityö arvioitiin toisin päin: kaupunkialueilla se heikensi turvallisuuden tunnetta 13 % ja maaseutualueilla 10 % vastaajista. Kiireellinen ensihoito ja pelastuslaitos paransivat kaupunkialueilla viidestä vastaajasta neljän turvallisuuden tunnetta, maaseutualueilla hieman harvempi vastaaja oli samaa mieltä.

Erot kaupunki- ja maaseutualueiden välillä olivat samansuuntaisia kysyttäessä arviota viranomaisten toiminnan onnistumisesta. Maaseutualueilla asuvat olivat kriittisempiä – vaikka suurin osa kaikista ikääntyneistä sanoikin viranomaisten onnistuvan kohtuullisen hyvin. Merkittävin ero syntyi kiireellisen ensihoidon kohdalle. Maaseutualueilla vain 73 % arvioi palvelun onnistuvan hyvin, kaupunkialueilla 80 %.

Vanhuspalvelut onnistuvat vastaajien mielestä paremmin maaseutualueilla, missä 32 % vastaajista arvioi ne onnistuneiksi, kaupunkialueilla puolestaan vain 26 % vastaajista piti vanhuspalveluita onnistuneina. Kuten molemmista luvuista käy ilmi, kaikkiaan vanhuspalvelujen osalta aineistosta paljastui merkitävä ongelma sekä kaupungissa että maaseudulla - vain vajaa kolmannes kyselyn vastaajista piti niitä onnistuneina.

Maaseudulla osa viranomaispalveluista on selvästi etäämmällä, mutta niihin luotetaan silti. Maaseudulla reilun kolmanneksen mielestä poliisi ei näy omassa elinympäristössä eikä ole helposti lähestyttävä, kaupunkialueilla puolestaan vain neljännes oli sitä mieltä. Silti sekä maaseudulla että kaupungissa poliisin koetaan tuottavan yhtä paljon turvallisuuden tunnetta. Maaseutualueilla asuvista useampi arvioi poliisin hoitavan kiireiset hälytystehtävät tehokkaasti myös syrjäseuduilla.

Valtaosa vastaajista (noin 70 %) arvioi saavansa apua nopeasti hätätilanteessa eikä maaseudun ja kaupungin välillä juuri ollut eroa. Tulokset viittaavat siihen, että vastaajat suhteuttavat palvelutason realistisiin odotuksiin, ja että pidempien etäisyyksienkin alueilla niihin ollaan pääsääntöisesti tyytyväisiä. Harvaan asutulla maaseudulla asuvista kuitenkin harvempi oletti saavansa apua hätätilanteessa nopeasti. Siellä asuvat myös pitivät vakavan tapaturman tai sairaskohtauksen sattumista todennäköisempänä kuin muut.

Ikääntyneet eroavat arvioissaan nuoremmista kaupunki- ja maaseutualueilla asuvista luottavaisempaan suuntaan. Nuoremmista maaseutualueilla asuvista nopeaan avun saantiin uskoo vain 62 %. Poliisin kiireisten hälytystehtävien hoitamisesta epäilee maaseudulla asuvista nuoremmista ikäluokista 43 %. Negatiivisten arvioiden ero ikääntyneisiin verrattuna on kuusi prosenttiyksikköä.

Tarkasteltaessa kaupunki- ja maaseutualueiden eri luokkia, nähdään että suurimmat erot ovat kaupungin kehysalueella ja harvaan asutulla maaseudulla. Pelastuslaitos lisäsi kaupungin kehysalueilla useamman kuin neljän viidestä vastaajan turvallisuuden tunnetta, mutta harvaan asutulla maaseudulla vain reilun kahden kolmesta. Sisemmän kaupunkialueen

vastaajista neljä viidestä koki kiireellisen ensihoidon lisäävän turvallisuuden tunnettaan, harvaan asutulla maaseudulla samoin koki kolme neljästä.

Maaseudulla asuvien luottamus oli aavistuksen verran matalampaa kuin kaupunkialueilla asuvien, kun luottamusta arvioidaan kuudentoista eri toimijan luottamusta mittaavista kysymyksistä muodostetulla indeksillä. Osallisuusindikaattorin pistemäärä oli maaseutualueilla yhden pisteen matalampi kuin kaupunkialueilla, mutta harvaan asutulla maaseudulla taso oli merkitsevästi matalampi (Pearson χ^2 , $p=0,010$).

Aineisto paljastaa jonkin verran eroja kaupungissa ja maaseudulla asuvien omassa toimijuudessa. Maaseudulla asuvista kahdeksan kymmenestä arvioi osaavansa tehdä tulipalon alkusammutuksen, kaupunkialueilla hieman useampi kuin seitsemän kymmenestä vastaajasta arvioi osaavansa alkusammutuksen. Toisaalta kaupungissa asuvista 57 % luotti osaavansa toimia yllättävissä kriisitilanteissa, maaseudulla asuvista vain puolet. Oman toimijuuden arvioinnissa oli muitakin eroja: kaupungissa asuvista 51 % arvioi pystyvänsä hoitamaan asioita yhtä hyvin kuin muutkin ihmiset, maaseudulla asuvista 50 %, mutta harvaan asutulla maaseudulla asuvista vain 42 %.

Huolet sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuudesta, palveluiden digitalisoitumisesta ja esimerkiksi liikkuksen turvallisuudesta eivät poikenneet merkittävästi maaseutu- ja kaupunkialueiden välillä. Alueellinen eriytyminen hyvinvoinnin suhteen huolestutti enemmän maaseudulla, eniten ydinmaaseudulla, jossa se huolesti yhdeksää kymmenestä vastaajasta. Aineiston koko ei mahdollista vertailevia analyysejä hyvinvointialueiden tasolla. Suuraluejako (Helsinki-Uusimaa, Etelä-Suomi, Länsi-Suomi, Pohjois- ja Itä-Suomi) puolestaan heijastaa eri suuralueiden kaupunki-maaseutujakoa, ja toistaa näin ollen loivempaa samansuuntaista tulokset kuin suora kaupunki- ja maaseutualueiden välinen vertailu. Pohjois- ja Itä-Suomi ovat maaseutuvaltaisinta aluetta ja harvaan asutulla maaseudulla asuvista 76 % sijoittuu tälle suuralueelle.

Hyvinvoinnin, turvallisuuden tunteen ja alueellisen eriytymisen yhteyksiä selvitettiin myös luomalla tutkimusaineistosta kahden klusterin malli. Klusterointi tehtiin käyttäen K-Means-menetelmää ja seuraavia väittämiä ja kysymyksiä:

- Suhtaudun luottavaisesti tulevaisuuteen
- Koen katkeruutta yhteiskunnalle
- Olen huolissani siitä, että kotihoidon taso on Suomessa riittämätön
- Koen oman kotini/asumismuotoni turvalliseksi
- En koe vaikeuksia asioinnissa ja harrastustoiminnassa
- Liikun pelotta kaikkialla asuinpaikkakunnallani vuorokaudenajasta huolimatta
- Pystyn hoitamaan asioita yhtä hyvin kuin muutkin ihmiset
- Olen viime aikoina kokenut itseni hermostuneemmaksi kuin aikaisemmin
- Minulla on usein tunne, että kukaan ei välitä minusta
- Tulevaisuuteni ei näytä kovin hyvältä
- Kuinka paljon ristiriitaa koet esiintyvän yhteiskunnassa nuorten ja vanhojen välillä?
- Miten kuvaisit perheesi taloudellista toimeentuloa tällä hetkellä.

Muodostuneet kaksi segmenttiä (596 vastaajaa / 532 vastaajaa) erottelivat vastaajat väittämien ja taloudellisen tilanteen perusteella kahteen erilaiseen ryhmään, joista jälkimmäisessä oli selvästi matalampi osallisuuden taso ja heikko luottamus, viranomaisien ja muiden ihmisten kyky tuottaa turvallisuuden tunnetta oli matalampi, huolet olivat korkeampia, harvempi piti Suomea oikeudenmukaisena ja koki elämänsä turvalliseksi. Tässä heikomman hyvinvoinnin ryhmässä korostui matalampi koulutustaso, matalammat tulot ja segmenttiin kuuluville oli sattunut enemmän vakavia tapaturmia ja sairastumisia viimeisen vuoden aikana.

Ikääntyneiden hyvinvointiin liittyvä alueellinen eriytyminen ei ole kyselyaineiston perusteella vielä voimakasta. Matalamman hyvinvoinnin segmentti korostui vain lievästi maaseutualueilla, erityisesti ydinmaaseudulla ja harvaan asutulla maaseudulla, mutta myös ulommalla kaupunkialueella. Suurimissa kaupungeissa paremmassa asemassa oleva segmentti korostui lievästi.

Tulokset osoittavat kuitenkin systemaattisesti, että maaseutu-Suomessa on suhteellisesti hieman enemmän ikääntyneiden hyvinvointiin ja turvallisuuden kokemukseen liittyviä haasteita. Hyvinvoinnin erot muodostuvat myös eroiksi koetussa turvallisuudessa. Toteutetun klusterimallin ensimmäisessä segmentissä elämänsä koki turvalliseksi 89 %, toisessa segmentissä vain 47 % vastaajista.

Maaseudulla asuvat ikääntyneet arvioivat ristiriidat kasvukeskusten ja syrjäseudun välillä suuremmiksi kuin kaupunkialueilla asuvat. Maaseutualueiden ikääntyneistä puolet tunnisti tällaisen vastakkainasettelun. Arvio kasvukeskusten ja syrjäseudun välisestä ristiriidasta oli kytköksissä luottamuksen tasoon. Niiden osalta, jotka näkivät ristiriidan olevan hyvin voimakasta, yleinen luottamuksen taso oli kaikkein matalin. Luottamusero oli kaikkein suurin poliittisten päättäjien, auktoriteettien, puolueiden ja hallituksen sekä valtionhallinnon ja virkamiesten suhteen. Alueellisten erojen merkkien lisääntyminen ja niihin liittyvät jännitteet saattavat koitua edelleen heikkeneväksi luottamukseksi demokraattista päätöksentekoa kohtaan. Äänestysprosentti on jo nyt alueellisesti jyrkästi eriytynyt. Yhteiskunnan kyky tuottaa turvallisuuden tunnetta on riippuvainen sekä luottamuksesta sen päätöksenteon rakenteisiin että itse palveluista, joita tuotetaan. Palveluverkoon kohdistuvat sopeuttamistarpeet eivät kohdistu alueellisesti tasaisesti, vaan uhkaavat heikentää palveluja erityisesti maaseudulla ja harvimmin asutuilla alueilla.

Haastatteluryhmissä ilmeni, että turvallisuuteen sekä arjen sujuvuuteen liittyvät haasteet ja kysymykset voivat olla hyvin erilaisia harvaanasutuilla alueilla ja kaupungeissa. Harvaan asuttujen alueiden ongelmat tulivat esille saamelaiten ryhmässä ja muissa ryhmissä tietoa saatiin kaupunkiympäristön haasteista.

Ikääntyminen kaukana asutuskeskuksista tuo pohdittavaksi etenkin seuraavia, turvallisuuden kannalta keskeisiä kysymyksiä: Kuinka kaukana lähimmät sosiaali- ja terveystalot ovat? Entä kuka auttaa toimintakyvyn heikentyessä ja erilaisissa tapaturmissa, kun naapureitakaan ei ole lähellä? Yksin syrjässä asuminen voi myös olla pelottavaa ja oudot kulkijat pihapiirissä huolettavat.

Se on huolenaihe, ja sitte tuolla syrjässä asun yksin, nii kyllä se on huolenaiheena kulkijat. (Saamelaisten ryhmä)

Avun hälyttäminen puhelimella ei onnistu, jos kenttä ei toimi tai puhelu ohjautuu toiseen valtioon. Pelastuskaluston paikalle pääsy onnettomuustilanteissa edellyttää, että tiet ovat kunnossa ja aurattuja. Pelastuskaluston tulee olla myös olosuhteisiin sopivaa ja pelastajien tulee osata käyttää tarvittaessa monenlaisia välineitä ja liikkua niiden kanssa.

Oikeasti niin näitten, ku aattelee näitten sivukylien tilannetta, niin pelastustoimen kalusto on yksi, jonka pitää toimia, ja se on varmaan yks niitä isoja asioita. (Saamelaisten ryhmä)

Talven aikana nämä teitten auraukset ja pihojen auraukset on yksi näitä isoja asioita. Kun yksin asuu syrjässä niin ku tässäkin taitaa olla kaikki, niin siellä ole sitten lumikinosten keskellä. Vaikka tulis hätä, nii siel ei paljon auta lapion kanssa lähtee kaivamaan. (Saamelaisten ryhmä)

Hätäkeskusten viralliset osoitetiedot voivat poiketa paikallisesti käytössä olevista, mikä vaikeuttaa avun perille pääsyä. Tulipalon tai pitkän sähkökatkon satuessa paikka, johon pääsee turvaan voi sijaita kaukana, kun kylän koulukin lakkautettiin vuosia sitten. Kovilla pakkasilla lyhyemmänkin sähkökatkon aikana asunto voi kylmetä, jollei ole mahdollisuutta puulämmitykseen. Turismialueilla talvikeleihin totuttomat vuokra-autoilijat aiheuttavat vaaratilanteita liikenteessä.

Kaupungissa taas pohdittavaksi tulee hyvin erilaisia kysymyksiä. Oman taloyhtiön ja sen ympäristön rauhallisuus on tärkeää ikääntyneiden turvallisuuden tunteelle. Päihteiden käyttäjät aiheuttavat ongelmia ja tuovat turvattomuutta ympäristöön.

[N]i mähän vaadin, että meille tulee nää summerit tai koodi, ja sen jälkee rauhottu raput. (Romanien ryhmä)

[K]u mä sanoin, että kesäaikaan, ku meil on semmonen puistikko, että toivotaan, et ens kesänä ei oo siellä juoppojen kööriä, että vanhukset ja lapset sais nukkuu yönsä rauhas, ettei niitten tartte pelätä ja kuulla sitä mölinää, ku ei kotona kuule sitä mölinää. (Romanien ryhmä)

Taloyhtiön putkiremontit ja muut peruskorjaukset aiheuttavat huolta. Miten niistä taloudellisesti selviään? Vaikka keskeiset palvelut ovat kaupungeissa lähempänä kuin maaseudulla, ne eivät aina kuitenkaan ole helposti saavutettavissa. Liikkuminen liikennevälineissä tai pimeällä voi tuntua turvattomalta. Ikääntyneet välttelevät ilta- ja yöaikaan liikkumista, eikä esimerkiksi pankkiautomaattia mielellään käytetä illalla. Taksien turvallisuuteen ei ole enää samaa luottamusta kuin aiemmin.

[J]a kyl se liikkuminen on myös sitte turvatonta liikennevälineissä, eli se on myös kaikille vanhoille. Siellä on rollaattorin tai keppien tai minä hyvänsä kanssa tosi vaikeeta. (Romanien ryhmä)

Vaikka kaupungeissakin on monenlaisia vaaroja, moni koki silti turvallisuuden tunnetta ainakin tutussa ympäristössä. Luottamus naapureilta saatavaan apuun hätätilanteissa on tärkeää turvallisuuden tunteelle.

Tässä ympärillä ei oo semmosta, turvattomuuden tekijöitä. Tämä taloyhtiöki on meitä tuttuja ja vanhuksia täynnä. (Kerrostaloasukkaiden ryhmä)

[M]utta turvallisuutta tuo myös naapurit ja semmonen asunto-osaakeyhtiö, missä tuntee useimmat ihmiset. Tietää, et ku menee jonneki pyytää apua, nii kyllä sitä jostain tulee. (Omaishoitajien ryhmä)

Mutta en minä oo ainakaan huomannu mitään turvattomuutta päiväsaikaan, eikä illallakaan se, mitä oon liikkunu. (Omaishoitajien ryhmä)

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen ryhmässä kaupunkien ja maaseudun väliset erot tulivat myös suoraan tarkasteltaviksi ja vertailtaviksi.

Maalta on vähemmistöön kuuluvat menny Helsinkiin ja siellä on ollut paljon turvallisempaa kuin maalla pienessä kylässä. (Sateenkaari-seniorien ryhmä)

KESKEISET NOSTOT

■ **Palveluihin luotetaan, mutta niiden saatavuuteen liittyy huolia:** Ikääntyneiden turvallisuuden tunne on yleisesti samalla tasolla kaupungeissa ja maaseudulla, mutta huolet ja kritiikki kohdistuvat eri palveluihin. Maaseudulla ollaan keskimääräisesti kriittisempiä terveyspalveluiden ja ensihoidon saatavuutta kohtaan, kun taas kaupungeissa sosiaalityö koetaan useammin turvallisuutta heikentäväksi. Eri-tyisesti harvaan asutulla maaseudulla usko nopeaan avunsaantiin on heikompaa.

■ **Maaseudulla korostuvat hyvinvoinnin ja osallisuuden haasteet:** Maaseudulla asuvien ikääntyneiden koulutus- ja tulotaso ovat keskimääräisesti matalampia kuin kaupungeissa asuvien. Vaikka alueellinen eriytyminen ei ole vielä voimakasta, hyvinvointiin ja osallisuuteen liittyvät haasteet kasaantuvat lievästi maaseudulle. Koettu vastakkainasettelu kasvukeskusten ja syrjäseutujen välillä heikentää luottamusta poliittiseen päätöksentekoon.

■ **Arjen turvallisuushaasteet ovat erilaisia:** Kaupungeissa turvattomuutta aiheuttavat päihteiden käyttäjät, liikenteen ja julkisten tilojen rauhattomuus sekä huoli taloyhtiön remonteista. Maaseudulla ja erityisesti syrjässä asuvien huolet liittyvät pitkiin etäisyyksiin, teiden kunnossapitoon, toimimattomiin puhelinyhteyksiin ja yksin asumisen pelkoihin.

4.2.2 Huoli palveluiden muuttumisesta ja riittävydestä

Yhteiskunta digitalisoituu nopeasti ja teknologiasta on tullut välttämätön osa monia arkisia tilanteita. Viimeistään koronapandemia todisti digitaalisten palveluiden tarpeen ja ennen kaikkea sen, että digitalisaation avulla voidaan tarjota palvelut helpommin saataviksi ajasta tai paikasta riippumatta. Kääntöpuolena kuitenkin on, ettei kaikilla yhteiskunnan jä-

senillä ole samanlaista mahdollisuutta tai valmiuksia hyödyntää näitä palveluita.

Tilastokeskuksen (2024c) mukaan 16–89-vuotiaista 94 % oli käyttänyt internetiä viimeisen kolmen kuukauden aikana. Vanhimpaan ikäryhmään kuuluvilla internetin käyttö on selvästi muita harvinaisempaa: 75–89-vuotiaista 64 % oli käyttänyt internetiä. Tässä ikäryhmässä miesten ja naisten välinen ero internetin käytössä oli varsin suuri: 75–89-vuotiaista miehistä 70 % ja samanikäisistä naisista 60 % oli käyttänyt internetiä viimeisen kolmen kuukauden aikana. Tätä nuoremmassa ikäryhmässä internetin käyttäjiä on suunnilleen puolet kumpaakin sukupuolta. Vanhimmassa ikäryhmässä internetin käyttö kuitenkin yleistyy jatkuvasti. Väestössä useampi kuin neljä viidestä 16–89-vuotiaasta käyttää internetiä monta kertaa päivässä, 75–89-vuotiaista lähes joka toinen. Vanhimmassa ikäryhmästä yli puolella oli käytössään älypuhelin, jolla voi käyttää internetiä. Tätä nuoremmalla useammalla kuin yhdeksällä kymmenestä oli käytössään älypuhelin.

Kyselytutkimuksessa ikääntyneiden huolet digitalisoituvista palveluista olivat yleisiä: 82 % vastaajista oli huolissaan palvelujen digitalisoitumisesta, erittäin huolestuneita oli lähes viidennes. Sähköinen asiointi huolestutti 72 % vastaajista, erittäin huolestuneita oli 28 %.

Huoli ikääntyneiden palvelujen riittävydestä oli vielä suurempaa – sitä koki 92 % vastaajista. Huolella palvelujen riittävydestä ja palvelujen digitalisoitumisesta on vahva yhteys (taulukko 3). Mitä huolestuneempi vastaaja oli ikääntyneiden palvelujen riittävydestä, sitä huolestuneempi hän oli palvelujen digitalisoitumisesta. Heistä, jotka olivat erittäin huolestuneita palvelujen riittävydestä, 61 % oli erittäin huolissaan myös niiden digitalisoitumisesta. Heistä, jotka eivät olleet huolissaan ikääntyneiden palvelujen riittävydestä, yhteensä 58 % oli kuitenkin ainakin jokin verran huolestunut palvelujen digitalisoitumisesta.

Huoli pankkitunnuksien käytön turvallisuudesta, sähköisestä asioinnista, puhelinasiointin turvallisuudesta, palvelujen digitalisoitumisesta sekä tietokoneen ja puhelimen tietoturvasta kytkeytyivät toisiinsa. Niillä oli myös yhteys huoleen asenteista ikääntyneitä kohtaan. Tulosta voidaan tulkita vahvaksi epäilykseksi siitä, että digitalisoituminen turvaksi ikääntyneiden palvelujen saatavuuden.

Taulukko 3. Ikääntyneiden palvelujen riittävyydestä koetun huolen yhteys huoleen palvelujen digitalisoitumisesta.

	En ole huolestunut ikääntyneiden palveluiden riittävyydestä (n=79)	Jonkin verran huolestunut ikääntyneiden palveluiden riittävyydestä (n=435)	Erittäin huolestunut ikääntyneiden palveluiden riittävyydestä (n=530)
En ole huolestunut palvelujen digitalisoitumisesta	42 %	23 %	10 %
Jonkin verran huolestunut palvelujen digitalisoitumisesta	43 %	45 %	29 %
Erittäin huolestunut palvelujen digitalisoitumisesta	15 %	32 %	61 %

Huoli ikääntyneiden palvelujen riittävyydestä ja palvelujen digitalisoitumisesta oli myös usein vastaajien mielessä. Palvelujen riittävyydestä ja palvelujen digitalisoitumisesta huolestuneista yli puolet olivat huolissaan vähintään melko usein. Niistä, jotka olivat huolestuneita palvelujen digitalisoitumisesta, 54 % oli vähintään melko usein huolissaan myös palveluiden riittävyydestä. Kaikista koetuista huolenaiheista palvelujen digitalisoituminen oli useimmin mielessä: 24 % koki siitä huolta jatkuvasti, 35 % melko usein. Jatkuvasti palvelujen digitalisoitumisesta huolta kantavien väestöllinen osuus vastaa reilua sataatuhatta ikääntynyttä suomalaista.

Niillä, joita palvelujen digitalisoituminen huoletti, luottavaisuus tulevaisuuteen oli matalampaa. Digi-huoli heijastui myös turvallisuuden tunteeseen: niistä vastaajista, jotka eivät olleet huolissaan digitalisaatiosta, 87 % koki elämänsä turvalliseksi, erittäin huolissaan digitalisaatiosta olevista 63 %. Huoli palvelujen digitalisoitumisesta heikensi paitsi terveyspalvelujen, vanhus- ja sosiaalityön ja Kelan, myös hätäkeskusten ja kiireellisen ensihoidon kykyä tuottaa

turvallisuuden tunnetta ja lisäsi niiden osuutta, jotka kokivat näiden palvelujen päinvastoin heikentävän kokemustaan turvallisuudesta.

Palvelujen digitalisoitumista kohtaan koettu huoli oli yhteydessä myös selvästi matalampaan luottamukseen sosiaali- ja terveyspalvelujen toimijoita kohtaan. Heillä, jotka olivat erittäin huolissaan digitalisaatiosta, oli kaksinkertainen todennäköisyys kokea heikompaa luottamusta terveydenhuoltojärjestelmään, kuin heillä, jotka eivät olleet huolissaan (OR=0,496). Huoli palveluiden digitalisaatiosta selitti ikääntyneiden vastaajien luottamuksesta terveydenhuoltojärjestelmään kuitenkin vain 2,8 %. Voimakkaammin kuin luottamusta terveydenhuoltojärjestelmään huoli palveluiden digitalisaatiosta selitti vaihtelua turvallisuuden tunteessa (selitysaste 6,9 %).

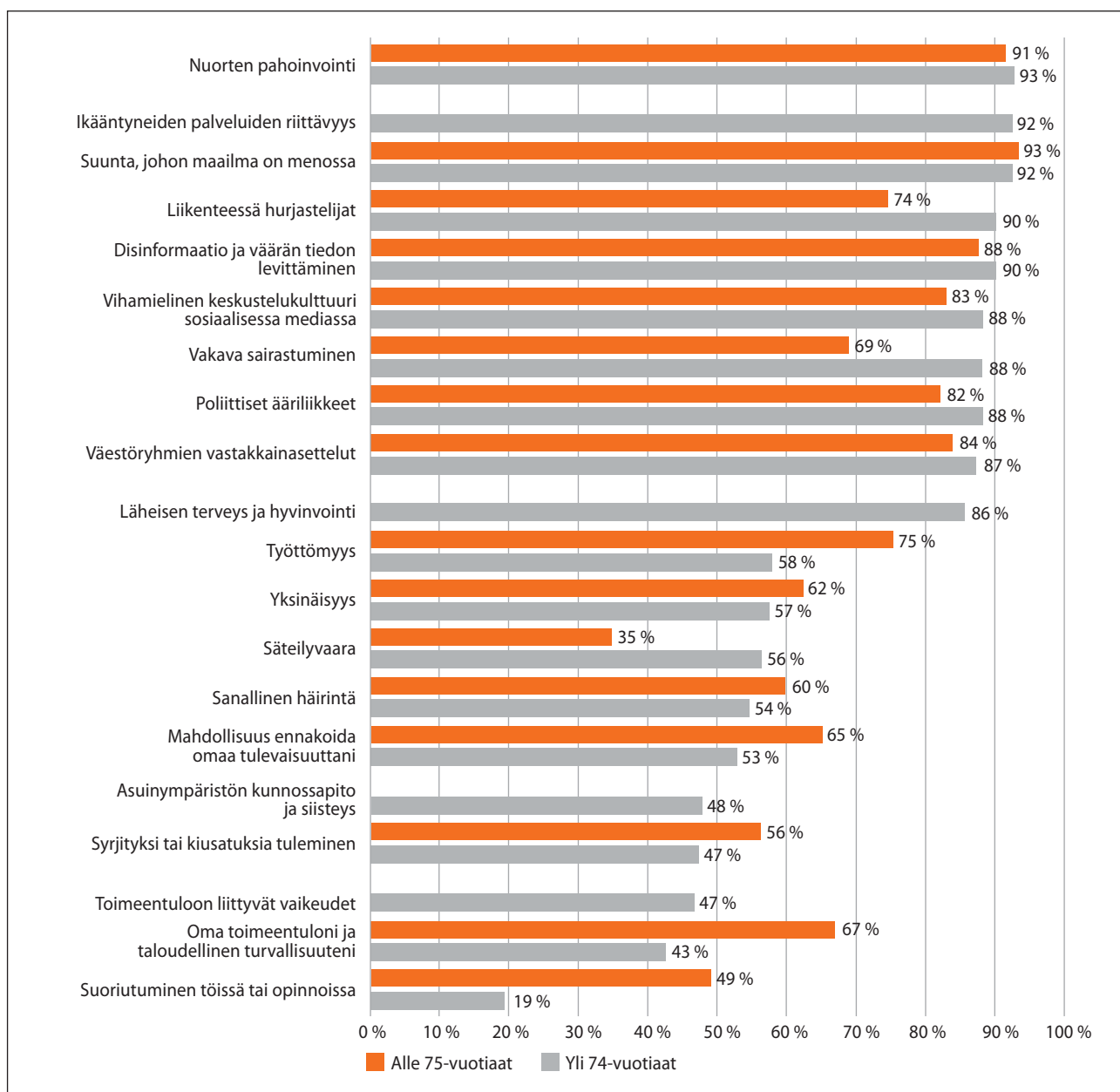
Ikääntyneet tarkastelivat palvelujen muuttumista digitaalisiksi erilaisista lähtökohdista. Heillä, jotka olivat epävarmoja omasta kyvystään hoitaa asioita yhtä hyvin kuin muutkin, huoli palvelujen digitalisoitumisesta oli suurempaa kuin muilla. Matalampi osalli-

suus oli yhteydessä suuremmaksi koettuun huoleen. Taloudellisesti parhaassa asemassa olevat olivat kaikkein vähiten huolissaan sekä ikääntyneiden palvelujen saatavuudesta että palvelujen digitalisoimisesta. Talouden yhteenlaskettujen tulojen ja huolen välinen yhteys oli suoraviivainen: mitä enemmän tuloja, sitä matalampi oli huoli. Tulot olivat kytköksissä koulutustasoon – korkeakoulutetut olivat digitalisaatiosta vähemmän huolissaan.

Vastaajat, jotka jo olivat palvelujen piirissä, tunsivat huolta digitalisoitumisesta sekä palvelujen saatavuudesta hieman vähemmän. Omassa kodissa asu-

vat ja kotihoidon palvelujen piirissä olevat olivat vähemmän huolissaan digitalisaatiosta kuin kotonaan ilman palveluja asuvat.

Monet muut ikääntyneitä eniten huolestuttavat asiat ovat myös nuoremman väestön osalta isoja huolen aiheita: nuorten pahoinvointi, maailmantilan suunta, disinformaatio (kuva 6). Suurin ero ikääntyneiden osalta liittyy vakavaa sairastumista koskevaan huoleen, joka kyselyssä painoi 88 % vastanneista, mutta josta muussa väestössä huolta kantoi 69 %. Myös liikenteessä hurjastelijat huolestuttavat ikääntyneitä selvästi useammin.

Kuva 6. Prosenttiosuudet huolissaan olevista (jonkin verran tai erittäin huolissaan) yli 74-vuotiaista vastaajista yleisempien huolenaiheiden mukaan verrattuna alle 75-vuotiaiden kyselyaineistoon.

Kysytyistä huolenaiheista vähiten esiintyivät puolestaan sellaiset aiheet, jotka olivat useammin muun väestön mielessä, erityisesti suoriutuminen töissä tai opinoissa sekä oma toimeentulo ja taloudellinen turvallisuus. Matalan huolen aiheista ikääntyneitä painoi enemmän vain säteilyvaara, joka huolestutti 56 % ja alle 75-vuotiaista 35 % vastanneista.

Haastatteluryhmissä puhuttiin paljon sosiaali- ja terveyspalvelujen ja vanhuspalvelujen saatavuuden ongelmista. Tutut palvelupolut olivat hävinneet hyvinvointialueuudistuksen myötä. Tietoa siitä, mistä palveluita saa tai missä niitä järjestetään, saattoi olla vaikea löytää. Enää ei ollut ihmistä, jolle soittaa, kun tarvitsi lääkärinaikaa tai muuta palvelua. Lähipalvelujen saamisen ja mahdollisuuden hoitaa asioita paikan päällä koettiin hyvinvointialueuudistuksen jälkeen ja etäpalvelujen yleistymisen myötä heikentyneen.

Julkinen terveydenhuolto rakennettiin meillä ilon ihan järjettömän hyväks, ja nyt se puretaan, ni nyt sitte on se huoli siitäkin.
(Romanien ryhmä)

Ja jos voi sanoo vielä romanivanhuksista, ni palvelut ja romanivanhus, ne kohtaa hyvin harvoin.
(Romanien ryhmä)

[M]eijän asiakkaille on sanottu ihan suoraan, et teillä on liikaa asioita, me emme voi teitä palvella. (Romanien ryhmä)

Lähipalvelu 50 kilometrin päässä.
(Saamelaisten ryhmä)

Se [vanhustenhoito] on retuperällä. Sitä en tiedä sitte tuleeko täälläki, vaikka nyt Saksassa on, että lasten velvollisuus on hoitaa. (Omaishoitajien ryhmä)

Etenkin palvelujen digitalisaatio tuotti ongelmia. Haastateltavat totesivat, ettei kaikilla ole digipalveluihin tarvittavia välineitä tai osaamista. Lisäksi sähköiset palvelut muuttuvat niin nopeasti, että perässä on vaikea pysyä. Digituelle ja -neuvonnalle on lisääntyvää tarvetta. Tällä hetkellä lähinnä omat läheiset, kuten lapset ja lapsenlapset, auttoivat digiasioissa. Myös tekoälyn ja hoivarobottien täyttämä tulevaisuudenkuva tuotti joissakin haastateltavissa huolta.

Siel on se, ei oo varaa hankkia digipalveluita, ei oo varaa hankkia niitä laitteita ja ei välttämättä opi enää. (Romanien ryhmä)

Se on semmonen, mitä mä pelkään, semmost tekoälyä. (Omaishoitajien ryhmä)

Vieraskielisten ryhmissä sosiaali- ja terveyspalveluihin liittyvät ongelmat korostuivat. Palvelutarjonnan hahmottaminen koettiin hankalaksi, varsinkin jos omankielistä neuvontaa ei ollut saatavilla tai se oli vähäistä. Myös ajanvaraukset puhelimitse tuottivat ongelmia kielivaikeuksien vuoksi.

Palveluihin liittyvät kieliongelmat osoittautuivat moninaisiksi. Sen ohella, että vieraskieliset eivät saaneet riittävästi omankielistä palvelua, osa suomenkielisistä haastateltavista toi esille suomen kieltä osaamattoman hoitohenkilökunnan tuottamat haasteet terveydenhuollossa.

Harvaan asutuilla alueilla asuvia huoletti etenkin hyvinvointialueiden mukanaan tuomat muutokset ja palvelujen pakeneminen kaupunkikeskuksiin. Palveluiden supistaminen ja asiointimatkojen piteneminen loi eriarvoisuutta esimerkiksi matkakorvausten käyttöön. Useamman asian hoitaminen samalla kertaa pitkien etäisyyksien päässä saattoi edellyttää koko kuukaudeksi myönnettyjen matkojen käyttämistä. Lisäksi joitain palveluja saatiin vain kokeiluprojektien kautta, jolloin palvelun jatkuvuudelle ei ollut takeita. Myös kuljetuspalvelujen saatavuudessa ja toimivuudessa oli ongelmia. Avun saaminen hätätilanteissa oli syrjässä asuville luonnollisesti suuri huolen aihe.

[N]ämä mainokset ja kuinka tulee yhdenvertaista ja tasa-arvoista ihmistä, niin minä en ymmärrä, jos tämä (vuodeosasto) menee kiinni, ja sitte ihmisiä siirretään monen sadan kilometrin päähän omaisista eri kieli- ja kulttuurialueille... tää on vanhuksen hyvinvointia tukeva palvelu. Nii ei ole vielä ymmärtäny, mutta ehkä minä, ku 90 täytän, nii ehkä sitten rupian ymmärtämään. Tämä 80 vuotta ei riitä sen ymmärtämiseen. (Saamelaisten ryhmä)

Ja sitten pitää Inarissa kävästä vaikka vessassa ja ryypätä vaikka kahvikuppi. Meni 10 minuuttia. Sit alkaa uus matka. Ja sitten sulla menee kaksi matkaa siinä. Sä meet Ivaloon, sun pitää apteekissa käyä ja hakea lääkkeit, ja on reseptilääkkeet, nii sä jonotat, ja alko kolmas matka. Kaupassa, ja mahdollisesti saattaa, että sinä päivänä kuuluukin. Taas meni 10 minuuttia. Ja meni kaikki, jos on päätös, että on neljä asiointimatkaa kuukaudessa. (Saamelaisten ryhmä)

Mut se ei kyllä enää toimi, että siihen nykyisiin palvelujärjestelmään ei kyllä voi luottaa sillä tavalla, että ne syrjäkylässä asuva saisi apua. (Saamelaisten ryhmä)

Myös muu palvelutarjonta kuin sosiaali- ja terveyspalvelut olivat esillä. Erityisesti pankkiasiat, joiden hoitaminen on siirtynyt älypuheliin ja tietokoneelle, aiheuttivat hankaluuksia. Muistisairailta ikääntyneillä digiosaamista on voinut aikaisemmin olla hyvinkin, mutta sairauden edetessä taidot ovat haurastuneet ja riski taloudellisiin vahinkoihin ja petoksen uhriksi joutumiseen kasvaa. Toisaalta suoramaksupalveluiden koettiin helpottavan laskujen hoitamista. Älypuheliin matkustamista ja auton parkkeerausta varten tarvittavat sovellukset aiheuttivat huolta ja rajoittivat halukkuutta liikkumiseen. Toisaalta älypuhelimien kartta- ja paikannuspalvelut paransivat liikkumisturvallisuutta. Joukkoliikenteen ja kuljetuspalvelujen toimivuus nähtiin ensiarvoisen tärkeinä arjen sujumisen kannalta. Tienhoidon toimivuus oli keskeistä syrjäisemmillä alueilla. Vieraskielisillä oli tarvetta omankielisille uutisille, jotta Suomen

tapahtumista oltaisiin tietoisia. Myös hyvinvointia ylläpitävän harrastustoiminnan sekä järjestöiltä saatavan tuen ja avun merkitys tuotiin esille.

Siel on pankit hävinny, siel on hävinny kaikki palvelut ja sitte ne ei osaa käyttää tietokonetta, nii sitä on ihan todella pulassa. (Omaishoitajien ryhmä)

Ja sitte, ku ei enää niitä [teitä] pietä kunnossa, niin sieltä vain on muutettava pois. (Saamelaisten ryhmä)

Mut se, että nyt me ei tahota saada vanhuksia mukaan mihinkään, koska me ei saada enää kuljetuspalveluita. (Romanien ryhmä)

Tätä päivätoimintaa ei ole varaa, ei saa digitalisoida. (Muistisairaiden ryhmä)

Vaikka itse jotenkuten pärjättiinkin verkkopalveluiden kanssa, yleistä huolta kannettiin heistä, joilla ei ole osaamista tai mahdollisuuksia niiden käyttöön. Haastatteluissa tuotiin esille myös se, että viranomaisille on oikeus asioida lähettämällä lomakkeita kirjeitse ja siitä oikeudesta ei tule luopua.

Kaikkia voi [kirjeitse] lähettää. Ei varmana oo sellast asiaa, mitä ei voi. Mutta se, että esimerkiksi nytte mul on kotitalousvähennys ollu vuoskausia. Nytte viime keväänä, mä aina laitan nyt sen kirjallisena sitte sen kotitalousvähennyslomakkeen Verohallintoon, ja sitte ne lisää siihen ja sit mä saan palautusta. Viime keväänä mulle tuli tekstiviesti, että, mä en nyt muista sitä sanamuotoa, oliko se, että oletteko ystävällinen ja laitate tietokoneelle tai jotain tällasta. Mutta mä laitan silti paperilla. Mä saan laittaa paperilla. (Omaishoitajien ryhmä)

KESKEISET NOSTOT

■ **Palvelujen digitalisaatio on ikääntyneiden suurin huolenaihe:** Yli 80 % yli 74-vuotiaista on huolissaan palvelujen digitalisoitumisesta. Digihuoli on vahvasti yhteydessä yleiseen huoleen palvelujen riittävydestä ja voi heikentää luottamusta tulevaisuuteen sekä henkilökohtaista turvallisuuden tunnetta.

■ **Digihuoli ja heikompi sosioekonominen asema kytkeytyvät toisiinsa:** Huoli digitalisaatiosta on suurinta heillä, joilla on matalampi koulutus, pienemmät tulot ja heikompi osallisuuden kokemus. Palvelujen siirtyminen verkkoon voi heikentää heidän osallisuuttaan entisestään, sillä heillä ei välttämättä ole laitteita, osaamista tai tukea niiden käyttöön.

■ **Digitalisaatio ja sote-uudistus ovat heikentäneet lähipalveluita ja lisänneet eriarvoisuutta:** Palveluiden saatavuuteen liittyvät konkreettiset ongelmat vaikuttavat lisääntyneen. Tällaisia ovat esimerkiksi lääkäriaikojen saamisen vaikeus, pitkät asiointimatkat ja tutun palveluhenkilön puuttuminen. Erityisesti maaseudulla, vieraskielisillä ja muistisairailta digitaaliset palvelut ja fyysisten palvelupisteiden karsiminen voivat aiheuttaa vakavia haasteita arjessa selviytymiseen.

4.3 Arjen turvallisuus

Ikääntyneistä omissa kodeissaan asuu valtaosa, yhdeksän kymmenestä ja yksin asuminen on yleistä vanhimmissa ikäluokissa. Paikoillaan vanhenemista ja kotihoitoa painottavan vanhuspolitiikan myötä arjen turvallisuuteen liittyvät haasteet lisääntyvät. Tässä luvussa tarkastelemme ikääntyneiden kotona asumisen turvallisuutta sekä siihen liittyvien riskien että sitä vahvistavien tekijöiden kautta.

4.3.1 Kotona asumisen turvallisuus ja siihen liittyvät riskit

Yli 74-vuotiaiden kyselytutkimuksessa selvitettiin asumisen ja turvallisuuden välistä yhteyttä väitteellä ”Koen oman kotini/asumismuotoni turvalliseksi”. Väittämään vastattiin viisiportaisella asteikolla, jossa 5=täysin samaa mieltä ja 1=Täysin eri mieltä, muut arvot asettuivat näiden välille. Vastaajista suurin osa, 82 % oli ainakin jokseenkin samaa mieltä väittämän kanssa. Vastaajista vain pieni osa, 6 % ei kokenut asumismuotoaan turvalliseksi. Jos ei koe kotiaan turval-

liseksi, koettu turvallisuuden tunne oli selvästi heikompa. Kotinsa tai asumismuotonsa turvattomaksi kokeneista vain 44 % koki elämänsä turvalliseksi, kotinsa tai asumismuotonsa turvalliseksi kokevista puolestaan 78 %. Kokemus oman toimijuuden tasosta heijastuu asumismuodon koettuun turvallisuuteen. Jos ei koe pystyvänsä asioiden hoitoon siinä missä muutkin tai kokee vaikeuksia asiointissa tai harrastustoiminnassa, kotikaan ei tunnu yhtä turvaliselta kuin muilla.

Asumisen koetulla turvallisuudella oli lievä yhteys asumisen muotoon. Omakotitalossa asuvista hieman useampi koki asumisensa turvattomaksi kuin kerrostalossa asuvat. Yksin asuvat kokivat asumisensa hieman harvemmin turvalliseksi kuin kaksin asuvat. Hyvin toimeentulevat kokivat kotinsa ja asumismuotonsa turvallisemmaksi kuin muut. Ero kaupunki- ja maaseutualueilla asuvien välillä oli selvempi. Maaseudulla koti tuntui turvaliselta harvemmin (76 % vastaajista) kuin kaupunkialueilla (84 % vastaajista).

Oman kodin turvattomaksi kokevat olivat epävarmempia siitä, että saisivat hätätilanteessa apua nopeasti. Asumisen apuvälineillä, kuten pesutilojen tukikaiteilla ja kahvoilla, vuotovahdeilla tai -hälyttimillä, turvaliedellä ei ollut yhteyttä kodin ja asumisen koettuun turvallisuuteen. Joten niiden tarve ei ainakaan heikentänyt turvallisuuden tunnetta. Vanhus- ja sosiaalityön, kiireellisen ensihoidon ja pelastuslaitoksen vaikutus turvallisuuden tunteeseen oli heikompi kotinsa turvattomaksi tuntevilla.

Vastaajien arviot omaan turvallisuuteen liittyvästä toimijuudesta antavat aiheita huoleen (kuva 7). Vain vähän yli puolet yli 74-vuotiaista vastaajista arvioi, että he pystyvät käyttämään asuntonsa hätäpoistumisreittiä tai ovat ladanneet 112-sovelluksen. Kokemus siitä, että osaisi toimia yllättävissä kriisitilanteissa oli positiivisessa yhteydessä turvalliseksi koettuun kotiin, samoin se, että pystyy käyttämään asunnon hätäpoistumisreittiä ja tietää, missä lähin väestönsuoja ja kokoontumispaikka hätätilanteessa on. Myös se, että osaa ensiaputaidot ja tulipalon alkusammutuksen, lisäsi kokemusta oman kodin turvallisuudesta.

Kuva 7. Prosenttiosuudet niistä kyselytutkimuksen yli 74-vuotiaista vastaajista, jotka olivat valinneet kyseisen väittämän.

Haastatteluryhmissä puhuttiin hyvin vähän omasta kodista ja sen turvallisuudesta. Enemmän puhuttiin kodin ulkopuolisen lähiympäristön turvallisuudesta. Kodin tärkeys turvallisuuden tunteelle yleisellä tasolla tuli kuitenkin selkeästi esille.

Haastattelija: Miten, jos ajattelette sitä, että onko ikä muuttanu sit niitä asioita, jotka sitä turvaa tuottaa? Et nyt ikääntyneempänä sitte ajattelis vähän eri lailla niistä turvallisuuden lähteistä. Jotkut asiat onko muuttuneet tärkeemmiksi?

Haastateltava: Koti. Kaikki nyökkää täällä, että niin, koti. (Saamelaisten ryhmä)

Harvaan asutulla alueella sen varmistaminen, että koti pysyy lämpimänä sähkökatkojen aikana tai silloin, kun ei itse jaksu huolehtia lämmityksestä, on

tärkeä turvallisuustekijä. Mahdollisuus lämmittää asuntoa puilla ja valmistaa ruokaa puuhellalla tuki turvallisuuden tunnetta. Jotta polttopuita olisi tarvittaessa, niiden tekoon ikääntyneet tarvitsevat osaavaa apua, koska kaikilla ei ole auttamaan pystyviä läheisiä. Samoin piha-alueen lumitöistä selviäminen on usein haasteellista iäkkäälle asukkaalle.

Ja sitten, että miten tuolla syrjässä asuu moni, ja siel ei olekaan puulämmitteisiä. Eilen illalla soitti tämmönen melkeen 80-vuotias illalla myöhään, että ei jaksais enää sen lämmityksen kans, et miten hän pitäs nyt sitten toimia. Ja mie en ole tännään joutanut selvittämään, että mites toimitaan, mutta näitä tulee, ja tää on yks iso huolenaihe. Noi sähkökatkokset. (Saamelaisten ryhmä)

Kodin turvateknologiasta esillä oli turvaranneke, sen toimivuus tai toimimattomuus.

Mul on turvaranneke, joka toimii kotiloissa. Täällä se ei toimi, mä oon liian kaukana lähettimestä. 50 metriä lähettimestä tää ei toimi, sit se lopettaa toimintansa. Mä olen joutunu kaks kertaa käyttää sitä, kun mä oon kaatunu, ja mä en pääse... Jos mä kaadun lattialle, niin mä en pääse pystyyn. Kaks kertaa oon joutunu pyytää apua sieltä ja on tullu. (Päihdekuntoutujien ryhmä)

4.3.2 Läheisten tuki ja yhteisöllisyys

Vuorovaikutus toisten kanssa, sosiaalisuus ja yhteisöllisyys ovat turvallisuuden tekijöinä tärkeitä. Läheisten ja yhteisöjen vaikutus on merkittävä siinä, miten ikääntyneiden turvallisuuden tunne kokonaisuudessaan rakentuu ja kuinka vakaalla pohjalla se on. Suurin ero yli 74-vuotiaiden ja nuorempien välillä näkyikin siinä, miten paljon perhe, ystävät ja toiset ihmiset vaikuttavat turvallisuuden tunteeseen. Vaikka luottamus toisia ihmisiä kohtaan ei ikääntyneillä ole muita suurempaa, toisten ihmisten vaikutus omaan turvallisuuden tunteeseen on merkittävästi suurempi kuin alle 75-vuotiailla. Ikääntyneistä 84 % vastasi perheen lisäävän turvallisuuden tunnettaan, 53 % naapurien ja 52 % toisten ihmisten. Alle 75-vuotiailla vastaavat osuudet ovat alhaisempia. Heistä 35 % kokee naapureiden ja 40 % toisten ihmisten ja parantavan turvallisuuden tunnettaan. Vain pieni osuus, 7 %, yli 74-vuotiaiden vastaajista koki naapurien heikentävän turvallisuuden tunnettaan. Tämä kuitenkin vastaa väestöllisesti lähes 50 000 ikääntynyttä.

Yksin asuvilla perheen merkitys turvallisuuden tunteelle oli vähän heikompi kuin kaksin asuvilla, mutta ystävien ja toisten ihmisten merkitys oli yhtä suuri ja naapurien merkitys hieman suurempi kuin kaksin asuvilla. Ystävien merkitys ikääntyneiden turvallisuudelle oli hieman alhaisempi kuin perheen: ystävät paransivat vastaajista 81 % turvallisuutta. Vastaava osuus alle 75-vuotiaista on hieman alhaisempi, 76 %. Ystävien yhteys turvallisuuden tunteeseen ja elämän turvalliseksi tuntemiseen oli yhtä vahva kuin poliisin osalta.

Ikääntyneillä on myös enemmän useita erilaisia ystäväpiirejä kuin muulla väestöllä. Vastaajilla, joilla oli useita erilaisia ystäväpiirejä ja jotka olivat hyvin verkottuneita ja kuuluivat monenlaisiin ryhmiin ja verkostoihin, turvallisuuden tunne oli parempi (Pearson χ^2 , $p=0,001$). He myös luottivat toisiin ihmisiin enemmän (Pearson χ^2 , $p<0,001$). Sosiaalisesti verkottuneilla ihmisillä oman pärjäämiskyvyn vaikutus koettuun turvallisuuden tunteeseen oli muita vahvempi (Pearson χ^2 , $p<0,001$): sosiaalisesti verkottuneista 77 % koki elämänsä turvalliseksi, muista 67 %. Sosiaalisesti verkottuneilla vastaajilla oma pärjäämiskyky selitti 12,7 % turvallisuuden tunteen vaihtelusta, muilla selityssaste oli 11,4 %.

Naapurien, ystävien, toisten ihmisten ja perheen vaikutus omaan turvallisuuden tunteeseen oli kaupungissa ja maalla yhtä positiivinen. Tutkimusaineiston perusteella kaupunkeihin ei liity sosiaalisen vieraantumisen ilmiötä yhtään enempää kuin maaseutuunkaan. Yhteys toisiin ihmisiin ja yhteisöihin liittyi voimakkaasti koettuun osallisuuteen. Mitä korkeampi osallisuus, sitä myönteisempi yhteys toisiin ihmisiin oli, ja se heijastui myös parempaan turvallisuuden tunteeseen.

Joka neljäs tutkimukseen vastannut ikääntynyt kertoi olevansa yksinäinen. Ikävuosien lisääntyessä yksinäisyyden kokemus kasvoi, samoin huoli läheisten menettämisestä. Kuitenkin 75–79-vuotiaissa oli vähemmän yksinäiseksi itsensä kokevia kuin nuoremmissa väestössä. Itsensä voi tuntea yksinäiseksi, vaikka kokisi itsensä hyvin verkottuneeksi ja vaikka ystäväpiirejä olisikin. Joka kolmas ikääntynyt, jolla oli erilaisia ystäväpiirejä, koki yksinäisyyttä. Niistä, joilla ei erilaisia ystäväpiirejä ollut, yksinäisyyttä koki hieman useampi (38 %). Ikääntyneiden yksinäisyyttä esiintyi kaupunkialueilla ja maaseudulla yhtä paljon, mutta kaupungeissa vastaajat olivat jonkin verran verkottuneempia.

Yksinäisyys heikentää turvallisuuden tunnetta. Kun kokee, ettei kukaan välitä itsestä, kokee elämänsä turvattomammaksi. Itsensä yksinäiseksi kokevista 61 % koki elämänsä turvalliseksi. Niistä, jotka eivät kokeneet yksinäisyyttä, elämänsä turvalliseksi kokevien osuus oli 77 %.

Vaikeudet asioinnissa ja harrastustoiminnassa pienentävät ystäväpiirejä ja suuri huoli omasta tai läheisen terveydestä ja hyvinvoinnista sekä läheisen menettämisestä oli yhteydessä korkeampaan yksinäisyyden tunteeseen. Kuluneen vuoden mittaan koettu oma vakava sairastuminen heikensi sosiaalisia verkostoja ja lisäsi yksinäisyyttä sekä kokemusta siitä, ettei kukaan välitä itsestä. Samalla se kuitenkin myös hieman lisäsi naapureiden myönteistä vaikutusta turvallisuuden tunteeseen.

Vastaajista 6 % piti jossain määrin todennäköisenä, että joutuu seuraavan kolmen vuoden aikana läheisen kaltoinkohtelemaksi. Näiden ikääntyneiden luottamus toisiin ihmisiin, terveydenhuoltojärjestelmään sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen toimijoihin oli keskimäärin muita matalampi. He ovat joutuneet muita selvästi useammin omaisuusrikoksen ja sanallisen häirinnän uhriksi viimeisen vuoden aikana. Kaltoinkohtelun kohteeksi joutumista pidettiin jonkin verran todennäköisempänä maaseutualueilla. Todennäköisyys joutua sosiaali- ja terveysalan ammattilaisen kaltoinkohtelemaksi arvioitiin hieman suuremmaksi, 8 % vastaajista oli sitä mieltä, toisaalta 73 % piti uhkaa epätodennäköisenä. Sen sijaan seniori- ja palvelutalojen asukkaista (n=39) 19 % arveli todennäköisesti joutuvansa sosiaali- ja terveydenhoidon ammattilaisen kaltoinkohtelemaksi seuraavan kolmen vuoden aikana.

Kyselytutkimuksessa niiden vastaajien osalta, jotka pitivät todennäköisenä joutumistaan sosiaali- ja terveydenhoidon ammattilaisen kaltoinkohtelemaksi, korostuivat muun muassa he, joilla oli selviä taloudellisia vaikeuksia tai jotka eivät tulleet kovin hyvin toimeen, yksin asuvat, naiset, sanallista häirintää kokeneet, ristiriitoja vanhojen ja nuorten välillä kokevat ja sisemmällä kaupunkialueilla asuvat.

Haastatteluissa tuli esille, että yhteisöllisyys on monella tavalla murroksessa eikä se välttämättä suojaa ikääntyneitä kaltoinkohtelulta ja taloudelliselta hyväksikäytöltä. Kielellisten ja kulttuuristen vähemmistöjen keskuudessa yhteisöllisyys on menettämässä merkitystään ja koossapitävää voimaansa. Vähemmistöryhmissä pohdittiin, irtaantuuko oman ryhmän nuoriso suomalaisessa kulttuurissa yhä enemmän perheyhteisöstään ja kulttuuritaustastaan. Jotta lapset olisivat yhdenvertaisia ja pärjäisivät suomalaisessa yhteiskunnassa, heitä on kasvatettu yksilökeskei-

simmiksi, mikä myös muuttaa yhteisön arvoja. Tämä puolestaan herättää huolta siitä, mikä on jatkossa iäkkäiden asema omassa yhteisössä ja huolehditanko heistä riittävästi.

[M]eki ollaan yhteisöllinen kulttuuri, mutta ei meidän vanhuksista enää pietä niin hyvää huolta ku ennen. (Romanien ryhmä)

Toisaalta yhteisöllisyyden suhteen oli odotettavissa päinvastaistakin kehityskulkua: vanhuspalveluiden riittämättömyyden vuoksi perheyhteisöllisyys vahvistuu, kun lapset joutuvat ottamaan enemmän vastuuta vanhemmistaan.

Haastatteluryhmissä tuli selkeästi esille se, että toimintakyvyn heikentyessä riippuvuus omista läheisistä ja heiltä saatavasta avusta kasvaa. Erityisesti puolison, omien lasten ja lastenlasten rooli korostuu. Uusperhekuviot voivat joko kasvattaa turvaa antavien läheisten verkostoa tai sitten jännitteillään vaikeuttaa tuen saamista. Vieraskielisille ikäihmisille kielitaitoisten lasten ja lastenlasten apu ajankohtaisten uutisten välittämisessä sekä palvelujen ja tukien hakemisessa on välttämätöntä. Muistisairailta oman puolison ja hänen jaksamisensa merkitys korostuu.

Ja sitte tyttären perhe ja ne lapset, kolme lasta, niin ne tuottavat hyvin paljon tämmöstä tunnetta, että ne pitää kyllä meistä huolen. (Muistisairaiden ryhmä)

Suoran avun lisäksi iäkkäiden läheiset varmistavat säännöllisellä yhteydenpidollaan, että iäkkäiden voinnissa tapahtuvat muutokset tulevat huomatuksi – erilaiset varmistussoitot joko perheenjäsenten tai ystävien välillä ovat yleisiä. Joskus lapset saattavat myös muuttaa oman ikääntyvän vanhempansa lähele.

Ku mä jäin viis vuotta sitte leskeksi, niin sitte kaks vuotta mä asuin sitte yksin, ja sitte vanhin tytär sano sitte nuorimmalle, et etteks te vois äitin kans mennä yhdessä asumaan, että jäis huoli pois kaikilta sitte. Niin me sitte on asuttu nyt kolme ja puol vuotta sitte yhdessä. Ja ihan hyvin on menny. (Omaishoitajien ryhmä)

Myös naapurien merkityksestä puhuttiin. Naapuriyhteisöllisyys ei kuitenkaan aina toimi odotetulla tavalla. Esimerkiksi kerrostaloissa yksinäinen vanhus saattaa kuolla kotiinsa, ilman että kukaan huomaa. Kaupunkien ohella naapurien kanssakäymien voi vähentyä myös maaseudulla. Saamelaisten ryhmässä kerrottiin, että kyläily on pohjoisessakin vähentynyt. Vanhetessa omat ikätoverit käyvät vähiin eikä omasta kodista jakseta lähteä pidemmälle.

Ku yksin asuu syrjässä, nii ei se oo niin sanottua, että sinne sattuu ketään tulemaan. Jos ei erikseen pyydetä. Kylästä kulttuuri kuitenkin täälläkin on vähentynyt siitä, mitä se on ollut. Enää ei lähetä kylään. (Saamelaisten ryhmä)

Mutta sillä lailla kylästä kulttuuri on loppunut tai heikentynyt siitä, ei se loppunut ole. Ja sehän on yks turvallisuuksikijä, että tietää, että joku tulee ja joku on olemassa. (Saamelaisten ryhmä)

KESKEISET NOSTOT

■ **Yksinäisyys ja kaltoinkohtelun pelko heikentävät turvallisuutta:** Joka neljäs ikääntynyt kokee yksinäisyyttä, mikä heikentää merkittävästi turvallisuuden tunnetta. Lisäksi pieni mutta merkittävä osa (6–8 %) pelkää joutuvansa läheisen tai sote-ammattilaisen kaltoinkohtelemaksi.

■ **Sosiaaliset suhteet ovat ikääntyneiden tärkein turvan lähde:** Perhe, ystävät ja naapurit lisäävät ikääntyneiden turvallisuuden tunnetta huomattavasti enemmän kuin nuoremmilla väestöryhmillä. Laajat sosiaaliset verkostot ja korkea osallisuuden kokemus ovat suoraan yhteydessä parempaan turvallisuuden tunteeseen.

■ **Oma koti koetaan turvalliseksi, mutta turvallisuuden tunne kytkeytyy omaan toimintakykyyn:** Suurin osa ikääntyneistä kokee kotinsa turvalliseksi. Turvallisuuden tunteeseen ei vaikuta niinkään tekniset apuvälineet, vaan asukkaan oma kokemus pärjäämisestä: usko omaan ensiaputaitoihin sekä kykyyn selviytyä kriiseistä ja hoitaa asioita itsenäisesti lisäävät merkittävästi kodin koettua turvallisuutta. Turvattomuuden tunne on yleisempää maaseudulla ja yksin asuvilla.

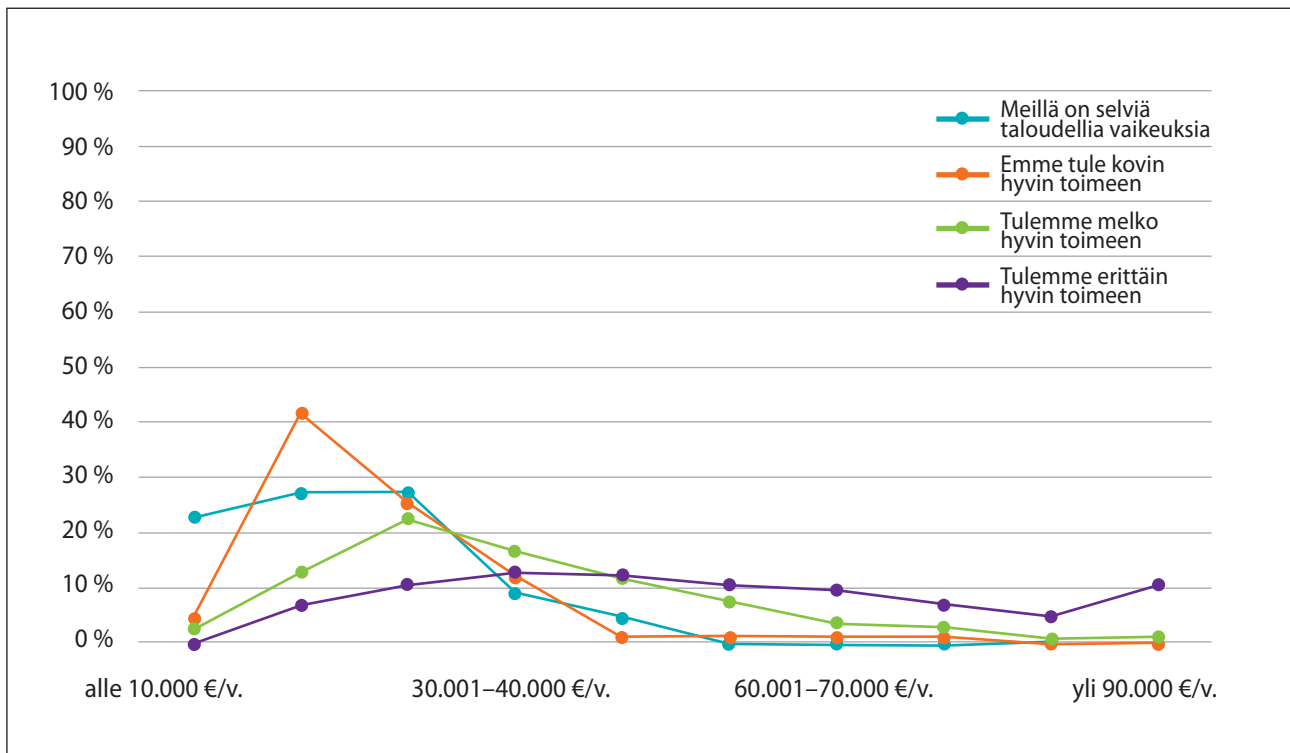
4.4 Sosioekonomiset haasteet

Huono-osaisuuden ja eriarvoisuuden kasvu vähentää yhteiskunnan sosiaalista kestävyttä. Se on yhteydessä muun muassa vähäisempään ihmisten väliseen luottamukseen, luottamukseen julkisiin instituutioihin ja turvallisuuden tunteeseen. Ikääntyneet kokevat huolta toimeentulosta ja eläketulojen riittävydestä tarpeellisiin palveluihin. Pienituloisuus on ikääntyneillä yleisempää kuin muulla väestöllä lukuun ottamatta nuoria aikuisia (20–27 v.). Vuonna 2023 pienituloisia 64 vuotta täyttäneistä sitä vanhemmista oli 13 % eli noin 173 000 henkilöä (Tilastokeskus 2025e). Pienituloisuus korostuu ulkomaalais-taustaisilla ikääntyneillä. Heistä pienituloisia oli lähes puolet, 40 %. Pitkittyneesti pienituloisten osuus kasvaa vanhemmissa ikäluokissa. Jo yksi neljästä 88 vuotta täyttäneestä oli pienituloinen. Pienituloisuus on yleisempää naisilla ja yksinasuvilla kuin miehillä ja kaksinasuvilla. Tässä luvussa tarkastelemme toimeentulon, terveyden ja toimintakyvyn yhteyksiä ikääntyneiden turvallisuuden kokemuksiin.

4.4.1 Toimeentulon haasteet

Kyselytutkimukseen osallistuneilta kysyttiin arviota oman perheen taloudellisesta tilanteesta nelipor-taisella asteikolla. Vastaajista kahdella prosentilla oli selviä taloudellisia vaikeuksia ja kahdeksan prosenttia ei tullut kovin hyvin toimeen. Loput vastaajista tulivat toimeen joko melko hyvin (60 %) tai erittäin hyvin (20 %).

Yli 74-vuotiaiden kokemus taloudellisesta tilanteestaan oli parempi kuin muulla väestöllä, vaikka talouden tulot ovat matalampia. Ikääntyneiden osalta nähdään, että koetut taloudelliset ongelmat kytkeytyvät lähes kokonaan alle 40 000 euron yhteenlaskettuun bruttotulotasoon (kuva 8). Toisaalta jo alle 20 000 euron tuloilla voidaan kokea tultavan erittäin hyvin toimeen, mikä on osoitus siitä, että pelkkä tulojakauma ei ennusta koettua taloudellista tilannetta.

Kuva 8. Vastaajien prosentuaaliset osuudet koetusta taloudellisesta tilanteesta suhteessa talouden yhteenlaskettuihin bruttotuloihin.

Pelkkien talouden tulojen sijaan itse arvioidulla taloudellisella tilanteella oli voimakas yhteys turvallisuuden tunteeseen, luottamukseen, osallisuuteen ja omaan toimijuuteen. Koetut taloudelliset ongelmat kytkeytyivät suurempiin huoliin ja kavensivat tulevaisuuden näkymiä. Selviä taloudellisia vaikeuksia kokevista vastaajista 41 % koki oman elämänsä turvalliseksi, jotka eivät tulleet kovin hyvin toimeen 48 %, melko hyvin toimeentulevista 71 % ja erittäin hyvin toimeentulevista 82 %.

Koettu toimeentulo jakoi suomalaiset ikääntyneet voimakkaasti erilleen talouteen liittyvien huolten osalta. Toimeentuloon liittyvät vaikeudet huolestuttivat yhdeksää kymmenestä ikääntyneestä, joilla oli jokin verran tai paljon taloudellisia vaikeuksia. Niistä, jotka tulivat erittäin hyvin toimeen, 85 % ei kokenut huolta toimeentulosta. Kaksi kolmesta erittäin hyvin toimeentulevasta ei ollut huolestunut mahdollisuudesta ennakoita tulevaa – kolme neljästä jonkinlaisia taloudellisia vaikeuksia kokevista sen sijaan oli aiheesta huolestunut.

Huoli palveluista ja niiden saatavuudesta oli yleisempää niillä, jotka kokivat taloudellisen tilanteensa heikompänä. Heitä huoletti useammin ikääntyneiden

palvelut ja laadukkaiden sosiaali- ja terveyspalveluiden ja kotihoidon saatavuus. Erittäin hyvin toimeentulevista 53 % oli huolissaan siitä, että kotihoidon taso on Suomessa riittämätön mutta heistä, jotka eivät tulleet kovin hyvin toimeen, huolissaan oli 66 %.

Koetut toimeentulon vaikeudet heijastuvat heikompaan kokemukseen suomalaisen yhteiskunnan oikeudenmukaisuudesta. Lähes puolet niistä, jotka kokivat selviä taloudellisia vaikeuksia tai eivät tulleet kovin hyvin toimeen pitivät Suomea enemmän epäoikeudenmukaisena kuin oikeudenmukaisena. Taloudelliset vaikeudet purkautuivat lisääntyneenä katkeruutena yhteiskuntaa kohtaan. Niistä, joilla oli jonkinlaisia taloudellisia ongelmia, kahdeksan kymmenestä oli huolissaan omasta jaksamisestaan ja psyykkisestä hyvinvoinnistaan.

Heikoksi koetun taloudellisen tilanteen rapauttava vaikutus luottamukseen oli suuri. Niistä, jotka eivät tulleet kovin hyvin toimeen tai joilla oli selviä taloudellisia vaikeuksia, 36 % ei luottanut terveydenhuoltojärjestelmään ja 27 % ei luottanut sosiaali- ja terveyspalvelujen toimijoihin. Epäluottamus oli kaksinkertaista muihin verrattuna. Myös luottamus toisiin ihmisiin oli paljon matalammalla tasolla.

Näkemykset suomalaisen yhteiskunnan suunnasta värittyivät taloudellisten vaikeuksien läpi. Puolet niistä ikääntyneistä, joilla oli vaikeuksia, piti todennäköisenä, että yhteiskunnallinen eriarvoisuus syvenee. Toisaalta myös kolmannes niistä, joilla meni taloudellisesti paremmin tai erittäin hyvin, piti eriarvoisuuden syvenemistä todennäköisenä. Tämä on hätkähdyttävä näkemys Suomen suunnasta. Käsitys eriarvoisuuden syvenemisestä oli yhteydessä kokemukseen suomalaisen yhteiskunnan oikeudenmukaisuudesta. Niistä, jotka pitivät eriarvoistumiskehityksen syvenemistä todennäköisenä, reilu kolmannes koki, että Suomi on epätasa-arvoinen yhteiskunta. Eriarvoistumiskehitystä todennäköisenä pitävien joukossa korostuivat selvästi esimerkiksi huolet väestöryhmien välisestä vastakkainasettelusta, alueellisesta eriytymisestä hyvinvoinnin suhteen, köyhyyden ja vähäosaisuuden kehittymisestä ja mahdollisuudesta saada laadukkaita sosiaali- ja terveystaloutta. Tässä joukossa oltiin myös useammin sitä mieltä, että poliisi ei kohtelee kaikkia tasa-arvoisesti.

Eriarvoistumisnäkemys oli erityisen voimakkaasti yhteydessä huoleen suunnasta, johon nykyinen hallitus on Suomea viemässä, 83 % oli huolissaan siitä, 50 % erittäin huolestunut. Useampi kuin joka kolmas yli 74-vuotias siis ajattelee, että Suomessa ei poliittisesti eikä instituutioiden toimin kyetä estämään eriarvoistumiskehitystä sen erilaisine yhteiskuntaa rapauttavine seurauksineen. Näkemys on pessimistinen. Eriarvoistumiseen uskovat suhtautuvatkin vähemmän luottavaisesti tulevaisuuteen.

Joka neljäs yli 74-vuotias piti väestöryhmien välisten vastakkainasettelujen kehittymistä todennäköisenä, heistä, joilla oli taloudellisia ongelmia, 35 %. Vastaajat, joilla oli taloudellisia ongelmia, hahmottivat ristiriidat hyvin- ja heikosti toimeentulevien, kasvukeskusten ja syrjäseudun sekä poliitikkoja ja kansan välillä selvästi voimakkaampia kuin hyvin toimeentulevat.

Heikompi taloudellinen asema heijastui jopa siihen, miten paljon vastaajat luottivat saavansa nopeaa apua hätätilanteessa. Ero hyvin- ja huonosti toimeentulevien välillä oli paljon suurempi kuin alueellinen ero sisempien kaupunkialueiden ja harvaan asutun maaseudun välillä.

Ystävien, naapurien ja perheen vaikutus turvallisuuden tunteeseen ei liittynyt taloudelliseen tilanteeseen. Heikoimmassa tilanteessa ovat ne ikääntyneet, joilla on taloudellisia vaikeuksia ja puutteelliset sosiaaliset turvaverkot. Vaikka yksinäisyyttä esiintyi kaikissa sosioekonomisissa ryhmissä, se oli yleisempää niiden osalla, joilla oli myös taloudellisia haasteita. Vastaajista, jotka eivät tulleet kovin hyvin toimeen tai joilla on selviä taloudellisia vaikeuksia, yksinäiseksi itsensä koki 36 %, hyvin toimeentulevista 23 %.

Ryhmähaastatteluissa ilmeni, että oman taloudellisen tilanteen heikkeneminen ja epävarmuus tulevaisuudesta kehityksestä heikentää turvallisuuden kokemusta. Tämä tuli esille etenkin vieraskielisten ryhmissä, joissa asumisen maksut, kalliit lääkkeet ja epävarmuus tukien saamisesta aiheuttivat huolta. Lääkärissä käyminen saattoi jäädä rahan puutteesta väliin tai ei ollut varoja bussimatkaan, jotta olisi voinut hoitaa asioitaan tai osallistua toimintaan. Vieraskielisten ryhmissä toivottiin pitkäaikaisempia päätöksiä sosiaalitukiin sekä mahdollisuuksia lisätienesteihin ja palkkatuloihin myös eläkkeellä.

[K]oska me ollaan kaikki eläkeläiset ja meillä on paljon menoja, kaikki, mutta taloudellinen tilanne, se on vähän heikko. Me toivomme, että taloustilanne vähän nousee ja tulee vähän paremmaks[...] (Vieraskielisten ryhmä)

[M]eillä aina tulee enemmän sairauksia kuin nuorille. Ja me tarvitsemme enemmän lääkettä ja tarvii enemmän eri asioita, ja tässä vaikuttaa myös taloudelliset asiat. (Vieraskielisten ryhmä)

[A]sunto tulee nousee hinta ja... minä yritän vaihtaa pieni asunto, mutta ei koskaan saa, odottaa pitkä aikaa ja hakee monta kertaa, ei onnistu. (Vieraskielisten ryhmä)

Vuokra nousee ja asumistuki tippuu. (Vieraskielisten ryhmä)

Samoin romanit kertoivat iäkkäiden heikosta taloudellisesta asemasta, jolla on juurensa yhteisön historiassa: kiertävä elämä, koulutuksen puute, katkonainen työura ja avioliittojen solmimattomuus ovat vaikuttaneet eläkkeisiin ja tukien saamiseen. Lisäksi pientä eläkettä saavat vanhukset antavat rahaa lapsilleen ja tinkivät näin omista perustarpeistaan. Aineistosta nousi esiin, että seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla rikkonainen työelämä on yleistä ja eläkkeet ovat jääneet sen vuoksi pieniksi.

[M]eijän kaikilla vanhuksilla on huono-osaisuutta. Ja sitte se, mikä liittyy vielä meijän vanhukseen, että köyhyys on siellä, se sosiaaliekonominen asema, että ei oo kertyny sitä työeläkettä monellakaan, ne elää sillä tavallisella Kelan kansaneläkkeellä, ja siitä vuokrat ja lääkkeet ja kaikki, ni joutuu tinkimään monista elämän perusasioista. Ni tää aiheuttaa kyllä paljo sitte vanhuksilla masennusta ja sitä turvattomuutta, sellasta, et miten mä pärjään ja miten mä selviän ja kellä ei oo sit sitä yhteisön tukea tai omia lapsia tai lapsenlapsia, ni ne on vielä heikommassa asemassa. (Romanien ryhmä)

Joissakin ryhmissä tuli ennemmin esille toimeentuloon liittyvien riskien pohdinta ja varautuminen kuin akuutit taloushuolet. Esillä oli huoli putkiremontista, vakuutukset sekä edunvalvontavaltuutuksen tekeminen. Myös rahojen menettämisestä erilaisten huijausten vuoksi keskusteltiin.

4.4.2 Terveys ja toimintakyky

Kyselyyn vastanneista yli 74-vuotiaista 16 % oli kokenut vakavan sairastumisen ja 4 % vakavan tapaturman kuluneen vuoden aikana. Sairastuneita oli tutkimuksen aineistossa suunnilleen yhtä paljon eri ikäisissä, eikä esimerkiksi koulutustaustan suhteen määrissä ollut vaihtelua. Sairastuneissa oli kuitenkin enemmän niitä, jotka vastatessaan kokivat taloudellisia ongelmia, 16 %. Muiden osalta taloudellisia ongelmia oli yhdeksällä prosentilla.

Vakava sairastuminen heikensi vastaajien hyvinvointia ja turvallisuutta. Kahdentoista kuukauden aikana vakavan sairastumisen kokeneiden osallisuusindeksi oli hieman alhaisempi kuin muilla vastaajilla. Oman

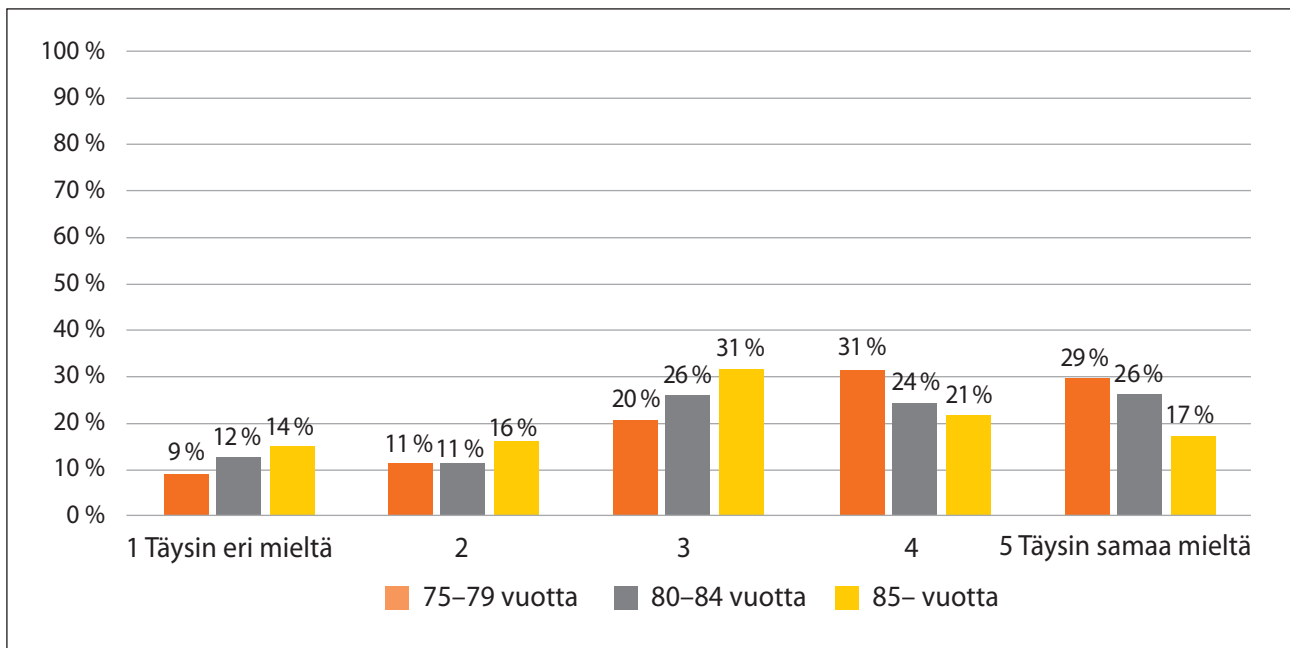
toimijuuden osalta vaikutus oli suurempi: sairastuneiden osalta niitä, jotka eivät kokeneet kykenevänsä hoitamaan asioita yhtä hyvin kuin muut, oli 28 %, muiden osalta 22 %. Niiden osuus, jotka suhtautuivat luottavaisesti tulevaisuuteen, oli sairastuneissa 54 %, muissa 61 %. Vakavasti sairastuneista elämänsä koki turvallisiksi 65 %, muista 70 %.

Koettujen huoltien määrä kasvaa sairastuessa: vakavan sairauden kokeneet olivat useammin huolissaan omasta terveydestä ja hyvinvoinnista mutta myös muistin heikkenemisestä, läheisen terveydestä ja hyvinvoinnista sekä toimeentuloon liittyvistä vaikeuksista. Liikkumisen turvallisuus huolestutti sairastumisen kokeneita enemmän, samoin kaatuminen ja tapaturmat.

Vakavan sairastumisen kokeminen lisäsi huolta omasta jaksamisesta ja psyykkisestä hyvinvoinnista. 84 % heistä oli siitä huolissaan, muista vastaajista huolissaan oli 67 %. Vakavan sairastumisen kokeneista 13 % koki myös usein, ettei kukaan välittänyt heistä. Muista tällainen kokemus on kahdeksalla prosentilla. Hieman useampi, 27 %, tunsikin itsensä yksinäiseksi kuin muista yksinäisyyttä koki 24 %.

Sairastumisen kokeneiden näkemykset palveluista eivät olleet sen huonompia kuin muilla. Esimerkiksi ikääntyneiden palveluiden riittävydestä oli huolissaan yhtä moni vakavasti sairastunut kuin muistakin, yhdeksän kymmenestä vastaajasta, ja kotihoidon tasoa piti riittämättömänä yhtä moni vakavan sairastumisen kokeneista kuin muistakin, joka kuudes kymmenestä. Lisäksi heistä, jotka olivat kokeneet vakavan sairastumisen, useampi koki terveyspalvelujen ja Kelan lisäävän turvallisuuden tunnettaan kuin heistä, jotka eivät olleet sairastumista vuoden aikana kokeneet.

Ikääntyessä toimintakyky heikkenee vähitellen, vaikka tapaturmia ei olisi tapahtunut eikä sairauksia olisi. 75–79-vuotiaista vastaajista 60 % koki pystyvänsä hoitamaan asioita siinä missä muutkin ihmiset, mutta yli 85-vuotiaista enää 38 % (kuva 9).

Kuva 9. Ikäryhmittäiset jakaumat vastauksista väittämään ”Pystyn hoitamaan asioita yhtä hyvin kuin muutkin ihmiset” asteikolla 1–5.

Kyselyaineistosta voitiin myös muodostaa moniongelmaisten ikääntyneiden joukko ja tarkastella, miten se näyttäytyi tutkimusaineiston läpi. Moniongelmaisuuksien ilmiötä päätettiin lähestyä rajaamalla vastaajista joukko, johon kuuluvat kokevat itsensä yksinäiseksi, jotka ovat kuluneen 12 kuukauden aikana sairastuneet vakavasti, ja jotka kokevat, etteivät kykene hoitamaan asioita yhtä hyvin kuin muut. Näin muodostettuun joukkoon kuului 49 henkilöä 1128 vastaajan joukosta. Tiukemmat rajaukset, esimerkiksi koettujen taloudellisten ongelmien sisällyttäminen ehdoksi supistivat ryhmän liian pieneksi tarkastelua varten. Vastaajia, joilla täyttyi asetetuista ehdosta yksi tai kaksi, oli 829. Valitut ongelmat ovat yleisiä, mutta niiden yhtäaikainen esiintyminen koskee huomattavasti rajatumpaa joukkoa.

Muodostetussa moniongelmaisten ryhmässä korostui useita muita epäsuotuisia tekijöitä. Neljäsosa koko kyselyn väittämistä tai taustamuuttujista oli siihen yhteydessä tilastollisesti merkitsevästi (Pearson χ^2 , $p < 0,05$) ja kolmisenkymmentä muuta väittämää tai muuttujaa tilastollisesti suuntaa-antavasti (Pearson χ^2 , $p < 0,1$).

THL:n osallisuusindikaattorin suhteen erittäin heikko osallisuuden kokemus korostui; moniongelmaisten osallisuusindeksi oli 59, muiden 69. Oman elämänsä turvallisesti kokevien määrä oli moniongelmaisten

ryhmässä selvästi matalampi, 49 %, verrattuna muihin, 70 %. Moniongelmaisille oli sattunut kuluneen vuoden aikana useammin myös vakava tapaturma. Asiointi ja harrastustoiminta oli harvemmin vaivatonta. Moniongelmaiset asuivat selvästi useammin jo kotihoidon tai palveluasumisen piirissä.

Oman perheen talouden tilan heikoksi kokevien määrä oli moniongelmaisten kohdalla suurempi 18 % kuin muiden, 9 %, ja yhden henkilön taloudet sekä matalammat tulot korostuivat.

Kyselyaineistosta muodostetussa moniongelmaisten ryhmässä huoli läheisen menettämisestä oli korkeampi ja useammin mielessä kuin muilla, samoin läheisen terveyttä ja hyvinvointia koskevat huoli ja omaa jaksamista ja psyykkistä hyvinvointia koskeva huoli. Ylipäätään useamman samanaikaisen ongelman osuminen päällekkäin näkyi omien näkymien ja merkityksenannon kaventumisena. Joka neljännellä oli usein tunne, ettei kukaan välitä heistä, muilla vastaavaa tunnetta esiintyi yhdeksällä prosentilla. Reilu neljännes koki, ettei ole tarpeellinen muille ihmisille, kun muista vastaava kokemus oli kahdellatoista prosentilla.

Toisaalta kyselyaineistosta rajatut moniongelmaiset vastaajat eivät eronneet muista juurikaan esimerkiksi yleisen luottamuksen suhteen tai koulutuksen ja

sukupuolen osalta. Tätä voi tulkita niin, että tilanteet, jotka johtavat kasaantuviin ongelmiin, tapahtuvat jossain määrin ennakoimattomasti ja sattumanvaraisesti: esimerkiksi vakava sairastuminen, yksinäisyyden ilmaantuminen tai oman toimintakyvyn merkitävä heikkeneminen.

Haastatteluryhmissä tuotiin esille turvallisuuden tunteeseen vaikuttavat toimintakyvyn ongelmat ja sairaudet. Etenkin muistisairaudet, liikkumisongelmat ja huoli sairauksien etenemisestä heikensivät turvallisuuden tunnetta. Terveysongelmat vähensivät myös autonomiaa ja lisäsivät riippuvuutta muista, kuten puolisoista. Erilaisille apuvälineille oli tarvetta. Sairauskohtaukset, kaatumisen pelko ja ajatus yksin kuolemista aiheuttivat turvattomuutta.

[S]e kaikkein kovin pelko, et jos ois yksin ja saa semmosen sairauskohtauksen, jossa vaaditaa, että joku soittaa ambulanssi, että... (Kerrostaloasukkaiden ryhmä)

Mut turvattomuudes, nii mulle tulis ensimmäiseksi toi terveys, että saako olla terveenä ja kuinka pitkään, että se on mun mielestä se ykkösasia. (Kerrostaloasukkaiden ryhmä)

Mulle tuli sellanen tunne, että kuinka paljon mulla on nyt jatkoaikaa. Onks mulla vuos vai kaks vai loppuiks tää ihan just? En mä oo koskaan ennen tällast ajatellu, mutta nyt synttäreitten jälkeen tuli tää. (Omaishoitajien ryhmä)

Liikkumisen ongelmat toivat esille kaatumisen pelon ja tarpeen rakennetun ympäristön esteettömydestä. Muistisairaat kertoivat liikkumisympäristön hahmottamisen ongelmista. Toimintakyvyn heikkeneminen karsii menemisiä ja lisää kotiin jäämistä. Osa kertoi myös luopuneensa ajokorttista sairauden vuoksi.

Nii, ku aattelee, nii justiin se, että jos miten se saa sen, se kaatuu tai muuten, eikä pysty hyllyttämään ketään, nii se on se. (Omaishoitajien ryhmä)

Mut sit meil on niitä heikompia, joiden toimintakyky on alentunu ja ne on paljon kotona ja joku liikkuu apuvälineen kanssa, ei uskalla mennä linja-autoon, koska se linja-auto voi lähteä liikkeelle, ennen ko on kerennyt sen hameen kanssa istumaan. (Romanien ryhmä)

Tiedollisten toimintojen heikkenemisen vaikutukset tulivat esille muistisairaiden haastatteluissa. Kognitiivisten ongelmien vuoksi monista asioista kannetaan epämääräistä huolta ja turvallisuuden tunne järkkyy helposti. Riippuvuus auttavasta puolisoista kasvaa. Paikkaorientaation heikentyminen rajoittaa liikkumisen tuttuihin paikkoihin, jolloin kodin merkitys korostuu. Muistisairaana henkilön aikakokemuksessa nykyisyys ja elämänsä kulun varrella sattuneet tapahtumat voivat sekoittaa turvattomuutta tuottavalla tavalla. Mieleen palautuvat erityisesti kokemukset, joihin on liittynyt voimakas tunnetila. Tiedot paikat voivat niihin liittyvien muistojen vuoksi herättää tiedostamattomia pelkoja, joiden vuoksi niitä karteetaan.

*Mä tunnen tän kulman ja sit mä tunnen ton kulman, mut en mä tiedä, mikä niitten keskinäissuhde on. Tää luo hirveesti turvattomuuden tunnetta. Eli mun muistisairaus[...]
(Muistisairaiden ryhmä)*

Minähän kuulun tähän Vapepan porukkaan ja olen ollu etsimässä muun muassa [paikannimi] alueelta 90-vuotiaasta mieshenkilöä, ja hän oli sitte dementia vielä, ja se ku näki helikopterin, se meni pusikkoon piiloon, ku eli sitä sota-aikaa... ja kolme vuorokautta se oli siellä. (Saamelaisten ryhmä)

KESKEISET NOSTOT

■ Koettu taloudellinen tilanne vaikuttaa turvallisuuden tunteeseen todellista tulotasoa enemmän: Vaikka ikääntyneiden tulot ovat keskimääräistä matalampia, he kokevat taloudellisen tilanteensa usein nuorempia paremmaksi. Koettu toimeentulovaikeus – ei niinkään euromääräinen tulo – on yhteydessä

heikompaan turvallisuuden tunteeseen, matalam-
paan luottamukseen yhteiskuntaa ja palveluita koh-
taan sekä lisääntyneeseen katkeruuteen.

■ **Heikko terveys ja toimintakyky lisäävät huolia ja turvattomuutta:** Vakavan sairastumisen tai toi-
mintakyvyn heikkenemisen kokeneet ovat useam-
min huolissaan omasta jaksamisestaan, terveydes-
tään ja liikkumisen turvallisuudesta. Toimintakyvyn
heikkeneminen ei välttämättä vaikuta terveysterveyspalve-
luita kohtaan koettuun luottamukseen, mutta se voi
vaikuttaa henkilökohtaiseen turvallisuuden tuntee-
seen ja tulevaisuutta kohtaan koettuun luottamuk-
seen.

■ **Ongelmat kasaantuvat, mutta voivat kohdistua keneen tahansa:** Taloudelliset vaikeudet, yksinäisyys
ja heikko terveys esiintyvät usein yhdessä, luoden
moniongelmaisten ryhmän, jonka turvallisuuden
tunne ja osallisuus ovat erityisen heikkoja. Vakava
sairastuminen voi heikentää kenen tahansa hyvin-
vointia ja toimintakykyä taustasta riippumatta.

4.5 Voimavarat

Ikääntyneille kertyy elämäkokemustensa kaut-
ta monenlaisia turvallisuuden tunnetta ylläpitäviä
voimavaroja ja resilienssiä selviytyä turvallisuutta
haastavista tilanteista. Hyväksi koettu taloudellinen
tilanne ja koulutustaso ovat myös ikääntyneillä, ku-
ten koko väestön tasolla, turvallisuutta lisääviä re-
sursseja. Hyväksi koettu taloudellinen tilanne oli
selvästi yhteydessä korkeampaan turvallisuuden
tunteeseen, luottamukseen, osallisuuteen ja omaan
toimijuuteen. Taloudelliset vaikeudet puolestaan
madalsivat luottamusta, lisäsivät huolia ja heiken-
sivät tulevaisuuden näkymiä. Parempi luottamus ja
turvallisuuden tunne näkyivät keskimäärin matalam-
pana huolten määränä ja uhkien todennäköisyyden
matalampina arvioina.

Perhe, ystävät, naapurit ja laajemmat sosiaaliset ver-
kostot lisäsivät turvallisuuden tunnetta ja luottamus-
ta. Hyvät sosiaaliset suhteet ja osallisuus yhteisöissä
toimivat puskurina vastoinkäymisiä vastaan. Yksinäi-
syys puolestaan heikensi turvallisuuden tunnetta.

Terveys näyttäytyi sekä oman toimijuuden, luotta-
muksen että turvallisuuden suhteen merkittävänä
voimavarana. Vakava sairastuminen heikensi osalli-

suutta ja omaa toimijuutta, sekä lisäsi huolta omasta
ja läheisten terveydestä sekä jaksamisesta.

Uskonnon merkitys elämän perustana ja maailman-
kuvan ankkurina oli yli 74-vuotiailla merkittävästi
korkeampi kuin suomalaisilla keskimäärin. Uskonnon
merkitys oli sitä suurempi, mitä vanhempia ikäluok-
kia tarkastellaan: 75–79-vuotiaista 35 % koki uskon-
non lisäävän turvallisuuden tunnettaan, 80–84-vuo-
tiaista 42 %, 85–89-vuotiaista 40 % ja yli 90-vuotiais-
ta 58 %. Ikääntyneistä kolmasosa sanoi uskonnon
tarjoavan parhaat vastaukset elämän tärkeimpiin
kysymyksiin. Uskonnollisuus kytkeytyi myös yhteis-
kunnalliseen kiinnostuneisuuteen: se oli yhteydessä
vahvempaan isänmaallisuuteen, yhteiskunnallisen
yhdenvertaisuuden ja järjestyksen tavoitteluun sekä
haluun antaa oma aktiivinen panos yhteiskunnalle.
Niistä, joiden turvallisuutta uskonto lisäsi, elämänsä
piti turvallisena hieman useampi kuin muista.

Ikääntyneiden toimijuutta on syytä tarkastella myös
yhteiskunnallisena voimavarana. Vuonna 2024 teh-
dyn kyselytutkimuksen mukaan 65–79-vuotiaista
40 % oli osallistunut vapaaehtoistoimintaan viimei-
sen 12 kuukauden aikana (Kansalaisareena, Opinto-
keskus Sivis & Kirkkohallitus 2024). Kyselytutkimuk-
sessa joka neljäs vastaaja kertoi olevansa kiinnostu-
nut pyydettyä osallistumaan onnettomuuksiin
ja kriiseihin liittyvään vapaaehtoistoimintaan. Tästä
joukosta vain 16 % kertoo tällä hetkellä jo osallistu-
vansa turvallisuuteen liittyvään vapaaehtoistoimin-
taan, esimerkiksi Suomen Punaisen Ristin, maanpuo-
lustusjärjestöjen tai vapaapalokuntien kautta, joten
käyttämättömiä mahdollisuuksia toimijuuden akti-
voimiseen on olemassa.

Haastatteluryhmissä ilmeni, että turvallisuuden tun-
teen ylläpito vanhetessa vaatii elämäntapojen so-
peuttamista väheneviin voimavaroihin ja psyykkistä
työtä mielenrauhan ylläpitämiseksi. Heikoimpina
hetkinä muistellaan elämänkulun onnistumisia, jotta
mieli ei apeutuisi.

*[E]ttä päivä kerrallaan ja on kiitollinen jokaisesta
semmosesta terveestä, hyvästä päivästä. (Ker-
rostaloasukkaiden ryhmä)*

Katto, seinät, päivittäinen ruoka ja saa olla eläkkeellä. Ei polta itseensä loppuun enää omaa tyhmyyttä. (Päihdekuntoutujien ryhmä)

Ikääntyneet kokivat huolistaan huolimatta elämänsä melko turvalliseksi, koska monet asiat ovat nyt paremmin kuin aiemmin tai täällä Suomessa verrattuna heidän kotimaihinsa. Iän myötä kertyy elämäntaitoa, osaamista ja psyykkisiä voimavaroja, jotka auttavat erilaisissa haasteissa: asioita osataan suhteuttaa ja kaikesta ei huolestuta. Negatiivista ajattelua pyritään välttämään ja katsellaan sivusta maailman menoa, tapahtumat ei enää juurikaan ehdi vaikuttaa omaan elämään. Kun ollaan sovittelevia ja kohteliaita, käytäydtyään hyvin ja annetaan muiden olla rauhassa, niin saadaan olla itsekin rauhassa ja asiat sujuvat.

[M]itä enemmän sitä kokemusta tulee, niin siten ei ehkä nii helposti hermostukkaa. (Kerrostaloasukkaiden ryhmä)

Kyl mä luulen, et se vaikuttaa ikä siihen joko sillä tavalla niin, että itse on tullu jo itsensä kanssa sinuksi, että ihan pienet asiat ei hetkauta. (Sateenkaariseniorien ryhmä)

Mut jos kaikki alkaa miettimään, et tuota voi tulla tai tätä, nii saa koko ajan pelätä. Ja useimmiten turhaan. En kauheesti mieti tommosii pelkoja. (Omaishoitajien ryhmä)

Pysyn hiljaa, enkä vinoile kenellekään. Antaa muitten ihmisten olla ihan omassa rauhassaan. Minä olen omassa rauhassani. Kukaan ei ahdistele mua. Minä en ahdistele ketään. (Päihdekuntoutujien ryhmä)

Mut se on paljon sitä, että oma käytös tekee sen. Niin hyvän ku huonon kohtelun. (Romanien ryhmä)

Esille tuli myös se, että erilaiset riskit tulee ottaa ennakoiden huomioon: varotaan levottomaksi tiedettyjä paikkoja ja vältetään pimeällä liikkumista. Ollaan varovaisia, ettei jouduta huijausten ja varkauksien kohteeksi. Ollaan kriittisiä median suhteen eikä lue ta kaikkea mitä siellä uutisoidaan. Laitetaan vakuutukset kuntoon ja tehdään ajoissa edunvalvontavaltuutus. Myös kodin turvalaitteet ja turvallisuuden kannalta keskeiset apuvälineet mainittiin. Ovisummerien asentamisen koettiin lisäävän asumisen turvallisuutta. Liikkumisen turvallisuutta varmistettiin siirtymällä oman auton käytöstä julkisiin liikennevälineisiin. Omatoimiset seikkailumatkat vaihtuvat järjestettyihin ryhmämatkoihin.

Haastatteluissa tuli esille, että monilla elämämpiiri pienenee ikääntyessä turvallisemmaksi ja hallittavammaksi, jolloin kodin ja lähiympäristön merkitys korostuu. Luonto rauhoitti mieltä. Säännöllisen, tutun elämäntavan ylläpitäminen ja toistuvat tekemiset tuottivat turvaa. Tutuus loi turvallisuuden tunnetta ja rajasi arkea hallittavaksi. Elämyksiä voi löytää lähiympäristöstä.

Mulle tuo turvaa se, että semmonen tietty pysyväisyys, et joulu on... siis esimerkiksi nää vuodenaikat vaihtuu ja juhlapyhä... ja kaikki tulee ja sitte, jos on harrastuksia, nii tietynä päivänä sitä ja toisena päivänä tätä, niin tää tämmönen jatkuu, että... ettei kaikki pysähdy, eikä oo mitään. (Kerrostaloasukkaiden ryhmä)

Ku mulla ei oo turvaton tunne kotona. (Romanien ryhmä)

Nii sitä turvattomuuden tunnetta pystyy kokemaan tosi helposti ja pienestä. Esimerkiksi, ku mä lähen kotoani lenkille, nii se on ainut hetki, et mulle ei tuu sitä turvattomuuden tunnetta, ku mä lähen lenkille, omalle lenkilleni itse ja itsenäisesti. Se ei tuu turvattomuuden tunnetta, mutta auta armias, jos lähetään rouvan kanssa kaupungille sillä tavalla, et siellä ihmispaljoudessa Helsingin keskustassa liikutaan edestakasi sinne ja tänne ja tonne, ja sit on joku ajan kohta, esimerkiksi 15.15 ois se labra-aika, et siit ei saa myöhästyä. (Muistisairaiden ryhmä)

Sosiaalisten suhteiden ylläpitoa ja verkostoitumista korostettiin turvallisuuden tunteen lähteenä. Järjestöjen tuottama toiminta, kuten muistisairaiden päivätoiminta, on tästä näkökulmasta tärkeää. Ohjelmaa pitää olla, jotta elämällä olisi suunta ja tavoite. Yhdessä tekeminen ja toisten auttaminen toi elämään merkityksellisyyttä.

Sosiaalisten suhteiden ylläpito parantaa turvallisuuden tunnetta heti. (Muistisairaiden ryhmä)

Niin, kyllä ikäihmisiäkin pitäis valmentaa siinä, että koskaan ei pitäis liikaa hätääntyä, et pystyy toimimaan rauhallisesti ja hankkimaan apua. Kaikkein vaarallisinta on se, et jää yksikseen johonkin poteroon, jos tulee joku sairaskohtaus. (Kerrostaloasukkaiden ryhmä)

Ikääntyessä hyvien suhteiden vaaliminen omaan perheeseen luo turvaa. Pitkään toisensa tuntenut yhteisö tai naapurusto lisää turvallisuuden tunnetta. Yhteisöllisyys kannattelee ja suhteet naapureihin ovat tärkeitä. Pitämällä yhteyttä ja kertomalla muille riskeistä, jotka huolettavat itseä, luottamus avun saantiin tarvittaessa vahvistui. Yksi haastateltavista oli kertonut naapureilleen terveysongelmistaan varmistaakseen avun saamisen ongelmatilanteissa.

Perhe on se, mihin voi turvata. (Romanien ryhmä)

Minä siis elän hyvin rauhallista elämää tällä hetkellä. Mä luulen, et se tulee semmosena pysymäänkin ja pidän hyviä suhteita tyttäreeni ja poikaani ja olen ihan tyytyväinen tähän. Mä en tarvi sen suurempaa elämää. (Muistisairaiden ryhmä)

Myös henkilökohtaisen ja yhteisön kanssa jaetun uskon ja uskonnon harjoittamisen merkitys tuotiin esille turvaa tuottavana tekijänä. Samoin omaan kuolemaan valmistautuminen ja siihen liittyvien järjestelyjen, kuten hautapaikan määrittely. Hautausmaat koettiin turvallisina paikkoina, joilla vierailtiin muistamassa edesmenneitä omaisia.

Mä olen uskovainen ihminen ja olen sitä mieltä, että taivaan isä pitää minusta huolen. (Päihdekuntoutujien ryhmä)

Minun tietävät hautapaikankin, mihinkä sit mut viedään. (Omaishoitajat)

Tytär on ollu 15 vuotta siellä jo. Tulee 16 nyt maaliskuussa. Ja sitte mies on ollu viis vuotta siellä, ja siel on mun paikka sitte kanssa ja sitte sopii viel sitte laattoja voi laittaa, koska polttohautausta on nykyisin. (Omaishoitajat)

KESKEISET NOSTOT

■ **Turvallisuus rakentuu monista lähteistä, ei vain rahasta ja terveydestä:** Vaikka kokemus toimeentulosta ja terveys ovat tärkeitä, ikääntyneiden turvallisuuden tunne koostuu esimerkiksi sosiaalisista suhteista (perhe, ystävät), uskonnosta ja kertyneestä elämäkokemuksesta. Nämä voimavarat auttavat selviytymään vastoinkäymisistä ja ylläpitämään resilienssiä.

■ **Elämäkokemus opettaa psyykkisiä selviytymiskeinoja:** Iän myötä kertyneet taidot voivat auttaa suhteuttamaan asioita, välttämään turhaa murehtimista ja ylläpitämään mielenrauhaa. Sopeuttamalla aktiivisesti elämäntapoja, kuten pienentämällä elinpiiriä ja keskittymällä tuttuihin rutiineihin, ikääntyneet vahvistavat hallinnan ja turvallisuuden tunnetaan. Elämäkulun aikana karttuneilla selviytymiskeinoilla voi tukea myös muita.

■ **Ennakointi ja arjen varovaisuus ovat keskeisiä strategioita:** Turvallisuutta ylläpidetään myös tietoisilla valinnoilla ja ennakoinnilla. Tämä tarkoittaa esimerkiksi levottomien paikkojen välttämistä, kriittisyyttä mediaa kohtaan, vakuutuksista ja edunvalvonnasta huolehtimista sekä hyvien suhteiden vaalimista naapureihin ja perheeseen avun saannin varmistamiseksi.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Väestön turvallisuutta tarkasteltaessa tarvitaan tietoa myös vanhemmilta ikäluokilta, jotka ovat ikääntyvässä yhteiskunnassa yhä keskeisempi osa väestöä varsinkin turvallisuudentarpeiden näkökulmasta. Samaan ikäryhmään kuuluvat ikäihmiset eivät kuitenkaan muodosta yhtenäistä kokonaisuutta, vaan tarkastelua tulee kohdentaa arjen haasteiden ja haavoittuvuuden osalta erilaisiin ryhmiin. Tässä tutkimuksessa tietoa kerättiin väestöllisen kyselytutkimuksen lisäksi ryhmähaastatteluin niiltä iäkkäiltä, jotka kuuluvat erilaisiin vähemmistöryhmiin, kuten kieli- ja kulttuurivähemmistöihin, sateenkaarisenioreihin, toimintakyvyltään heikentyneisiin tai muutoin heikommassa asemassa oleviin ikäihmisiin. Tällä keinoin saatiin tietoa myös sellaisista turvallisuuteen liittyvistä tekijöistä, mitä kyselyaineisto ei paljastanut.

LUOTTAMUS. Iäkkäät pääsääntöisesti luottavat yhteiskuntaan ja sen instituutioihin hyvin. Kyselytutkimuksen mukaan ikääntyneet luottavat muuta väestöä enemmän viranomaisiin ja yhteiskunnan toimintaan. Tämän seurauksena ikääntyneet kokevat viranomaisten tuottavan itselleen turvallisuuden tunnetta enemmän kuin muut, ainoana poikkeuksena pelastuslaitos. Myös haastatteluissa Suomea pidettiin yleisellä tasolla turvallisena ja luotettavana maana – poliisiin ja oikeuslaitokseen luotettiin.

Luottamuksen rakentuminen liittyi muun muassa keskeisten palvelujen saatavuuteen ja saavutettavuuteen, viranomaisprosessien toimivuuteen, oikean tiedon saamiseen sekä perhe- ja lähiyhteisön tukeen. Vieraskielisille oli tärkeää kansalaisuuden saaminen, joka vähentää kokemusta ulkopuolisuudesta. Median osalta luotettiin Yleisradioon. Vieraskielisten ryhmissä tuotiin esille omankielisten uutisten ja tiedonvälityksen merkitys.

Ikääntyneiden luottamus viranomaisiin ja viranomaisten tuottama turvallisuuden tunne näyttää kytkeytyvän muuta väestöä voimakkaammin laajempaan piiriin eri toimijoita. Ikääntyminen ei heikennä luottamusta ympäröivään yhteiskuntaan, eikä vähennä sen kykyä tuottaa turvallisuuden tunnetta

– päin vastoin. Oman toimijuuden ja toimintakyvyn säilyessä ja sosiaalisten verkostojen keskellä ikääntyneiden resilienssi on paremmalla tasolla kuin muun väestön.

Sen sijaan ikääntyneiden luottamus sosiaali- ja terveyspalveluihin, erityisesti vanhuspalveluihin ja etenkin digitaalisiin palveluihin sekä poliittisiin toimijoihin on heikkoa, ne herättävät huolia ja heijastuvat turvallisuuden tunteeseen. Ikääntyneistä alle puolet luottaa terveydenhuoltojärjestelmään ja yhdeksän kymmenestä kantaa huolta vanhuspalveluiden riittävydestä. Kyselytutkimuksen perusteella heillä, jotka ovat jo palvelujen piirissä, vaikuttaa olevan palveluista parempi kuva, kuin heillä, jotka muodostavat käsityksensä mielikuvan perusteella. Myös haastatteluissa ilmeni, että palveluista riippuvaisuus liittyi luottamukseen siitä, että apua saa, kun sitä tarvitsee. Tämä viittaisi siihen, että on syytä arvioida, miten terveyspalveluista, niiden saatavuudesta ja yhteiskunnan mahdollisuudesta järjestää vanhuspalveluja puhutaan. Onko mediassa esitetty kritiikki realismin puitteissa ja viestitääkö myös onnistumisista? Missä määrin keskustelulla ylläpidetään tarpeetonta epävarmuutta tulevasta palvelutasosta? Tarpeettomalla epävarmuudella heikennetään turvallisuutta ja luottamusta yhteiskunnan kykyyn toimia.

Sosiaali- ja terveyspalvelujen sekä lähipalvelujen, kuten pankkipalvelujen, saatavuuden heikkeneminen huolestuttaa kaikkia iäkkäitä, millä voi olla vaikutusta sekä yleiseen että erityisesti viranomaisiin kohdistuvaan luottamukseen ja siten myös turvallisuuden tunteeseen. Etenkin vieraskielisillä, kulttuurisilla vähemmistöillä, harvaan asutuilla alueilla asuvilla ja toimintakyvyltään heikentyneillä ikäihmisillä palvelujen saatavuuteen ja palvelujärjestelmän ymmärrettävyyteen liittyvät huolet korostuvat. Myös syrjinnän kokemukset, heikko taloudellinen tilanne, yksinäisyys, sosiaalisten verkostojen vähäisyys sekä kieli- ja digitaitojen puute ja heikko luottamus omaan pärjäämiseen heikentävät tunnetta turvallisuudesta.

DIGITALISAATIO. Ikääntyneille tärkeiden palvelujen digitalisoituminen on suuri ongelma, ja siihen liittyvä muutos aiheuttaa merkittävää ja jatkuvaa huolta suurelle osalle ikääntyneistä. Todennäköisesti palvelujen saavutettavuus ja käyttö hankaloituvat etenkin heillä, joilla osaamiseen ja laitteisiin liittyvät resurssit ovat heikommat mutta tarve palveluille suurin. Vieraskielisillä huolta palvelujen saatavuudesta lisäävät myös kieliongelmat, tulkkauspalvelujen ja omankielisen tiedon saamisen vaikeudet sekä viranomaisprosesseihin liittyvät haasteet.

ERiarvoisuus. Rasismi, syrjintä ja ennakkoluulot tulivat esille etenkin vähemmistöryhmissä, ja syrjinnän koettiin viime aikoina yleistyneen. Syrjintä ja ennakkoluulot aiheuttivat huolta myös sosiaali- ja terveyspalvelujen saamiseen liittyen. Yhteiskunnassa koetulla vastakkainasetteluilla on heijastus turvallisuuden tunteeseen: ne, joiden mielestä vastakkainasettelua ei esiinny, kokevat elämänsä olevan turvallisempaa. Ennakkoluuloja ja syrjintää kokevilla iäkkäiden ryhmillä, kuten kieli-, kulttuuri- ja seksuaalivähemmistöillä, kokemus ulkopuolisuudesta vahvistuu helposti, mikä voi heikentää itsetuntoa ja viranomaisiin kohdistuvaa luottamusta. Ulkomaa-laistaustaisilla myös kansalaisuuden saamiseen liittyvät ongelmat korostavat ulkopuolisuuden tunnetta ja aiheuttavat vaikeuksia perhesuhteiden ylläpitoon.

ALUEELLISET EROT. Maaseudulla ja kaupungissa asuvien ikääntyneiden koetussa turvallisuudessa ei ollut suurta eroa. Vaikka ikääntyneiden hyvinvointiin liittyvä alueellinen eriytyminen ei ole kyselyaineiston perusteella vielä voimakasta, tulokset osoittavat, että maaseutu-Suomessa on suhteellisesti hieman enemmän ikääntyneiden hyvinvointiin ja turvallisuuden kokemukseen liittyviä haasteita. Suurin osa ikääntyneistä kokee oman kotinsa ja asumismuotonsa turvallisiksi, mutta maaseudulla koti tuntui turvalliselta harvemmin kuin kaupunkiseuduilla. TurvallisuuSTARPEISSA sen sijaan on nähtävissä eriytymistä kaupunki- ja maaseutualueiden välillä. Harvaan asutuilla alueilla ongelmana on aluekeskuksiin pakenevat palvelut, mitä hyvinvointialueuudistus on osaltaan vauhdittamassa. Myös avun saaminen harvaan asutuille alueille hätätilanteissa on haastavaa muun muassa mobiilikentän kuuluvuusongelmien vuoksi. Lisäksi iäkkäiden on vaikea saada kotona asumista tukevia palveluja, eikä naapuriapuakaan ole aina tarjolla. Arkisen elämän kannalta tärkeisiin toimiin,

kuten teiden auraukseen talvisin tai polttopuiden tekemiseen ei välttämättä ole tekijöitä tai apua saatavilla. Kaupungissa taas tulevat esille haasteet palvelujen järjestämisestä vieraskieliselle väestölle sekä esteettömään liikkumiseen ja turvalliseen asuinympäristöön liittyvät tekijät.

Yhteisöllisyys. Vaikka luottamus toisia ihmisiä kohtaan ei ikääntyneillä ole muita suurempaa, toisten ihmisten vaikutus omaan turvallisuuden tunteeseen on merkittävästi suurempi kuin alle 75-vuotiailla. Suurimmalla osalla yli 74-vuotiaista vastaajista naapurit, ystävät, perhe ja toiset ihmiset lisäsivät turvallisuuden tunnetta. Turvallisuutta tuotti varsinkin perheeltä ja puolisolta saatava apu, tuki ja huolenpito. Etenkin lapset ja lapsenlapset auttoivat niin digitaalisten palveluiden käytössä kuin kieliongelmissa. Naapurien läheisyys ja avun tuottama turva nähtiin tärkeänä. Ystävät, perhe, naapurit, toiset ihmiset ja oma kyky pärjätä kytkeytyvät turvallisuutta vahvistavina tai heikentävinä tekijöinä yhteen.

Kun toimintakyky heikkenee ja haavoittuvuus lisääntyy, riippuvuus ulkopuolelta saatavasta avusta korostuu. Huoli yhteisöllisen tuen saamisesta sekä omaisilta ja naapureilta saatavissa olevasta avusta, etenkin harvaan asutuilla alueilla, tuottaa turvattomuutta. Myös kieli- ja kulttuurivähemmistöt kantavat lisääntyvästi huolta aikaisemmin vahvemman yhteisöllisen tuen haurastumisesta. Suomen kieltä osaavien lasten ja lastenlasten apu palveluprosesseissa ja tiedonsaannissa on vieraskielisille ikäihmisille usein ensiarvoisen tärkeää. Muistisairailta riippuvuus omalta puolisolta ja läheisiltä saatavasta avusta korostuu, jolloin myös huoli läheisten jaksamisesta ja toimintakyvystä lisääntyy.

TOIMEENTULO. Kyselytutkimuksen perusteella yli 74-vuotiaiden kokemus taloudellisesta tilanteestaan on parempi kuin muulla väestöllä, vaikka talouden tulot ovat matalampia. Toimeentulon haasteet nousivat kuitenkin esille haastatteluaineistossa, etenkin vieraskielisten ikääntyneiden mutta myös romanien kohdalla merkittävästi arkea rajoittavina ja huolta aiheuttavina. Asumisen maksut, bussimatkojen hinnat, kalliit lääkkeet ja epävarmuus sosiaaliturvan saamisesta tuottivat huolta heikossa yhteiskunnallisessa asemassa oleville iäkkäille. Toimintakyvyn heikentyessä, sairauksien lisääntyessä ja palvelutarpeiden kasvaessa myös huoli toimeentulosta korostuu.

Erilaisilla ongelmilla on taipumus kasaantua. Itse arvioidulla taloudellisella tilanteella on voimakas yhteys turvallisuuden tunteeseen, luottamukseen, osallisuuteen ja omaan toimijuuteen.

Heikoksi koetun taloudellisen tilanteen voimakas vaikutus turvallisuuteen ja hyvinvointiin tulisi ottaa vakavasti. Samalla tulisi huomioda, että nimenomaan koettu heikko taloudellinen tilanne on vaikuttavampi kuin pelkkä tuloluokittelun perusteella tehty jaottelu. Ikääntyneiden taloudellisen tilanteen heikkeneminen tai taloudellisia vaikeuksia kokevien tilanteen huononeminen nykyisestä huonontaa turvallisuuden tunnetta, heikentää luottamusta yhteiskunnallisiin toimijoihin ja rapauttaa yhteiskunnallista koheesiota.

TERVEYS. Vakava sairastuminen vaikuttaa laajasti hyvinvointiin heikentäen osallisuutta, toimijuutta ja suhtautumista tulevaisuuteen sekä heikentää koetua turvallisuutta. Myös haastatteluissa keskeisinä huolen ja turvattomuuden aiheuttajina tulivat esille terveyteen ja toimintakykyyn liittyvät muutokset sekä niihin vaikuttavat sairaudet, kuten muistisairaudet. Terveys näyttäytyykin sekä oman toimijuuden, luottamuksen että turvallisuuden suhteen merkittävänä voimavarana.

VOIMAVARAT. Kun turvallisuuden tunnetta tarkastellaan siihen vaikuttavien tekijöiden kokonaisuutena, voidaan havaita, että ikääntyneet eivät ole vain hauraita ja turvattomia vaan heillä on paljon erilaisia voimavaroja ja resursseja ylläpitää omaa turvallisuuttaan. Iän myötä heille kertyy elämäntaitoa, osaamista ja psyykkisiä voimavaroja, jotka auttavat erilaisissa haasteissa: asioita osataan suhteuttaa ja kaikesta ei huolestuta. Turvallisuuden tunnetta ylläpidettiin välttämällä negatiivista ajattelua ja ikävien asioiden uutisoinnin seuraamista. Iäkkäät pyrkivät myös olemaan varovaisia, etteivät he joutuisi huijausten kohteeksi. Rauhallisella elämänasenteella ja antamalla muidenkin olla rauhassa asiat sujuivat. Myös uskonto oli tärkeä turvan tuottaja, samoin harrastukset, sosiaalisten suhteiden ylläpito, tutut ympäristöt ja tekemiset. Iäkkäiden ryhmätoiminta ja järjestöiltä saatava tuki ovat haavoittuvassa asemassa oleville ja yksinäisille ikäihmisille turvallisuuden tunteen kannalta ensiarvoisen tärkeitä. Ikääntyneet tunnistavat myös hyvin erilaisia turvallisuusriskejä ja pyrkivät välttämään riskien ottamista, kuten välttämään pimeällä liikkumista tai karttamaan levottomaksi tiedettyjä paikkoja. Pienentämällä elinpiiriä oman toimintakyvyn mukaan iäkkäät säilyttävät tunnetta hallittavuudesta.

6. TOIMINTASUOSITUKSET

Tämän tutkimuksen tuloksiin ja johtopäätöksiin perustuen suosittelemme yhteiskunnassa toteutettavaksi seuraavia toimenpiteitä ikääntyneiden turvallisuuden vahvistamiseksi:

Ageismin, syrjinnän ja rasismien ilmiöiden syvempi ymmärrys ja torjunnan tehostaminen

■ Ikääntyneiden yhteiskunnallista asemaa tulee vahvistaa tunnistamalla tekijöitä ja toimintaedellytyksiä, jotka edistävät yleisen asenneilmapiirin ikämyönteisyyttä ja ikääntyneitä tukevien rakenteiden ja toimintatapojen kehittämistä.

■ Ikääntyneiden turvallisuuden kokemuksien moninaisuudesta tarvitaan lisätietoa. Tunnistamme tarpeen tutkia erityisesti ikääntyneiden vähemmistöjen kokemaa rasismia ja syrjintää. Kerätyn tiedon avulla voidaan kehittää kohdennettuja toimia turvallisuuden ja luottamuksen parantamiseksi sekä torjua ennalta vakavia haittavaikutuksia, kuten luottamuksen heikkenemistä, turvattomuutta ja syrjäytymistä.

Ikääntyneiden näkemysten aiempaa vahvempi huomioiminen päätöksenteossa ja palvelusuunnittelussa

■ Ikääntyneiden ja heidän erilaisten ryhmiensä aitoa kuulemistä ja edustavuutta tulee parantaa tiedonkeruussa ja tutkimuksessa, jotta tämän kasvavan väestöryhmän näkemykset ja tarpeet tulevat esiin käyttämällä saavutettavia menetelmiä kuten mahdollisuus paperilomakkeen käyttöön.

■ Ikääntyneiden näkemyksiä ja tarpeita tulisi huomioida enemmän päätöksenteossa, palveluiden suunnittelussa ja viestinnässä esimerkiksi vahvistamalla kuntien ja hyvinvointialueiden vanhusneuvostojen asemaa ja ottamalla mukaan erilaisia ikääntyneitä edustavia ryhmiä palveluiden ja viestinnän kehittämiseen.

Aiempaa toimivamman ja turvallisemman arjen luominen ikääntyneille

■ Palvelujärjestelmän toimivuus on ikääntyneille, joilla voi olla useita toisiinsa kytkeytyviä ongelmia, turvallisuuden tunteen kannalta keskeistä. Näemme tarpeen sosiaali- ja terveystalouden saavutettavuuden ja niihin liittyvän viestinnän selkeyden kehittämiseksi. Palveluiden käytettävyyden merkitys korostuu erityisesti digitaalisissa ympäristöissä. Tämän vuoksi on tärkeää varmistaa riittävä digituki ja neuvonta.

■ Asuinympäristöjen kehittäminen ikäystävällisiksi tukee ikääntyneiden liikkumista, palveluiden käyttöä sekä osallistumista ja vahvistaa turvallisuuden tunnetta sekä ennaltaehkäisee tai myöhentää sosiaali- ja terveystalouden tarvetta.

■ Osallisuuden kokemus on iäkkäille merkittävä turvallisuuden tunnetta edistävä tekijä. Osallisuutta voidaan tukea järjestämällä ryhmätoimintaa ja kuljetuspalveluita.

Strateginen ja kohdennettu viestintä ikääntyneille

■ Turvallisuuden kokemuksien yhteydestä ikääntyneiden terveyteen ja hyvinvointiin tarvitaan enemmän tutkimustietoa sekä tämän tiedon perusteella kohdennettua viestintää, jossa huomioidaan ikääntyneiden erilaiset mediankäyttötottumukset.

■ Yhteiskunnallisen vastakkainasettelun ilmiö tulisi huomioida viestintää suunniteltaessa. Eri väestöryhmien välisiä kohtaamisia ja dialogeja voidaan edistää tukemalla moniäänistä keskustelua muun muassa tuomalla esiin vähemmistökulttuurien vahvuuksia, kuten yhteisöllisyyttä ja vanhojen ihmisten kunnioittamista.

Riskiryhmien tunnistaminen ja kohdennettujen turvallisuusstrategioiden kehittäminen

■ Haavoittuvassa asemassa olevien ikääntyneiden turvallisuutta voidaan edistää (turvallisuus)viranomaisten kohdennetun strategisen suunnittelun kautta. Tämä vaatii riskiryhmien tunnistamista, heidän erityistarpeidensa ymmärtämistä ja räätälöityjä tukitoimia. Tarvitaan myös seurantatietoa, jonka avulla voidaan varautua ongelmien kasautumiseen.

■ Ikääntyneiden turvallisuuden tunteen laajempi ymmärrys ja kytkeminen hyvinvointialueiden ja kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyöhön sekä toteutumisen seuranta hyvinvointikertomuksissa tukee turvallisuutta parantavien toimenpiteiden suunnittelua ja toteuttamista iäkkäiden hyväksi.

Yhteisölähtöisten turvallisuusmallien pilotointi ikääntyneiden tukemiseksi

■ Tutkimus tukee näkemystä siitä, että turvallisuus tapahtuu ensisijaisesti väestön arjessa. Tällöin paikallisyhteisöjen ja järjestöjen merkitys turvallisuuden tuottajina korostuu. Suosittelemme uusien yhteisölähtöisten turvallisuusmallien kehittämistä, kuten nimettyä ”LähiTurva-koordinaattoria”. Tavoitteena on vahvistaa yhteisöjen omaa kykyä tuottaa turvallisuutta ja ennaltaehkäistä ongelmia, viranomaisten toimiessa tukijana ja mahdollistajana.

Ikääntyneiden voimavarojen, osaamisen ja osallisuuden tunnistaminen ja hyödyntäminen yhteisöllisessä turvallisuustyössä

■ Selvityksestä käy ilmi ikääntyneiden käyttämättömät voimavarat sekä oman että erilaisten yhteisöjen turvallisuuden edistämiseen. Samanaikaisesti on nähtävissä, että iäkkäät tarvitsevat osallistavia rakenteita ja tukea resurssiensa käyttöönottoon esimerkiksi järjestötoiminnan kautta.

■ Tunnistamme tarpeen toimintatapojen kehittämiselle, joiden kautta ikääntyneet voivat tuoda monipuolisen osaamisensa ja elämäkokemuksensa – kuten aiemmista kriiseistä opitun resilienssin – osaksi yhteiskunnan turvallisuustyötä yhdessä viranomaisten, kuntien ja järjestöjen kanssa.

LÄHTEET

- Choi Y & Matz-Costa C** (2018). Perceived neighborhood safety, social cohesion, and psychological health of older adults. *Gerontologist* 58 (1): 196–206. doi:10.1093/geront/gnw187.
- Eläkeliitto** (2021). +60-barometri - yli 60-vuotiaiden hyvinvointi ja arki 2021. https://elakeliitto.fi/wp-content/uploads/2025/09/Yli-60-barometri_2021.pdf
- Fali S & Koivukangas H** (2011). Vanhusten kokemuksia turvallisuudesta. Diakonia ammattikorkeakoulu. Diak Pohjoinen, Oulu. Opinnäytetyö.
- Geronimus A, Pearson J, Linnenbringer E, Schulz A, Reyes A, Epel E, Lin J & Blackburn E** (2015). Race-ethnicity, poverty, urban stressors, and telomere length in a Detroit community-based sample. *Journal of Health and Social Behavior*, 56 (2): 199–224. doi: 10.1177/0022146515582100.
- Helldán A & Helakorpi S** (2014). Eläkeikäisen väestön terveystäytyminen ja terveys keväällä 2013 ja niiden muutokset 1993–2013. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 15/2014.
- Hirvola A** (2016). Turvallinen kaupunki näkökohtia rakennetun ympäristön suunnitteluun ja toteutukseen. Ympäristöministeriö. Rakennetun ympäristön osasto. Suomen ympäristö 4/2016.
- Jylhä M, Valkama O, Raitanen J & Tiainen K** (2025). Luottavatko ikäihmiset yhteiskuntaan ja palveluihin? Yhteiskuntapolitiikka, 90 (1): 45–57. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2025021211742>.
- Kansalaisareena, Opintokeskus Sivis & Kirkkohallitus** (2024). Vapaaehtoistoimintaan osallistuminen Suomessa. Taloustutkimuksen tutkimusraportti. https://kansalaisareena.fi/wp-content/uploads/2024/05/Vapaaehtoistoiminta_Suomessa_Raportti_2024.pdf
- Kauppinen T** (2019). Alueellinen segregatio ja turvallisuus. Esitys valtakunnallisessa turvallisuusseminaarissa Kuopiossa 23.-24.1.2019.
- Kekki T & Mankkinen T** (2016). Turvassa? Kansalaisturvallisuuden tila Suomessa. Valtioneuvoston kanslia. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 8/2016. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/79560>
- Kuusio H, Mäkipää L, Klemetilä K-L, Nykänen S, Kytö S & Lilja E** (2023). Kansallinen tutkimus ulkomailla syntyneiden terveydestä, hyvinvoinnista ja palveluista - MoniSuomi 2022 -tutkimus: Keskeisiä havaintoja päätöksenteon tueksi. Tutkimuksesta tiiviisti 54/2023. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Laatikainen T** (2009). Vanhustenhuollon ammattilaisten kokemuksia vanhusten kotona asumisen vaikeutumisesta ja tukemisesta 16 kunnassa. Kela. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 66/2009.
- OECD** (2021). Drivers of trust in public institutions in Finland. https://www.oecd.org/en/publications/drivers-of-trust-in-public-institutions-in-finland_52600c9e-en/full-report.html
- Oinas P** (2019). Aikalaiset arjessaan – kuvia kyläyhteisön paikasta kaupungissa. Lapin yliopisto. Acta electronica Universitas Lapponiensis 217.
- Parra DC, Gomez LF, Sarmiento OL, Buchner D, Brownson R, Schimd T, Gomez V & Lobelo F** (2010). Perceived and objective neighborhood environment attributes and health related quality of life among the elderly in Bogota, Colombia. *Social Science & Medicine*, 70 (7): 1070–1076. doi: 10.1016/j.socscimed.2009.12.024.
- Rapoliene G & Aartsen M** (2021). Lonely societies: low trust societies? Further explanations for national variations in loneliness among older Europeans. *European Journal of Ageing*, 19 (3): 485–494. doi: 10.1007/s10433-021-00649-z.
- Rappe E & Rajaniemi J** (2021). Turvallinen asuinalue ikääntyneille. Ympäristöministeriö. Ympäristöministeriön julkaisuja 2021:10. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162877>
- Roitto H-M, Lindell E, Koskinen S, Sarnola K, Koponen P & Ngandu T** (2024). Diagnosoitujen muistisairauksien ilmaantuvuus ja esiintyvyys Suomessa vuosina 2016–2021. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim, 140 (5): 411–419.
- Sisäministeriö** (2018). Turvallinen elämä ikääntyneille - toimintaohjelman päivitys. Sisäministeriön julkaisuja 6/2018.
- Sosiaali- ja terveysministeriö, Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy & Suomen Kuntaliitto** (2024). Laatusuositus aktiivisen ja toimintakykyisen ikääntymisen ja kestävien palvelujen turvaamiseksi 2024–2027. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2024:4.

Sulander T, Helakorpi S, Nissinen A & Uutela A (2006). Eläkeikäisen väestön terveystietäytyminen ja terveys keväällä 2005 ja niiden muutokset 1993–2005. Kansanterveyslaitos. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B 1/2006.

Sun V, Stijacic Cenzer I, Kao H, Ahalt C & Williams B (2011). How safe is your neighborhood? Perceived neighborhood safety and functional decline in older adults. *Journal of General Internal Medicine*, 27 (5): 541–547. doi: 10.1007/s11606-011-1943-y.

Suomen ympäristökeskus (SYKE). Kaupunki-maaseutu-luokitus (YKR).
<https://ckan.ymparisto.fi/dataset/kaupunki-maaseutu-luokitus-ykr>

THL (2025). Hyvinvointikertomusten vähimmäistietosisältö. <https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/tieto-ja-toimintamallit/hyvinvointikertomusten-vahimmaistietosisalto>

THL Sotkanet (2025). Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet.fi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
<https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/index>

Tilastokeskus (2024a). Väestö iän (1-v.) ja sukupuolen mukaan alueittain, 1972-2024.
https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vaerak/statfin_vaerak_pxt_11re.px/

Tilastokeskus (2024b). Väestöennuste 2024: Väestö iän ja sukupuolen mukaan alueittain, 2024-2045.
https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vaenn/statfin_vaenn_pxt_14wx.px/

Tilastokeskus (2024c). Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö 2024.
<https://stat.fi/julkaisu/clmukhkhph0zpz0aunma2iqvvr>

Tilastokeskus (2025a). Väestörakenne. https://pxdata.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vaerak/?tablelist=true

Tilastokeskus (2025b). Asunnot ja asuinolot. https://pxdata.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__asas/?tablelist=true

Tilastokeskus (2025c). Väestörakenne tiedote: Vieraskielisten määrä ylitti 600 000 henkilön rajan vuoden 2024 aikana.
<https://stat.fi/julkaisu/cm1jg8tr20lco07vwvoif9s6i>

Tilastokeskus (2025d). Syntyperä ja taustamaa ikäryhmän ja sukupuolen mukaan maakunnittain, 1990-2024.
https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vaerak/statfin_vaerak_pxt_11rt.px/

Tilastokeskus (2025e). Tulonjakotilasto. https://pxdata.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__tjt/?tablelist=true

URMI kaupunkianalyysi I (2017). Työikäisen väestön alueellinen eriytyminen synnyinmaan ja tulotason mukaan suurilla kaupunkiseuduilla. Kauppinen, T. M.; Vaalavuo, M.

Uusihannu S (2015). Kotona asuvien ikääntyneiden ihmisten koettu turvattomuus. Jyväskylän yliopisto. Terveystieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.

Valtioneuvosto (2021). Koulutuksellinen tasa-arvo, alueellinen ja sosiaalinen eriytyminen ja myönteisen erityiskohtelun mahdollisuudet. Bernelius V. & Huilla H. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:7.

Valtioneuvosto (2024). Tulevaisuusselonteon 1. osan strateginen toimintaympäristöanalyysi. Valtioneuvoston julkaisuja 2024:54.

Valtioneuvosto (2025). Kansalaispulssi. <https://valtioneuvosto.fi/kansalaispulssi/yhteenvedot>

Vilkko A, Sainio P, Hammar T & Vainio S (2018). Asuinympäristö. Teoksessa *Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa* (toim. Koponen, Borodulin, Lundqvist, Sääksjärvi & Koskinen) s. 169–174. THL. *FinTerveys 2017 -tutkimus. Raportti 4/2018*. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-105-8>

Won J, Lee C, Forjuoh S & Ory M (2016). Neighborhood safety factors associated with older adults' health-related outcomes: A systematic literature review. *Social Science & Medicine* 165: 177–186. doi: 10.1016/j.socscimed.2016.07.024.

Ympäristöministeriö (2024). Alueiden käytön kehityskuva. Suuntaa kestäväälle alue- ja yhdyskuntarakenteelle. Ympäristöministeriön julkaisuja 2024: 1. Alueidenkäytön kehityskuva. Suuntaa kestäväälle alue- ja yhdyskuntarakenteelle

LIITE 1.

Keskeiset käsitteet ja määritelmät

■ Elämänkulku

Elämänkulun tarkastelun avulla ihmisen kokemuksia ja toimintaa voidaan ymmärtää suhteessa aiempiin tapahtumiin ja yhteiskunnallisiin tilanteisiin. Elämänkulku kuvaa elämän etenemistä elämäntapahtumien ja -jaksojen kautta, joita ilmentävät erilaiset elämän käännekohdat, kuten parisuhteen muodostaminen ja niistä alkavat ajanjaksot. Yksilön elämänkulkuun vaikuttavat aiempien omien elämäntapahtumien lisäksi läheisten elämät ja yhteiskunnalliset tapahtumat sekä niihin liittyvät sosiaaliset merkitykset ja normit. Vaikka elettyihin tapahtumiin ei tässä hetkessä enää voi vaikuttaa, elämänkulun etenemistä voi ikääntyneenäkin suunnata tilanteita ennakoimalla ja vallitseviin olosuhteisiin eri keinoin sopeutumalla ja tavoitteitaan muokkaamalla.

Saajanaho M (2022). Elämänkulun ohjaaminen, tavoitteet ja vanhenemiseen valmistautuminen. Teoksessa *Gerontologia* (toim. Rantanen, Kokko, Sipilä & Viljanen) s. 352–362. Duodecim.

Tiilikainen E (2019). Jakamattomat hetket. *Gaudeamus Oy*.

■ Hyvinvointi

Hyvinvointia voidaan tarkastella sekä yksilöiden että yhteisöjen tasoilla. Hyvinvointia voidaan tarkastella sekä mitattavissa olevien hyvinvointiresurssien että subjektiivisen, kokemuksellisen hyvinvoinnin kautta. Hyvinvointiin kuuluvat terveyteen, elinoloihin ja elämänlaatuun liittyvät ulottuvuudet. Yksilön hyvinvointiin vaikuttavat terveys ja toimeentulo, sosiaaliset suhteet, itsensä toteuttamisen mahdollisuudet ja onnellisuuden kokemukset. Ikääntyneiden hyvinvoinnille terveyteen ja toimintakykyyn liittyvät tekijät ovat keskeisiä. Myös sosiaalisten suhteiden vähäisyys tai puuttuminen ja pienituloisuus heikentävät ikääntyneiden hyvinvoinnin kokemusta. Ikääntyneiden hyvinvointia voidaan edistää kehittämällä elinympäristöjen ja palveluiden ikäystävällisyyttä. Ikääntyneiden toiminnan mahdollisuudet ovat usein vähäisiä. Lisäämällä erilaisia toiminnan ja osallistumisen mahdollisuuksia, voidaan parantaa hyvinvointia.

THL. <https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/hyvinvointi-ja-terveyserot/keskeisia-kasitteita>

■ Ikäismi/Ageismi

Ikäismillä eli ageismilla tarkoitetaan kaikenikäisiin liittyviä ikäperustaisia kielteisiä tunteita, ajattelua, asenteita ja puhetta, uskomuksia tai eriarvoistavia rakenteita tai toimintatapoja. Ikäismi ilmenee ikään liittyvinä stereotyyppisinä ajatusmalleina, ennakkoluuloina ja syrjintänä joko suoraan tai piiloisesti. Ikäsyrjintä heikentää yhteiskunnan toimivuutta ja voi estää perusoikeuksien toteutumista. Ikääntyneillä ihmisillä on suurempi riski kokea ikäismiin liittyviä haittoja, sillä vanhoihin ihmisiin liittyvät ennakkoluulot ja uskomukset edistävät syrjivien käytäntöjen rakentumista ja ylläpitävät kielteisiä mielikuvia ikääntyneistä ja heidän voimavaroistaan. Ikääntyneisiin kohdistuvaa rakenteellista syrjintää ilmenee esimerkiksi palvelujen liian vähäisenä tarjontana ja niiden saatavuuden rajoittamisena joko iän tai teknologian käyttöön liittyvien edellytysten perusteella. Ikäismi heikentää ikääntyneiden terveyttä, elämänlaatua ja osallistumista sekä lisää kaltoinkohtelua ja riskiä syrjäytymiseen. Huono sosioekonominen asema, asuinympäristöön liittyvät ongelmat, vähemmistöryhmään kuuluminen sekä vaikeudet palveluiden saannissa voivat lisätä ikääntyneiden riskiä kokea ikäsyrjintää. Kun ihminen joutuu syrjityksi useammasta kuin yhdestä syystä, on kyse moniperusteisesta syrjinnästä. Sukupuoli- ja etniseen vähemmistöön kuuluva henkilö voi vanhana tulla iän lisäksi syrjityksi myös sukupuolensa tai alkuperänsä vuoksi.

Ahosola P, Backman S, Niemi M, Topo P & Vuorela M (2024). Esiselvitys ageismista ja ikäsyrjinnästä ikääntyneisiin kohdistuvan ikäsyrjinnän tunnistaminen päätöksenteossa. Oikeusministeriö. Oikeusministeriön julkaisuja. Selvityksiä ja ohjeita 2024:27. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165974>

■ Ikäystävällisyys

Ikäystävällisyydellä viitataan yhteisöön ja ympäristöön, joka huomioi iäkkäiden ihmisten tarpeet ja voimavarat sekä tukee heidän aktiivisuuttaan, osallisuuttaan, hyvinvointiaan ja turvallisuuttaan. Ikäystävällisessä ympäristössä on hyvinvointia turvaavia palveluja riittävästi ja ne ovat helposti saavutettavissa. Asuinalueet ja -rakennukset on suunniteltu kaikille sopivan suunnittelun mukaisesti, ja iäkkäille soveltuvia asumisratkaisuja on tarjolla. Asuinalueet

ovat viihtyisiä ja vehreitä, helposti hahmotettavia ja esteettömiä. Liikkuminen on helppo ja on paikkoja kohdata muita ihmisiä. Kulkuväylillä ja liikenneverkkoissa on otettu huomioon toiminta- ja liikkumiskyvyltään heikentyneet asukkaat. Iästä ja toimintakyvystä riippumatta kaikilla on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa omaan elinympäristöönsä ja sen palveluihin.

■ Ikääntynyt ihminen

Ikääntymiseen liittyvät määritelmät viittaavat sekä kalenteri-ikään, toimintakyky-ikään että väestöllisiin ikätarkasteluihin. Tilastollisesti ikääntyneinä pidetään 65 vuotta täyttäneitä ja sitä vanhempia henkilöitä. Määrittely perustuu siihen, että ikääntyneellä väestöllä on tarkoitettu vanhuseläkkeeseen oikeutavassa iässä olevia henkilöitä. Yleinen vanhuseläkkeen ikäraja on ollut 65 vuotta. Nykyisin vanhuseläkeikä sopeutetaan elinajanodotteen muutokseen vuonna 1965 ja sen jälkeen syntyneillä. Vanhuspalvelulaissa iäkkäällä henkilöllä puolestaan tarkoitetaan henkilöä, jonka fyysinen, kognitiivinen, psyykinen tai sosiaalinen toimintakyky on heikentynyt korkean iän myötä alkaneiden, lisääntyneiden tai pahentuneiden sairauksien tai vammojen vuoksi taikka korkeaan ikään liittyvän rappeutumisen vuoksi.

■ Kaltoinkohtelu

Ikääntyneisiin, yli 65-vuotiaisiin kohdistuvalla kaltoinkohtelulla tarkoitetaan fyysistä tai psyykkistä väkivaltaa, seksuaalista tai taloudellista hyväksikäyttöä, hoidon ja avun laiminlyömistä tai muuta oikeuksien rajoittamista, loukkaamista ja ihmisarvoa alentavaa kohtelua, joka ilmenee luottamuksellisessa suhteessa. Kaltoinkohtelussa yksittäisestä tai toistuvasta teosta tai tekemättä jättämisestä aiheutuu haittaa tai tuskaa ikääntyneelle ja se heikentää iäkkään hyvinvointia ja terveyttä. Ikääntyneillä kaltoinkohtelu liittyy usein lähisuhteisiin, jolloin se jää helposti piiloon. Kaltoinkohtelua esiintyy myös huonona tai epäeettisenä kohteluna hoitosuhteissa tai sitä voi seurata palvelujärjestelmän ja yhteiskunnan rakenteiden syrjivistä käytännöistä. Tutkimuksissa ikääntyneiden kaltoinkohtelun esiintyvyys väestötasolla on ollut 3,4–30 %.

Luoma M-L, Tiilikallio P & Helakallio P (2018). Kotona asuviin ikääntyneisiin kohdistuva kaltoinkohtelu ja väkivalta. *Duodecim* 134 (18): 1797–1802.

WHO (2002). The Toronto declaration on the global prevention of elder abuse. https://eapon.ca/wp-content/uploads/2021/09/toronto_declaration_en.pdf

■ Koettu turvattomuus

Ikääntyneillä koettu turvattomuus heikentää hyvinvointia ja aiheuttaa huolestuneisuutta. Turvattomuuden kokemukset vähentävät fyysistä aktiivisuutta ja liikkumista nopeuttaen näin toimintakyvyn heikkenemistä. Turvattomuuden tunteet lisäävät myös ikääntyneiden sosiaalista eristäytymistä ja masennusta. Kotona asuvilla ikääntyneillä turvattomuuden kokemukset ovat yleisiä ja lisääntyvät iän myötä. Etenkin iäkkäät, yksin asuvat naiset kokevat turvattomuutta. Turvattomuuden tunteet liittyvät yksinäisyyteen, terveyden ja toimintakyvyn heikkenemiseen, riittämättömään avun saamiseen, pienituloisuuteen, kaatumisen ja liikenteen pelkoon, asunnon tai asuinalueen puutteellisuuteen ja huonoon kuntoon tai rikollisuuden, väkivallan ja hyväksikäytön pelkoon.

Rappe E & Rajaniemi J (2021). Turvallinen asuinalue ikääntyneille. Ympäristöministeriö. Ympäristöministeriön julkaisuja 2021:10. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162877>

■ Luottamus

Luottamusta voidaan tarkastella suhteessa toisiin ihmisiin, ihmisryhmiin, organisaatioihin, yhteiskuntaan ja sen rakenteisiin sekä teknologioihin. Luottamukseen liittyy oletuksia käytöksen tai toiminnan rehellisyydestä ja oikeudenmukaisuudesta ja epäluotettavuuden riski. Luottamukseen liittyy pysyvyys, mikä edellyttää elämän ennakoitavuutta, ympäristön hallittavuutta ja vuorovaikutusta ihmisten kanssa. Luottaessaan toisiinsa ihmiset kunnioittavat toisiaan ja pystyvät ratkaisemaan keskinäisiä ristiriitoja. Luottamuksen vallitessa uskalletaan myös pyytää ja vastaanottaa apua toisilta. Luottamus naapurustoon ja vapaaehtoistoimijoihin on iäkkäiden turvallisuuden tunteelle keskeistä etenkin silloin kun hän asuu yksin, läheiset asuvat kaukana tai eivät elämäntilanteensa vuoksi voi tarjota tukea. Etenkin muistisairaille ihmisille, joiden kommunikaatiokyvyt ovat heikentyneet, uskallus olla vuorovaikutuksessa naapureiden kanssa ja luottamus siihen, että tulee ymmärretyksi ja saa apua, on tärkeää. Ihmisryhmiin kohdistuva luottamus perustuu usein oletuksiin ja stereotypioihin esimerkiksi rooleista, iästä tai uskonnosta. Rakenteet, jotka turvaavat kansalaisten hyvinvointia kuten sosiaaliturva, toimiva palvelujär-

jestelmä ja demokraattinen päätöksenteko luovat puolestaan edellytyksiä yhteiskuntaan kohdistuvalle luottamukselle.

Marila E & Ylinen A (2002). Luottamus vuorovaikutuksessa. Teknologiavälitteinen vuorovaikutus ja luottamuksen rakentuminen. Jyväskylän yliopisto. Innovations in Business, Communication and Technology. Tutkimusraportti.

Rappe E & Rajaniemi J (2021). Turvallinen asuinalue ikääntyneille. Ympäristöministeriö. Ympäristöministeriön julkaisuja 2021:10.

THL. Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet. <https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet>

■ Osallisuus

Osallisuus on tunneperäistä kokemusta siitä, että kuulu johonkin yhteisöön, voi osallistua itselle merkitykselliseen yhteiseen toimintaan, vaikuttaa asioihin, elää omannäköistä elämää ja saada tarvittaessa tukea. Osallisuuden kokemus syntyy sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja yhteisen toiminnan kautta. Osallisuuden kautta yksilö rakentaa identiteettiään, kiinnittyy yhteiskuntaan ja kasvaa kansalaisuuteen. Itsensä merkitykselliseksi ja hyödylliseksi kokeminen omassa yhteisössä tai yhteiskunnassa rakentuu osallisuuden välityksellä. Osallisuuden kokemus lisää hyvinvointia, turvallisuutta sekä uskoa omiin mahdollisuuksiin ja tulevaisuuteen. Osallisuuden mahdollistaminen tukee yhteiskunnallista integraatiota ja vakautta. Osallisuutta voidaan edistää tukemalla osallistumismahdollisuuksia ja samalla ehkäistään yksinäisyyden, eriarvoisuuden, syrjäytymisen ja osatomuuden kokemista. Kansalaisjärjestöt ovat osallisuuden edistämässä keskeisiä yhteiskunnallisia toimijoita.

Leemann L, Kuusio H & Hämäläinen R-M (2015). Sosiaalinen osallisuus. THL. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). https://thl.fi/documents/155392151/190140732/Tietopaketti_Sosiaalinen_Osallisuus.pdf

THL. Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet. <https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet>

■ Toimintakyky

Toimintakyvyllä tarkoitetaan ihmisen fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia edellytyksiä selviytyä hänelle itselleen merkityksellisistä ja välttämättömistä jokapäiväisen elämän toiminnoista sujuvasti ja turvallisesti siinä ympäristössä, jossa hän elää. Toimintakyky jaetaan usein fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen toimintakykyyn. Kognitiivista, tiedon käsittelyyn liittyvää toimintakykyä, joka voidaan lukea osaksi psyykkistä toimintakykyä, tarkastellaan usein vielä omana osa-alueenaan.

Toimintakyky yleensä heikkenee vanhuudessa. lääkärin ihmisten fyysistä toimintaa voidaan arvioida sen perusteella, kuinka he selviytyvät yksityiselämänsä perustoiminnoista (esim. syöminen, pukeutuminen), itsenäiseen asumiseen liittyvistä arjen askareista (esim. kotityöt, puhelimen käyttö), fyysistä kapasiteettia vaativista toiminnoista (esim. liikkuminen) ja sosiaalisesta toiminnasta (esim. vierailut, vapaaehtoistyö, osallistuminen).

Psyykkiseen toimintakykyyn sisältyvät elämänhallintaa ja mielenterveyttä ylläpitävät voimavarat, joiden avulla selviydytään arjen haasteista sekä muodostetaan käsityksiä omasta itsestä ja ympäröivästä maailmasta. Kognitiivinen toimintakyky käsittää tiedonkäsittelyyn ja säilyttämiseen liittyvät toiminnot, kuten hahmottamisen, oppimisen ja muistamisen. Ikääntymisen myötä yleistyvissä muistisairauksissa kognitiivisen toimintakyvyn ongelmat ovat tyypillisiä. Sosiaaliseen toimintakykyyn kuuluvat vuorovaikutussuhteet muihin ihmisiin ja ympäristöön sekä osallisuuden kokeminen toiminnan ja osallistumisen kautta.

Rantanen T (2022). Toimintakyky ja osallistuminen. Teoksessa Gerontologia (toim. Rantanen, Kokko, Sipilä & Viljanen) s. 103–119. Duodecim.

THL. Mitä toimintakyky on? <https://thl.fi/aiheet/toimintakyky/mita-toimintakyky-on>

Turvallisuuden tunne, koettu turvallisuus

Ikääntyneille turvallisuus on ensisijaisesti kokemuksen kautta syntyvä tunnetila. Ikääntyneiden turvallisuuden tunteelle keskeisiä ovat liikkumiseen ja sosiaaliseen turvallisuuteen liittyvät tekijät. Etenkin asuinympäristön kävelyturvallisuus ja yhteisöllisyys vaikuttavat siihen, kuinka turvallisiksi arkinen elämä koetaan. Päivittäis- sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen

helppo saatavuus ja naapurien sekä läheisten muodostama turvaverkko ovat ikääntyneiden turvallisuuden tunteelle tärkeitä. Harvaan asutuilla alueilla tietoisuus toisista ihmisistä ja yhteisöllisyys lisäävät turvallisuuden tunnetta. Myös asuinalueen viihtyisyys vaikuttaa koettuun turvallisuuteen, sillä se lisää alueen käyttäjiä ja sosiaalista kontrollia. Läkkäillä kokemukset itsenäisyydestä ja mieluisat toiminnan mahdollisuudet vahvistavat turvallisuuden tunnetta. Koettu turvallisuus on monin tavoin yhteydessä ikääntyneiden hyvinvointiin, kuten terveydentilaan ja kuolleisuuteen, henkiseen ja fyysiseen toimintakykyyn sekä elämänlaatuun.

■ Resilienssi

Resilienssillä tarkoitetaan joko yksilön tai yhteisön positiivista palautumis- ja sopeutumiskykyä vastoinkäymisten tai riskitekijöiden uhatessa hyvinvointia. Ikääntyneillä resilienssi koostuu niin fyysisistä kuin henkisistäkin voimavaroista, jotka auttavat pitämään hyvinvointia ja toimintakykyä yllä esimerkiksi leskeytyessä tai toipumaan lonkkaleikkauksesta. Myös fyysinen ja sosiaalinen ympäristö voi tukea muutos- tai kriisitilanteissa ja auttaa pärjäämään arjessa. Asuin-ympäristössä esteettömyydellä ja yhteisöllisyydellä on suuri merkitys ikääntyneiden selviytymiselle ja voimavarojen käytölle toimintakyvyn muuttuessa.

Yksilön resilienssin lisäksi voidaan puhua yhteiskunnan resilienssistä ja kriisinkestävyydestä. Resilienssillä viitataan muutosjoustavaan yhteiskuntaan, jonka järjestelmät selviytyvät ja palautuvat erilaisista ympäristön muutoksista, kuten kriiseistä ja häiriöistä. Tällaisella yhteiskunnalla on vahva hallinto, joka kykenee selviytymään yhteiskunnan keskeiseen infrastruktuuriin, kuten ravinnon ja energian saantiin, vesihuoltoon ja tietoliikenteeseen, kohdistuvista kriiseistä ja häiriöistä. Yhteiskunnan instituutioiden toimivuuden ja huoltovarmuuden merkitys korostuu, samoin väestön kokemus luottamus yhteiskunnan toimijoihin ja toimintakykyyn.

Hyvönen A-E & Juntunen T (2018). Resilienssi avaimena laaja-alaiseen kokonaisturvallisuuteen: haasteita ja mahdollisuuksia. Valtioneuvoston kanslia. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta. Policy Brief 25/2018. <https://tietokayttoon.fi/julkaisu?pubid=28005>

Rantanen T & Koivunen K (2022). Vanhenemisen tutkiminen. Teoksessa Gerontologia (toim. Rantanen, Kokko, Sipilä & Viljanen) s. 12–22. Duodecim.

Valtiolla.fi. Yhteiskunnan resilienssi. <https://www.valtiolla.fi/tyokalut/resilienssi/tutustu/yhteiskunnan-resilienssi/>

■ Yhteisöllisyys

Yhteisöllisyydellä viitataan yhteisöön, jota luonnehtivat yhteiset arvot, yhteinen toiminta ja yhteenkuuluvuuden tunne. Osallisuuden mahdollistaminen ja yksinäisyyden torjuminen liittyvät läheisesti yhteisöllisyyteen. Yhteisöllisyys syntyy sisältäpäin ihmisten arjesta ja paikallisista olosuhteista. Hyvää yhteisöllisyyttä luonnehtivat tasa-arvoisuus, vastavuoroisuus ja luottamus sekä se, että toiminta lähtee vapaaehtoisesti osallistujien omista tarpeista. Yhteisöllisyys edistää turvallisuuden tunnetta, sillä se lisää ihmisten liikkumista ja yhdessä tekemistä, mikä ylläpitää sosiaalista kontrollia ja luottamusta muihin asukkaisiin. Yhteisöllisyyden syntymistä tukevat paikat ja toiminta, joissa asukkaat voivat olla vuorovaikutuksessa keskenään. Sukupolvien välinen vuorovaikutus vahvistaa yhteisöllisyyttä ja edistää iäkkäiden hyvinvointia.

Rappe E, Kotilainen H, Rajaniemi J & Topo P (2018). Muisti- ja ikäystävällinen asuminen ja asuin-ympäristö. Ympäristöministeriö. Ympäristöopas 2018. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161060>

Turvallinen vanhuus kaikille?

– Väestötutkimus moninaisesta ikääntymisestä ja koetusta turvallisuudesta

Raportissa kuvataan ikääntyneiden turvallisuuden tunteeseen vaikuttavia ja monin tavoin toisiinsa kytköksissä olevia tekijöitä. Tarkastelussa on muun muassa luottamus yhteiskuntaan, viranomaisiin ja toisiin ihmisiin. Turvallisuushaasteista esillä ovat kokemusten eriytyminen, ennakkoluulot, palvelujen riittävyys ja digitalisoituminen, heikentynyt terveys ja koettu toimeentulo sekä yksinäisyys.

Turvallisuuteen liittyvien huolien ohella esillä ovat myös turvallisuutta ylläpitävät voimavarat ja resurssit, kuten iäkkäille elämäkokemuksen myötä syntynyt kyvykyys selviytyä haasteista ja vastoin käymisistä.

Raportti perustuu tutkimukseen, jossa iäkkäisiin kohdistuneen laajan väestökyselyn lisäksi kerättiin tietoa haastatteleamalla erilaisia ikääntyneiden ryhmiä – kuten kieli-, kulttuuri- ja sateenkaarivähemmistöjä. Raportin tarkoituksena on tuottaa turvallisuudesta ja turvallisuuden kokemuksista uutta tietoa edistämään ikääntyneen väestön turvallisuutta.